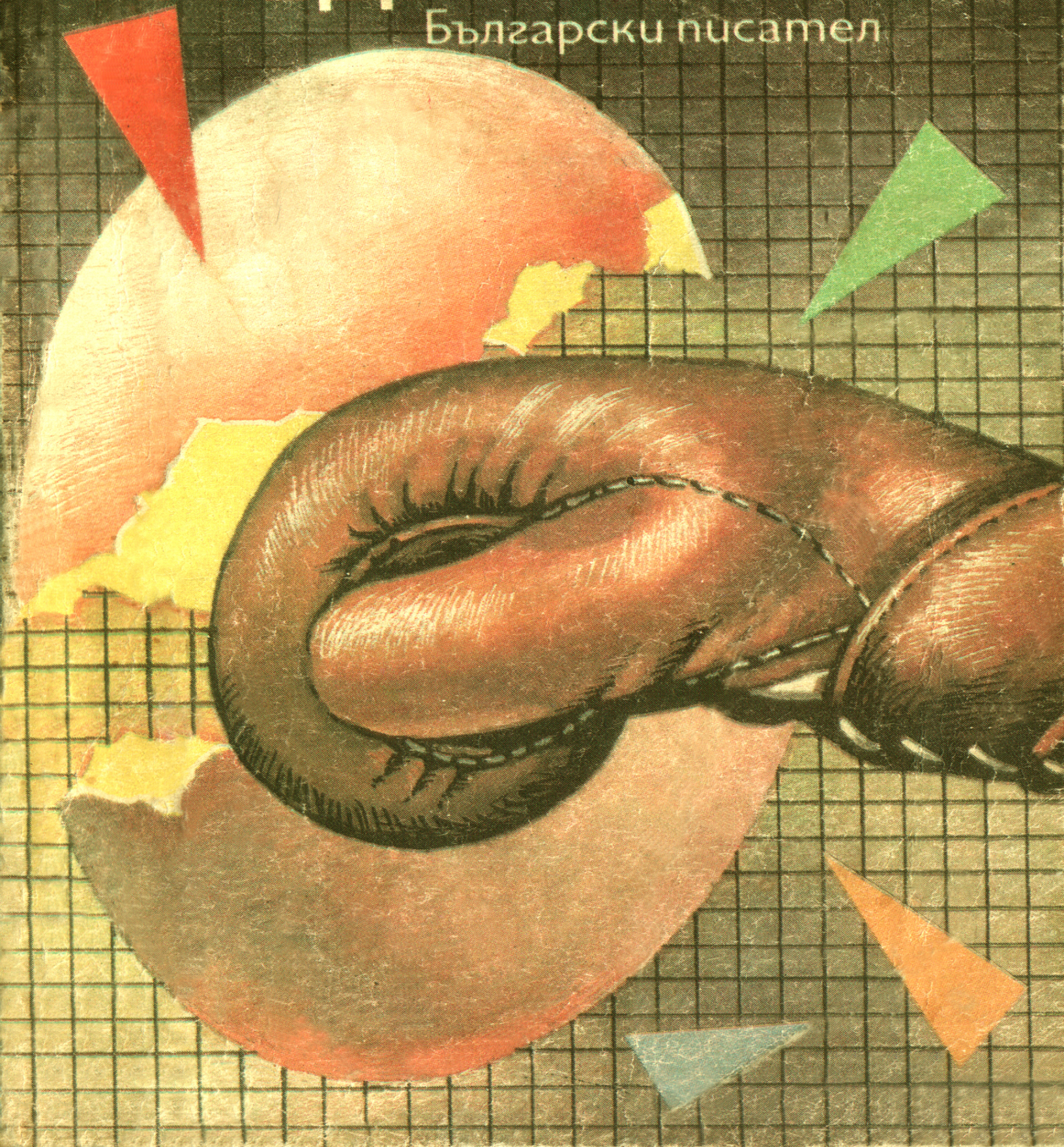

Дончо Цончев
**ДНЕВНИКЪТ
НА ЕДИН ГЕОЛОГ**

Български писател

ДОНЧО ЦОНЧЕВ
ДНЕВНИКЪТ НА ЕДИН
ГЕОЛОГ
НОВЕЛИ, РАЗКАЗИ,
МИНИАТЮРИ

chitanka.info

ПРЕДГОВОР НОМЕР I (ОТ 1968 ГОДИНА)

Един геолог има много време за мълчание, което в нормалния случай значи: за гледане и за мислене Това е най-същественото. Добре — ще кажете. — той би могъл да заживее като полудив овчар или пък като отшелник, унесен в бога, в себе си, в това наоколо. Но след като той веднъж е развратен от шумотевицата на големия град и от затворената в кръг неврастения на цивилизацията, от опиума или от нектара на науките, изкуствата, платените лъжи, тази възможност — оказва се — му е отнета. И ехото — на ритми, думи и лица; на пози, жестове и светлини; на най-съществените доловени истини за молекулите, планетите, душите — клоkochи в него непрестанно дори когато мисли, че изцяло е погълнат от околното спокойствие, от дишането си, от битката и битието на шарената малка буболечка, понесла жаждата си за живот из неизвестното на гъстите треви.

И ето, геологът няма избор. Той просто не може да бъде овчар и отшелник. Единственото приемливо е — пак Робинзон Крузо. А като няма и Петкан? Започваш да си правиш книжен.

С един книжен Петкан можеш да поговориш за туй, за онуй. Той може да бъде подиграван за нещо, молен за друго, може да му се предлагат шеги, любов, различни истории. Най-сетне може и да му се разказва за този естествен, невероятен и растящ страх от милиардогодишната смърт на скалите (бивши дъна на гъмжащи от живота морета), а също за празника на живите в сегашния миг (бъдещи скелети и черупки в пръстта) и ето как полека-лека зазяпаният и умислен геолог вече напрегнато чака да свърши денят, да падне тихата-тиха вечер, да свирнат щурците към месечината над букака, елите, тревите; да дойдат разкошните съботи и недели и дъждове; или пък просто другите да кажат: „Пак ни писна!“ — да слязат в някое село (да пият там бира и мента, да идат на кино и да гледат филм от войната), та двамата с Петкан, толкоз красиво самотни, да си взаимно въздъхнете.

Има ли смисъл още да се оправдавам?

Ето ви част от моя книжен Петкан. Така да се каже — общият вид на лицето му.

Едни от вас няма да го харесат сигурно, но аз не се чувствам много виновен, защото го правя както мога и какъвто го искам. Освен това хвърлените ви на вятъра стотинки и минути няма да бъдат кой знае колко много, та да се чувствам притеснен (хайде, зная, че сте губили много повече, и то съвсем за глупости).

А на онези, които неусетно ще го изтърпят, както и на другите, които искрено биха му се зарадвали, направо обещавам при добър случай да демонстрирам повече от неговите гримаси. Един прекрасен ден не е изключено (както се заканвам отдавна) да го покажа и целия, с всичките му книжнопеткански подробности. Но това очевидно е дълга и сложна работа, нека я оставим за времето.

А сега хайде, Петкане, на сцената.

И не забравяй да им се поклониш!

ПРЕДГОВОР НОМЕР 2 (ОТ 1978 Г.)

ДНЕВНИКЪТ НА ЕДИН ГЕОЛОГ като фраза се появи над част от миниатюрите в книгата „Това наоколо“ през 1968 година. Той и тук не е целият — просто не е написан докрай. Аз и не искам това да стане скоро. Защо да бързаме? Какво ще правим после, ако успеем да кажем всичко за себе си и за това, което е около нас? А и светът бързо, пред очите ни, се изменя — с него и ние. Не мога да спра воденето на дневника. Почти ме хипнотизира въпросът: как ли ще изглеждат един ден първите страници от него, сравнени с последните? Мисля си: ако някъде личи разлика, то тя ще показва какво се е случило с времето, как сме се изменяли с него. Това заслужава труда си. Ако някъде не личи разлика, значи сме се докоснали до онези неща, които остават невъзмутими от нищо, подобно на гърбовете на планините; или пък се повтарят тъй, както през пролетта се повтаря тревата. Това също си заслужава търпението.

Освен тези прости — значи достатъчни — доводи, бидейки толкоз години по всички къшета на нашата малка земя, аз останах с чувство на особено поръчение от страна на стотици безименни хорица — човеци, типове и чешити, — чувство на свръхзадължение спрямо тях. Това е моята невидима армия, която непрекъснато шепне в гърба ми какво да правя, как да го правя, заканва ми се с пръст, опъва шия да провери, съучастнически намига. Заради тази армия аз останах един геолог без значение. Как да ѝ изменя? Нали тогава ще остана и един човек без значение.

И тъй, дневникът продължава. Не ме тревожи мисълта, че и сега, през 1978 г. — се печата само част от него; тази част е все пак пет пъти повече от онази, която излезе през 1968 година.

Дано през 1988 разликата е десеторна. Дано да има как — и за какво — дългобавният дневник да надебелява.

Пък макар и заедно със своя автор.

Хайде, Петкане, и не забравяй по време на поклона да им намигнеш!

ПРЕДГОВОР НОМЕР 3

Боже, кой е вярвал, че ще се доживее и до 1988 година-

Съвършено спонтанно написах това първо изречение, след което вдигнах глава, загледах се в нищото, заслушах се в най-голямата си дълбочина, постоях така и чух простия отговор:

Аз.

Пак вдигам глава. Пак чакам от дълбокото. И чувам:

Това „аз“ не си ти самият. То никога не е било само ти. Повече е било онова, което очакваш от другите (като страхове или надежди — все едно), и още повече е било това, което цял живот си изпитвал към другите (като омраза, любов, завист, преданост, подозрения, желание да им се раздадеш докрай — все едно), и значи „аз“ излиза всичко и всички, огледани в някого и същевременно съставлящи го.

Осмислящи го.

За миг си представете едно „аз“ — което и да е то — сами в мъртвия свят наоколо и веднага ще се съгласите, че то, разбира се, не съществува.

И тъй, всички вярвахме в 1988 година. И вярваме в следващите години и векове напред — иначе нямаше да пишем и да рисуваме по скалите с такава божествена упоритост, нямаше да обичаме децата и внуците си с тази първа човешка страст, нямаше да отсяваме от злините на живота Доброто, още по-малко пък щяхме да изцеждаме от страданията Красивото и най-малко щяхме да се кълнем — ние, тленните и смъртните — в Разумното.

А го правим, Боже. И те търсим не само на небето, а в собствените си дела, което — за съжаление — става все по-мъчно.

И затуй се опитваме да те изграждаме с думи.

Д. Ц.

И тъй, сега, когато вече със сигурност зная, че никога няма да бъда пак геолог, открих и още нещо, което винаги смътно живееше в мен: най-силните пориви да посягам към белия лист идваха от времето

и от местата на геологията, както и от хората, нещата и природата, с които ме свързваше геологията.

Разбира се, че бях още много „варианти“ освен геолог — така се случи. Но най-дълбок ата „водица“ в душата ми остана там — там е вечната ми, най-нежна носталгия.

Събрах нещата, които написа редовият геолог Дончо Цончев, и ги подредих с голяма любов за тези, които силно обичат българската земя, скитането навсякъде из нея, унасянето по безкрайната ѝ красота, спокойното мислене и честните, прости човешки отношения.

СКАЛИТЕ

Виждам съм неугледни камъни, които крият скъпоценна руда.
Виждам съм камъни, които напразно само лъщят.

Някои от едно само докосване ще се стрият в ръката ти на пясък — ето ги, свличат се с потоците надолу, пилеят се по затлачените корита на реките, докато стигнат до тъмните дъна на моретата и се превърнат в зловонна тиня.

Еделвайси съм намирал само по белоглавите върхове.

Обичам остриите прави скали, щръкнали високо като любов, яки като омраза, небето отгоре им чисто като неосъществена идея. Среднощните зимни виелици не вият около тези скали — те само им хленчат. А вековете ги разхубавяват и постепенно покриват околните с отломъците им.

ВОДИТЕ

В началото, докато са бистри като кристал (защото така се раждат), те се хвърлят луди, бият се в бреговете си, опипват всичко срещнато, пенят се и гръмогласно боботят. Толкова бързат, че небето не сварва да се огледа в тях. От всяка педя дъно и от всяка капка дъжд отнасят по нещо. Заразяват се или оздравяват. На равното вече са кротки. Но не толкова бистри. Накрая почти спират съвсем — крилете на водното конче ще чуеш над тях. Но и сега нямат небе — мътни от тинята, събрана по дългия път.

Само онези, които навреме са дали силата си на някоя воденица, са едновременно бистри и спокойни. Денем те са сини, а нощем — пълни със звезди.

ЦВЕТЯТА

Вие, цветя, вашите багри и аромат правят света такъв, какъвто сме го обикнали. Камбанки, свещички, бални рокли и ветрила. Око на светец, уста на момиче. От март до декември. Дори пеперудите, които са ви копирали, не са тъй прекрасни, макар че могат и да летят. И аз като всеки обичам да ви гледам. И все си мисля за корените, които ви хранят. Без тях за два дена умирате. Без вас те за месец издигат ново стъбло, още по-младо и хубаво.

Грозните, кривите, жилести корени, осъдени на вечна тъмница, разкъсвани във всички посоки на калта, впити жестоко в сухия камък, в смрадливата тор, откъдето смучат, за да цъфтите.

ВЕТРОВЕТЕ

Духат на изток, на запад, на север и юг. И между тези посоки. Духат нагоре по склона, надолу към низината. Свирещи, тихи, ледени, топли. Гонят вътре в дърветата сока, вътре в нас чувствата и кръвта. По тях моряците си нагаждат платната. Стихоплетците им завиждат за волността. Слабите, жалките и безличните все се ослушват и дебнат, та да се наредят по посоката им — сметта и мъртвите листа тъй се нареждат край тротоара.

Само хората, които истински са брулени от ветровете, знаят, че и тук няма никаква волност. Никаква свобода. За тях фразата „капризен вятър“ е само още една от красивите хиляди измислици. Защото ветровете духат поради точно определено налягане. Поради строго определена температура, влажност и морфология на пейзажа.

И поради много още непоетични причини.

ОБЛАЦИТЕ

Перести, кълбести, бели, сиви, ниско на хоризонта, високо в зенита, месечината посребрява краищата им, позлатява ги, събират се и се разкъсват по тяхната скитнишка воля, рисуват феи, чудовища, глави на деца и опашки на лъвове, рисуват мечти, страхове, кротки молитви и яростни намерения. Добре. Да кажем, че това там наистина е тя. Ето, прегръща някого. Неговото теме се откъсва, дими, излизат змии и мезозойски рептилии, сега прилича на паяк, а тя пък на черна овца, на петното от паднала върху плочите изгнила ябълка. Точно пред къщи ли? Нищо. Отдавна зная — червените лъжат с червивото, свинете да ги ядат. И защо всъщност съм се вторачил? Ето тревичката пред мен, която се моли на вятъра. Жива тревичка, излиза от земята.

Тревичката, която е до мен!

Отново там са струпани в атмосферата водни пари, гонени от въздушни течения. Облаци са това. Ще си идат, както са и дошли — неканени, непъдени. Всичко си отива, даже и хубавото.

О, като гледам тревичката... Небето не е чак толкова мрачно.

Както не е и чак толкова синьо.

АХАТИ

Държах едни ахати и ги питах: колко години вече ви мисля? Учих ви дълго, гледах ви бавно, топлих ви — замечтан — из ръцете си. Каква съдба наистина: стои си малко парченце някъде под земята, разтворите го намират и го обливат. Расте си — натрупвано криво, като герданче. Върви добре, ще стане хубав камък. Някога някой ще го намери. Ще го разчупи, да му види душата. Ще го полира — колко ли приковани очи ще отрази матовата кафява повърхност? Но ето че тези разтвори отминават, освобождават пътя на други. Новата „вода“ не е вече кафява, а сива. И новият гердан на ахата след нея ще стане сив. После зелена вода, безцветна, червена и синя — по герданите на ахата всичко това се запечатва.

Държах ахатите и ги питах: ахати, ахати, как така успяхте да устоите на всички подземни разтвори? Приехте цветовете им (те ви заляха), растохте в прозрачността им, в капризите и мътилките — но вашият пръв и единствен гердан неизменно остана. Ахати, ахати, вие накарахте тези подземни разтвори всъщност самите вас да отбележат.

Ахатите стояха в ръцете ми бляскаво неподвижни и ме питаха:

Ах, а ти?

ЛИСТАТА

Когато ги видя пак в октомврийската премяна, и те непременно нещо ще ме попитат. Какви са тези луди цветове — ме питат, — слънчеви, кървави, лунни и златни? Защо сега, когато вятърът и пръстта вече ни викат? Ние свършихме своята работа, докато бяхме зелени — каква е тази грейнала и шарена старост преди снеговете?

Все тъй ме питат листата, все тъй не знаех какво да им отговоря.

Един ден слизах по моя любим път през дола към бараките на миньорите. Този дол беше като корито, обрасло с габъри, буки, брези и калини. В краката ми шумата — до колене. Около мен и над мен — топлият панаир на есента и листата. Спрях в ниското долу — до стръмния бряг на реката — и видях как в полутъмното място, което познавах от много години, нещо сега свети. Отвътре навън и от клоните на дърветата към небето.

О, листата били пазели цялата светлина на живота си — чак до мига на смъртта си. Небесната божия светлина, събирана през тяхната единствена пролет и лято.

О, те били искали да я върнат.

БРЕЗИЧКАТА

В пукнатината на една много голяма и здрава скала някога паднала семка. Тя намерила тук влага и завет. Покълнала, пуснала коренче. Нагоре в пукнатината тръгнало стъбълце.

Сега тази семка е цяла брезичка. С клони, листа и всичко, каквото трябва да имат хубавите малки брезички.

Странна гледка е тази скала, от чиято гранитна гръд излиза тънкото и разтреперано дръвче. Пътеката ми минава край нея. Всяка вечер, когато слизам към бараките и я виждам, все се сещам за онези големи, корави сърца на мъжете, в които са се загнездили корените на тънки, безпомощни брезички.

Безпомощни ли казах?

А я се опитайте да ги изтръгнете.

ДЪБ ОТ СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ

Когато пътувате през Северна България, към Плевен, към Русе, към Варна — погледнете го отляво на шосето, малко след Луковит. Той стои на равното сам. Нещо отбелязва там. Стърчи. Сянка прави. Подлага гранки на враните и на торбите. Във всички случаи поема цялата сила на вятъра.

Кастриха го отстрани, да върви нагоре — той веднага пусна клони встрани. Кастриха го отгоре, да дебелее — той веднага пусна връх нагоре. Исква да върви и нависоко, и нашироко, така се е научил в равнината.

Здрав и чепат дъб. Нормален. Просто истински, обикновен, чудесен дъб от Северна България, който даже няма нужда да бъде рядък, красив или особен.

ЛИЧНОСТИТЕ

В една букова гора расте самотен бор. Той се знае. Това е Борът. Хилядите безименни буки в околността са известни само приблизително и чрез него.

В една борова гора расте самотна бука. Тя се знае. Това е Буката. Хилядите безименни борове наоколо са известни само приблизително и чрез нея.

Но всичко туй не е съвсем така, когато в буковата гора расте габър или пък между борове — смърч.

НАЙ-ХУБАВАТА ЕЛА

Ти толкоз много я хареса... Ти тъй се прилепи до нея... И тя — естествено — закри всички останали. Всичко останало.

Не те упреквам в предана привързаност — това е хубаво и толкоз вече рядко.

Но как можа, кажи ми, заради едно дърво да изгубиш гората?

Цялата, безкрайната и ненагледната.

ЕДИНСТВОТО

Ние двамата сме съвършеното приятелство. То е стигнало до пълното единство.

Седим един до друг: с лице към надеждите, с гръб към злото.

— Ти си ми отляво — доверявам ти. — Това е истината.

— Ти си ми отдясно — казваш. — Това е всъщност истината за мен.

Не е възможна такава крайна дисхармония между нас. Страдаме. Безсмислено е приятелството ни така. Клехме се да не се лъжем.

Но трябва да спасим единството.

И казвам:

— Добре, ти си ми отляво. Не мога да те излъжа. Тогава ти въздъхваш и казваш:

— Ти си ми отляво. Така приемаме. Това е истината За нас.

И нямаме противоречия — щом и двамата сме си отляво един на друг. И даже си имаме лъжа, която ни свързва страхотно.

Единството е спасено.

— Загубена е само половината от истината.

ЧУКАНЕ

Никого нямаше в този район, просто не можеше да го има. Представете си изненадата ми, когато чух внезапно, рязко и силно чукане. Беше съвсем близо до мен. Кънтеше целият дол и гората. После изведнъж наставаше нормалната дълбока тишина. След малко — отново чукането.

Отключих пушката и безшумно поех в тази посока. Имаше много висока коприва, трябваше да обикалям. Изведнъж чукането отново отекна — сега май на няколко крачки встрани. Тръгнах пак нататък, но купчина сухи трънаци ми пречеше и малко се отклоних. В това време спря да се чука. Почаках така — нищо. Чудих се, чаках още много — нищо.

Кой ли чукаше в мен?

КЕМАНЕ

Петта седмица Траянчо върви с мен из гората. Така ние много се сприятелихме. Вече знаех всичко за него — сигурно за мен знаеше и той. Само не можех да разбера: болен ли е от нещо, или такъв си му е нравът — нищо, съвсем нищо на този свят не беше в състояние да го раздвижи.

Един ден заваля пороен дъжд. Двамата се крихме тук-там. опитахме да палим огън — накрая се доვлякохме до изоставена кошара и влязохме вътре. Тук нямаше нищо; само на една клечка в зида висеше стара гъдулка.

— Кемане! — извика Траянчо с глас, който ме накара да подскоча.

Грабна гъдулката момчето, стъкми я и започна да свири. Запя. Лицето му се измени по най-неподозиран начин, в очите му плувнаха непознати светове и прекрасни видения. Не бях го виждал такъв. Това кемане се оказа секретът на неговата душа, над който напразно бях изгубил толкова време и усилия.

Тъй пъ и тъй свири тогава това четиринадесетгодишно момче (което не знаеше добре буквите и едва ли някога щеше да ги научи), че сравнен с него, се видях нищожен и празен човек. От моя факултет и отливията в науките, от моите камъни, дори от книгите и от моята любов, аз не бях си измайсторил още такъв магически ключ.

А вие? И вие ли си нямате кемане?

КОНТАКТИТЕ ВИ

Те могат да се запазят добри само ако и двете им части са притиснати здраво една към друга. Бързо изгарят — развалят се, започват да миришат — от нехайното полудопиране.

Друг начин да останат здрави е да не се включват.

ГРЕШНИЦАТА

Защо стоя при теб ли? Защото зная как грешиш. Ти грешиш непрекъснато, почти всеки ден. Аз имам цял каталог на различните ти видове грешки. Вече мога и да ги предполагам. Ще продължа да стоя при теб.

Познавам една, която не грешеше изобщо.

ЕДИН МЪЖ И ЕДНА ЖЕНА

Разбира се, че наистина има приятелства, дружби, семейства, които заслужават уважението на всички. Но винаги ми е било особено трудно да кажа:

ето тези двамата са най-добрите, най-достойните, те просто са идеалният случай.

До момента, в който срещнах един мъж и по някакъв повод го попитах каква е жена му. Той каза: „Че каква... Жена като баница. Тънка, дрипава и сладка.“

По-късно срещнах и нея. Веднага намерих начин да доведе разговора дотам, че да я питам какъв човек е мъжът ѝ. Тя каза: „Че какъв... Мъж като голям хляб и топъл кожух.“

Те са!

ПУХЧЕТАТА

Чаках край едно шосе. Някой от някаква кола изхвърли парче хляб. Трохите се разпиляха по черния асфалт, бели като пуканки. Скоро ято птичета ги забеляза и веднага ги нападна. Хвърчаха коли. Макар и в последния миг, птичетата всеки път се измъкваха, нито едно не беше сгазено. Десетки пъти се повтаряше това, те оставаха живи. Докато гледах опасния танц между глада и страха, мислех как и ние често тъй балансираме между същите две бездни. Но — също като птичетата — ядем някак и ето живеем, не умираме току-така за трохата.

През май беше това, духна вятър и из въздуха се понесоха пухчета от тополите и върбите. Тези пухчета се търкулнаха и по асфалта, на мястото на изядените вече трохи. Птичетата забелязаха и тях и също тъй ги нападнаха. Те им трябваха за гнездата. Коли, разбира се, пак профучаваха и отново трябваше да се играе опасният танц. Но нещата сега тръгнаха зле. Почти след всеки автомобил на асфалта оставаше сгазено птиче — една малка топчица безформена перушина.

Дали пухчетата бяха толкова тежки, че пречеха на летежа?

Или ситите по-лесно умират?

Или даже малките птичета пресмело рискуват живота си, когато стане въпрос за гнездата?

НОЩ ПРЕЗ АВГУСТ

Петкане, Петкане, усещаш ли колко много сме сами?

Ако ти е много зле, веднага зарежи това четиво. Зарежи и онова, което щеше да вършиш, след като-почетеш. Всичко зарежи и тичай към банята.

Застани под един душ.

Плувай малко някъде. Ако не можеш — започни веднага да се учиш.

Яж!

Наспи се здраво, с отворена уста.

Разбери най-сетне, че за живия човек фатално значение имат само простите неща.

НЕЗАБРАВИМА ГЛЕДКА

Заваля град. Беше хубава гледка. Зърната скачаха във всички посоки, тропаха и засипваха трапищата. Но те смазаха тютюна, ръжта и сливите.

Дойдоха другари от града да определят на място щетите, да отпуснат обезщетение. Присъствувах на разговора между един от тях и няколко селяни. Селяните мачкаха капите си и се преструваха на много спокойни. Онзи цъкаше с език и се преструваше на много нещастен. Накрая ги почерпи по една цигара „Кент“. Те запалиха откъм филтъра.

Беше незабравима гледка.

СЕЛО В БЕЛАСИЦА

Слънце. Навсякъде зелено. Дива лоза от пясъка на реката, покрай дебелия стъбло на кестен, в борба с клоната му, в съюз, отново долу, отново някъде нагоре. Гроздето е сладко, бавно става. Сега е още в пясъка, във въздуха и горе на небето.

Коза. Момиче. Мотика за тютюн, излъскана от камъчета. Бодилести висулки на чинари и платани. Горницата оттук на юг ще стане на маслина. Копривката оттук на север ще бъде вече бряст.

Мастика. Песен. Едно лице без възраст. Много, много пек и премълчани мисли. Тях само струните ги казват — гласът и звуците. А текстът нека лъже.

В ГРАДА

На едно малко момиченце и на майка му

Какъв празник е тук! Прави улици — павирани и осветени. На всеки ъгъл закуски, цигари. Шарени реклами за шумни вечери. Театър и мач. Книжарници, кафенета, кока-кола.

И толкова хора, хора, хора! Сякаш целият свят се е събрал тук, да ме посрещне за съботата и за неделята.

Без две момичета, които си приличат.

ГЪЛЪБИ

Гледам ги сутрин — по-будни и по-живи от мене. По парапета и на покрива, до саксиите, край които са останали локвички от поливане. Тристаграмови перушинени доказателства за живота. Наострени, ококорени — предстои им да търсят храна и да се любят. Гледам ги — напълниха целия град. Храна и любов за питомните гълъби — бол в днешно време.

Обичам ги дори само защото са живи. Мисля, че това е достатъчно основание за съчувствие. Какви артисти са само, когато се ухажват. Какво е перчене, гукане, обикаляне... Поклони, закани, обещания. И някой друг долети най-неочаквано, извърши светия мигновен грях без никакви церемонии и отлети с пляскане на крилата.

Стрелям по тях също така сутрин, когато ми е най-лесно да го направя. Те идват (дивите) от планината, където са спали в дъбаците. Бързо се спускат в стърнището — тук са зърната, останали след комбайните. Само че тук съм и аз. В колибката от клони и слама. Стрелям и ятото шумно отлита. Няколко гълъба остават в стърнището — странно разперени.

Не ме измъчва въпросът, защо ги убивам. И ако все пак някога трябва да отговоря, вземам две от най-простите истини и ги изправям подобно на щит:

1. Аз съм ловец.
2. Те са дивеч.

Но коя истина да изправя пред себе си, когато си казвам, загледан към кротките гълъби: толкова са нещата, които мразиш, защо не се опитваш да стреляш по тях?

МИНАЛОТО И БЪДЕЩЕТО, И АЗ

, Когато бях малък, купувах ми все по-голям номер обувки. Слагахме им памук вътре в бомбетата, да не ми хлопат като калеври и да не ми късат чорапите на петите. И дрехите ми купувах тѣй — крачоли и ръкави все трябваше да се подгъват. Разбира се, винаги ми се обясняваше мило и умно, че като порасна, всичко това ще ми бъде „таман“. Как може така — голямо момче, — да не разбирам, че дрехите са скѣпи и-нови? Как може да хленча и да се сърдя?

Аз млѣквах. И всичките ми дрехи и обувки понякога бяха таман. Но те тогава бяха стари ,и скѣсани.

ПО СКЛОНА

Вървя нагоре по склона. Лудо, амбициозно, жестоко. Под краката ми хруци всичко. Срива се камънак. Пръстите ми изскубват тревите из корен. Мъничко кръв — нищо. Гърдите без дъх — няма значение. Костите, мускулите и това туптящо нещо вътре трябва да ме изкарат догоре. Трябва, на всяка цена! И да се просне човек по средата на пътя — добре е. По-добре, отколкото да не се е опитвал съвсем.

Няма да се просвам. Имам страхотна сила и ще стигна. Сила, събрана там долу, откъдето съм тръгнал. В най-меката и зелена трева на света. На топлата, тихата и пълна с цветчета моя поляна. Ах, любимият, любим пейзаж там край реката, който ми е отворил очите...

Близко съм до върха — ясно е, че ще стигна. Мога да си позволя и малка почивка. Спирам. Обръщам се.

Това ли е любимият пейзаж край реката? Не мога изведнъж да повярвам! Сринат от моите стъпки, камънакът е започнал да чупи цветята. Да мачка тревата. Да мъти реката. По клоните на дърветата висят бурени — диви и с корените към слънцето, — дело на моите пръсти.

Къде отивам? Съвсем ли сринатият камънак ще покрие тревата? Ще смачка цветята? Ще убие моя любим, любим пейзаж край реката?

Ей, момче — къде? С какво те помама ветровитият връх тука? И сигурен ли си напълно, че...

Хайде, момче, обърни се. И продължавай. Нали си момче. Това е пътят пред теб. Недей го нарича изкачване и си мълчи.

А когато се връщаш там долу, да оправиш цветята, да очистиш тревата и да избистриш реката — недей го нарича пропадане и не плачи.

КАМЪЧЕ

Бях седнал до една скала да обядвам. Бях се уморил много, а и повече от месец не бях слизал надолу към градовете. Попитах се какво всъщност е моята младост, ако не е всичко това, което непрекъснато се превръщаше в старост. Нищо не излезе така, както го мислех. Важни, значими и фатални се оказаха все неочакваните неща. Няма ли на какво истински да се опира човекът?

От умората нямах и апетит — облегнах се на скалата и се зазяпах в краката си. Отчаянието ми извираще отвътре, тъй както слънцето ме печеше отвън. И то беше сърдито и жежко.

Какво да правя? В какво да се хвана, за да не ме отнесе времето, както вятърът отнася листото?

, Видях в краката си едно камъче. Също като хилядите, милионите камъчета, по които и край които бях минал и вчера, и днес. Но се зазяпах в него сега. Взех го. Разгледах го хубаво и го харесах. Реших да си го взема в торбата — просто така. Търкаляло го е времето и него... Може би някой от моите дядовци го е гледал. Пипал го е. Ето така, като мен. Може би някога някой от моите внуци ще мине край него. Ще го види. Ще се наведе и ще го вземе в ръка. Ето така. Някога. Внуците. Страшните дядовци, без които...

Заспал съм. Събудих се — камъчето се отпечата на дланта ми.

Оставих го на мястото му, извадих каквото имах за ядене и започнах. Изворът беше на крачка от мен. Бели облаци скриха горещото слънце — цялата планина заприлича на тиха и безкрайна стая с разкошно перде. Загледан в камъчето, си обещах непременно да правя така, че внуците ми да не се отчайват — никога и от нищо.

И всичко сега беше добре.

ЗЮМБЮЛЪТ

Един ми даде луковици и каза, че ако ги посадя, ще има да се радвам на много красиви лалета. Аз дадох луковиците на децата и им обясних как да ги посадят. Това се случи през декември (луковиците бяха форсирани), моето семейство очакваше никненето така, както и новогодишните празници. А може би още по-трепетно.

Една прекрасна снежна сутрин децата извикаха:

„Татко! Пониква!“ Отидох при саксиите — над пръста тържествуваше зеленото връхче. „Прилича на пламъче“ — каза едното от децата. „На пирамида и на крем върху торта“ — каза другото.

След седмица нашето любимо очаквано нещо се оказа не лале, а зюмбюл. Това не ни огорчи никак. Той цъфна — син — и напълни стаята с мирис. Къщата ни напълни. Квартала и града.

Зюмбюлът стана най-милата точка у дома. В края на декември той беше достоен съперник на стройната, толкоз голяма и украсена елха. Частици от тихата му-и естествена красота бяха проникнали в думите, жестовете и очите на всички ни.

И ето, тъй дойде онази сутрин, когато жена ми се наведе по обичайния начин над него и каза: „Той не мирише сега.“

Изживяхме го лошо. Още по-зле се почувствувахме, когато нашият зюмбюл се наведе полека и опря чело в прозореца. „Умира“ — каза едно от децата. „Не, той се стреми към светлината“ — каза другото.

Завъртяхме саксията. Зюмбюлът си остана, както си беше — не можа да се устрими към светлината.

Трябваше ли с мълчанието сега да заплатим нашата радост? Защо да се радва човек, щом непременно след радостта идва тъгата?

И тъй — тихо прощавайки се с красивия мирис от всичко, който изпрати една стара година и посрещна една нова — дочакахме третата паметна сутрин. Жена ми, както бършеше прах около саксиите, извика изведнъж: „Елате!“

Изтичахме. В основата на зюмбюла, между пръстта и стеблото му, сред дългите листа, издигнати като пръсти, се беше сгушило малкото следващо пламъче. Зеленото. Пирамидката. Кремчето върху торта. Същият мъничък грозд, от който преди беше дошъл разкошният син цвят и незабравимият мирис на къщата.

Старият зюмбюл се беше наклонил да му направи път.

РАЗМЯНАТА

Човекът продаваше бензин. Той правеше това умело и от сърце. Зърна от ръмжащата и непрекъсната броеница се отбиваха тука за малко, хората слизаха и докато този човек мушваше човката на маркуча с бензин в техните резервоари, радостно оглеждаха мястото. Блестяща подредба и чистота. Кутийки и туби от всичко, каквото тук биха си пожелали. И даже лехи с кадифени и оперени теменуги — бели, червени и жълти. И даже огромни букети от храсти — цъфнали, живи и ароматни.

Преди да хлопнат вратите и да поемат в движещата се броеница отново, хората махваха, кимваха и казваха „благодаря“. Понякога някой го заприказваше — да го похвали. Друг пък (беше се случвало) настояваха, че след минаване покрай него настроението през целия път било много добро. Човекът получи знак от своята служба и веднъж вестникът писа за него.

Той продължаваше да продава бензин и миризмата на дрехите, шапката и ръцете му тънко и упорито напомняха за това. Влюби се в ароматни сапуни. Къпеше се по часове, преобличаше се два пъти на ден. На жена си купуваше най-скъпи и най-силни парфюми. А вечер, когато оставаше чистото място в дъха на цъфнали храсти, облещени теменуги и ведрост, той обичаше да минава към къщи по пътеката през полето. Да спира сред злака, над някое цвете, под някоя лудо разцъфнала клонка. Понякога и откъсваше — да подържи аромата. Да си погали лицето, да вдиша.

И никой освен него не знаеше, че цветето, злакът и лудо цъфтящата клонка в тази ръка имаха дъх на бензин.

ГАРВАНИ

Беше трети март следобед, синът ми получаваше синята връзка. С майка му бяхме на тържеството. Музиката, калпаците, ритуалът — боже мой, аз наистина бях нещо постигнал! Ето ги тези момченца пред мене — та нали това е България утре? Моят — сред тях. Малко ли е това?

Попитах конника, под който се извършваше церемонията. Погледнах герба на Народното събрание и после остро, крайно съсредоточено, бледо лице на момчето ми.

Отговориха ми очите и поздравът на един поет, който случайно минаваше. „Какво правиш тук?“ — попита ме той. „България“ — казах и му посочих с глава към момчетата.

Поетът ме зяпна и в очите му се отрази целият зачервен залез над София.

„Гария-гария-гария!“ — казаха ятото гарвани, които прелитаха над грандхотела и отиваха да изкарат нощта върху покрива на университета.

Един от тях — видях го — беше гракнал на близкия площад зад гърба ми, когато обесваха Левски.

Един от тях — видях го — беше кълвал от очите на дядо ми.

Ей, дългоживеещи гарвани, какво още чакате тука в България.

Хайде. Вече е ред да умирайте вие.

НИЩО НЕ СЕ СЛУЧИ

Тя лежеше по гръб, ръцете под главата, единият крак свит.

Оня седеше по турски и удряше с чука по камъните.

Миланката лежеше по корем на десетина крачки от тях, притаил дъх в хвойната.

Тя беше много хубава. По още меките ѝ ръце личеше, че е стажантка. Краката ѝ бяха дълги, сякаш започваха от врата, а гащенцата — къси. Както лежеше, блузката ѝ приличаше на платната на лодка, подгонена от буря.

Оня беше много як. В гърба приличаше на гладиатор, но в лицето не, защото постоянно говореше. Както си служеше с чука, повече напомняше влашки чакълджия, отколкото геолог.

Миланката беше стар. И годините, и преживяното го дърпаха надолу и го правеха неспокоен. Затова с усърдие се залавяше за „попиперлия далавери“, както сам обичаше да казва, а също така и за неща, отнасяни към „тънката част“. Всъщност изразът „тънката част“ постоянно квартируваше в устата му, но той никога не добавяше, че напоследък участието му се състоеше главно в слушане на приключения и от дъжд на вятър — в гледане. Службата горски пазач си има своите предимства.

Навярно има такъв закон: колкото повече чакаш нещото, толкова по-на чалъм ти идва. Ето, тия двамата обещаваха, че с тях и него ще се случи нещо много приятно. Той го почувствува още първия път, когато ги видя в района си. Но след като вървя подире им като сянка цяла седмица вече, това, което не се случваше, започна да го нервира, влудява и настървява. „Както се мотаят, ще вземе да превтаса хубавата работа и да се развали, за едното чудо“ — мислеше си Миланката. Всъщност то има и такъв закон.

Горският псуваше в ума си и двамата геолози заедно, после поотделно, всекиму заслуженото, и не искаше да признае, че мисълта, която му се втълпяваше днес от обед насам, е вярна. Тя беше: „Млад

човек е като пролетта — да ти призлее, докато пекне, както трябва. Аз съм стар като есента — търпилото ми накъсява от ден на ден.“

Лежеше Миланката по корем, гледаше ту в блузката, ту в сгънатия крак на стажантката и се замисли за есента, която приближаваше и като сезон. Нищо друго не приличаше повече на него, колкото есента: глуха като самотата му; топла — службичката; многобагрена и влажна — спомените; сбогуваща се с изблици на затопляне и внезапно застудяване — като страстите на стареца. А пролетта му беше много назад, в съвсем друго време. Тези, новите, хабер си нямат от него. Какво ли знаеха те?

Доця му се да запали цигара, но тайната позиция не позволяваше. Не си струваше да се издаде за един дребен кеф, след като цяла седмица ги дебна и не ги беше изпуснал от погледа си дори и когато отиваха по малка нужда. А най-глупавото беше да се откаже тъкмо сега. Днес още от сутринта тя беше особено весела. Оня пък вече говореше не само за камъните. Разказваше й филм или нещо такова. Така стават тия работи. После пък го изби на поезия. „Море от хлорофил“ била гората. „Да си напълниш бавно дробовете.“

„Див петел — мислеше си Миланката. — Хлорофил! Чам, братле, чаам! Море от чам, дето казваш. Вземаш една брадва и започваш. Да си напълниш бързо джобовете. Днеска яма, утре няма. Че така и стана. Даже даваш брадви на селяните, а ти заминаваш за Виена. Келеш, виждал ли си ти жива дукеса?“

Миланката дотолкова се увлече в спомените, че като поиска да се поклони на дукесата, която имаше предвид в момента, заби нос в хвойната и се убодде. Така беше някога. Гората тъпо стенеше. Залудо ехото на топорите се биеше в канарите. Ловката метаморфоза на колофоновите сълзи и трупите в парички го изпълваше с гъделииво щастие и пред нищо непреклонно могъщество. Приказна работа. Дукесата е удивена. Но тъкмо сега работите глупаво се обръщат с главата надолу. Да не говорим за това. И отново гората. Тя като Исуса обръща случайно останалата здрава буза и му я подлага. Дори му дават една ръждива манлихера с пълна цев, като му поръчват да пази горското стопанство от такива като него. Той не се колеба дълго. Работата на горски пазач е видимо по-приемлива от изкопчийската. Даже в замяна на това, че той трябваше да пази гората, тя също го запази: държеше го настрана от всичките ни нови съчинителства,

които го караха да се чувства съвсем изоставен и непоправимо стар. Какъв свят бяха направили! И бяха изпечени в играта, не можеш ги разбра отведнъж. Миланката знаеше това от своето време: по-порочният по-ловко носи маската на светеца.

Не усети кога залезе слънцето. Сумрак плъзна в боровинките и клекна и почерни триъгълните корони на смърчовете. Синкав полумрак — уж бавен, пък бърз като времето. Той достигна чак вътре в мозъка му и прошепна: „Нищо. И днес нищо. Само дето се напъва тук цял следобед.“ Искаше му се да скокне, че като ги зачесне и двамата с приклада на ръждилката си...

Изведнъж тя се сепна и каза:

— Виж!

Оня погледна нагоре и Миланката погледна след него като по инерция. Тежки синкави облаци с бели повлекла отдолу пълзяха над главите им. Не мина минута и първите капки тежко чукнаха по напуканите чела на гранитните гъби.

Тя каза, че знаела наблизо колиба. Наметнаха се набързо и тръгнаха бавно. Оня обясни, че и да тичат, и едва да се влачат, все едно ще ги намокри до кости. Такъв беше дъждът.

Тяхното темпо беше добре дошло за Миланката. Той се изтегли пълзешката назад и хукна към колибата по най-прекия път. В неговия район само лисиците и белките знаеха пътеките по-добре от него.

Сгърбена в сърцето на Родопите, колибата изглеждаше като да е накрай света. Където няма времена и нрави. Където няма съвсем нищо — освен това, което всеки носи със себе си.

Миланката влезе много преди тях. Напила одърчето в тъмното и се шмугна под него в сухото сено. Направи си удобно скривалище. Сърцето му подскачаше под шубичката. Случаят сам искаше да му предложи повече, отколкото бе очаквал: нощ. дъжд, легло, позиция на по-малко от метър разстояние.

Когато ония пристигнаха, запалиха бори́на и в колибата стана светло и топло.

— Няма спиране, ще знаеш.

— То не е дъжд като дъжд, ами...

— Какво?

— Ужас, не виждаш ли! А до лагера са десетина километра.

— И повече.

Тя пробва одърчето, каза, че било здраво и удобно, а оня стъкна огъня.

— Колко стана? — Осем и десет.

— О-хоо!

Тя каза, че не бивало да стоят така мокри. Щели да настинат, утре имали много работа.

— И да се изсушим, на път към лагера пак ще ни намокри — каза той.

— Лагер ли? Да не си луд!

— Че как иначе?

— Ще нощуваме тук — каза тя.

Оня каза, че дъждът можел да спре.

— Е, ако спре...

В сеното под одърчето беше топло и много удобно. Плющенето на дъжда отвън можеше да прикрие малки шумове. Миланката виждаше гърбовете им, без те да могат да го видят, даже и ако се опитаха.

— Слушай — каза оня, — аз да изляза малко, а ти се съблечи и си изсуши парцалките, а?

— Почти гениална идея — каза тя. — После излизам аз, докато се изсушиш ти, и така до разсъмване.

— Не, виж какво... на мене нищо ми няма. Мокър или сух, все едно.

— Другарю старши геолог, работният ден изтече. Сега аз ще покомандувам малко: иди в оня ъгъл и се обърни!

— Излизам, излизам — каза оня. — Няма нужда. Но тя не му позволи да излезе. Прати го в ъгъла и започна да се съблича. Мокрите дрехи се изхлузваха от тялото ѝ трудно. Миланката никога не беше допускар такава закръгленост у нея, въпреки че мислено много пъти бе правил това, което тя извършваше в момента. В сеното му стана много топло. Оня от ъгъла се обади:

— Да са останали в торбата ти цигари?

— Да — каза тя, — но чакай малко. Първо трябва да направя параван.

Докато чистеше дрехите си от калта, тя се въртеше около огъня, навеждаше се и Миланката за миг помисли, че нарочно го прави.

Изведнъж се обърна с лице и дойде към одъра. Мокрите ѝ крака стъпваха на педя от носа му.

— Сега ще разваля одъра, за да направя от него параван — каза тя. — После пак ще го сглобим.

Сърцето на Миланката спря. После като в агония се разтупа и напълни главата му с шум. Испита чувството на вол в кланица.

— Недей го разваля — каза оня. — Тук има един вратник... Дръж.

— Остави го така, зад гърба си. Уха, чудо параван Ще стане от него.

Наистина стана... Оня също се съблече от другата страна на вратника и сега двамата седяха пред огъня, докато дрехите им се сушеха. Започнаха да ядат. Имаха хляб, сланина, домат и две много дълги, тъмнозелени чушки. После тя се сети за кутийката с конфитюр от дюли.

— Контифюр — произнесе тя. — Сестра ми казва „контифюр“ и „дуля“.

— Аз като малък съм казвал „покой“ вместо копой и „путушинка“ вместо перушинка.

Набучваха сланината на клечки и я цвъртяха над жарта. В колибата стана весело и уютно.

„Тъй се получава удар — мислеше си отдолу Миланката. — Шок. Скъпо щеше да ми излезе. Хайде бре, серсемин, докога ще се посукваш!“

Сега гърбовете им не бяха интересни. Като им изсъхнаха дрехите, облякоха се. Тя развали паравана, ръкува се смешно с него и каза:

— Ето. пак сме заедно. Не е ли време да лягаме?

— Време е. Ти лягай, аз ще опиша последната точка от маршрута и образците. Ще поддържам огъня.

Тя търсеше с очи погледа му, но той ровеше в еднодневката си. Опря показалеца си на гърдите му като револвер:

— Слушай, добре ли е, че сега сме сухи?

— Да.,

— А ти упорствуваше, защото по рецептата на някакъв мухлясал бабешки морал не е добре да се събличаме така, нали? Добре е да

настиваме и да не спим, когато ходилата ни горят, а сипеите чакат и утре. Не, не, назад ти е часовникът. Хайде, лягай! Веднъж в Кавказ...

— Аман от твоя Кавказ — прекъсна я она. — Не само последната, а половината от точките ми са не-описани, ако искаш да знаеш. Не съм длъжен да лягам с кокошките.

— Аз ли съм кокошките? — каза тя.

— Глупости, не исках да кажа това, рано е.

— Е, добре. И аз имам да пиша. А така ми се спи! Она изу чепиците си и легна. И тя легна до него от външната страна на одърчето.

— Опри си гърба — каза тя. — Така. И ти се завий с платнището, то е широко.

Миланката разбра по дишането ѝ, че е заспала. Она не се чуваше никакъв. По едно време се измъкна, сложи дърва на огъня и като стъпваше на пръсти, взе картата, камъните и синята тетрадка с твърди корици. Като се наведе да пали цигара от едно въгленче, на Миланката му се стори, че за миг го стрелна с очи.

„Да рече да ме спипа тук, извива ми врата като нищо. За едното чудо ме пречуква. Як е като говедо. Дръвник!“

Она започна да пише на играещата светлина на пламъците. Оглежда камъните, като че ли за пръв път пипваше такова нещо, повърта ги дълго време в големите си ръце, човърка ги и пак пише. Лицето му беше източено и унесено. Така биваше винаги когато съчиняваше изреченията в тетрадката. Там имаше стотици изречения, написани в дъждовни или много лунни нощи, в горещи дни и дълги, малко тъжни вечери. Някои от тях щяха да достигнат до доклада. Разбира се, не до последния, а до един от стотиците предварителни доклади в управлението.

Като свърши с писането, той отиде до вратата и я отвори. Дъждът плющеше още по-страшен и безсилен-После хвърли последните дърва в огнището, загледа се още веднъж в най-големия от камъните и като оправи несръчно платнището над стажантката, легна до гърба ѝ. Не мина много време и захърка. Сякаш ринеше чакъл, такова хъркане. То напълни колибата с морен сън, копнеж и простота. Нищо повече не се случи.

Миланката се почувствува глупав и болезнено измамен. Питаше се той ли е остарял, или светът се подмладяваше. Когато въглените се

покриха с пепел и над него някой от двамата слабо помръдна, обръщайки се на другата страна, сепна се и се събуди. Дали не беше пропуснал нещо? Но не съжаляваше, че е заспивал. Вече не искаше нищо. Помисли си, че неговите разбирания за хората и времената приличат на пепелта в огнището.

КЛОНЪТ

Дълбоко между отвесните брегове на непроходима урва, в глухите пазви на дива растителност, живееше един стар, огромен глиган. Гората го помнеше и той помнеше нея от дълги години. Наоколо ровеха съдбата си много други диви прасета — мъжки и женски, малки и големи, — но всички те се раждаха и умираха някак преходно, а в спомените оставаха зависими и безлични. Голяма част от малките боледуваха и рано се преселваха във вечните тихи пасбища на дедите. Женските бързо ставаха майки и болезнено скимтящият глад на рожбите им ги принуждаваше да скитат, което незабелязано, но сигурно намаляваше техния авторитет. В любовния период мъжкарите се биеха помежду си с мътни очи и тъй като победителите винаги биваха толкова наранени, колкото и победените, повечето се осакатяваха или прогонваха.

Само старият глиган не мърдаше от мястото си и не нарушаваше навиците си. В гората нямаше сила, способна да промени нещо от тях. Това щеше да направи само смъртта, но той не се страхуваше от нея, защото беше се родил да живее, а не да мисли.

Разбира се, дългите му години в гората бяха шарени от много кървави битки и тежки моменти, но той бе успявал да устои на всичко така, както устояваше на страшните бури Караташ, големият чер камък, от векове навъсил чело горе на билото, загледан оттам към живота на живите с гранитното си превъзходство.

Биваха жестоки зими, които сковаваха земята в мраз и навяваха дълбоки преспи. Прасетата трябваше да поемат някоя нощ — едно след друго в мълчалив керван — по дирите на някой храбър мъжкар. Надолу в ниското, към Каланджа и сърненските ливади, винаги биваше по-меко и по нивите можеше да се изрови някой забравен картоф.

Глиганът оставаше сам в бялото мъртвило и повеждаше сам тихата, ужасна битка с глада. Здравите му бивници едва откъртваха парчета от вледената пръст. Тежкото му тяло потъваше в снега и лавини падаха отгоре му. В тези времена без пъртина за няколко

коренчета папрат трябваше да се воюва цяла дълга нощ, а понякога и денем.

Веднъж го нападна глутница вълци. Той беше чул техния вой няколко нощи по-рано — дълго се вслушва, застанал прав и неподвижен, но пак се сви в леговището си и не го напусна. Знаеше, че ще дойдат. Усети присъствието им още преди да се приближат. Нощта беше ясна, небето изглеждаше твърдо, с набити в него замръзнали звезди. Вълците направиха широк кръг около жертвата си и започнаха да го стесняват. При мисълта за едрото му тяло гладът ги влудяваше. Някои от тях изтърваха тънко, плачещо скимтене, други глухо клопваха зъби.

През целия си живот глиганът само се беше бранил, но когато най-сетне му се мярна силуетът на вълчицата (той изглеждаше дребен и жалък), почувствува желание пръв да нападне. Така щеше да съкрати времето на бързорастящия, запънат като спусък страх.

Не я нападна.

Не искаше да изменя на себе си; знаеше, че ако веднъж се отлепи от скалата над леговището, те ще му се нахвърлят от всички страни. И вълците скоро разбраха стратегията и един по един се примъкнаха отпред, край вълчицата. Великият глад, от едната страна, и великият вик ма живота, от другата, стягаха като в менгеме замръзналата тишина на ужасната нощ и тази тишина всеки миг щеше да гръмне и да окървави дълбокия бял сняг наоколо. И ето, в гърлото на вълчицата кипна истерично прилайване, тя внезапно и отчаяно се хвърли към глигана, но падна някак вляво от него, на повече от крачка. Тялото му инстинктивно се изви нататък и в същия миг един едър и тежък вълк се стовари на врата му, от дясната страна. Глиганът още не беше разбрал измамата, когато и другите се намятаха отгоре му, като изхвърлени от пружини. Усети зъбите и ноктите им дълбоко в твърдата си кожа, ръмженето им полази в кръвта му.

Глутницата съвсем бързо го отлепи от скалата, вече усещаше зъби и отзад, в слабините си. Нямаше време за никаква стратегия, той бясно се завъртя и заудря около себе си, като квичеше свиреп, захапваше и смазваше в страшната си зурла всичко докопано. Чуваха се предсмъртни стонове, пращяха кости. Миришеше му силно на кръв. Цялото му тяло изгаряше от остри болки. По едно време му се стори, че скоковете на вълците стават все по-тромави и редки. Това го накара

сам да гони техните пружинени силуети. Болките намаляваха силата му, но увеличаваха гнева му — въртеше се на всички страни и бивниците му пореха и късаха вълците с диво, неவிжданo ожесточение.

Постепенно всичко утихна. Останал в тишината на страшната нощ сам, глиганът се завлече под скалата и падна в левоището си.

Цяла седмица след това не можа да мръдне оттам. Ядеше мършата наоколо и ближеше кървавите петна по снега.

След зимите идваха пролети и лета. Стариат глиган отново ставаше нежен баща (не се биеше със съперници, защото нямаше такива), отпущаше се сред големия си род и с дългата си зурла ровеше меката топла пръст из гората. Тя биваше пълна с лакомства и надежди.

Всичко вървеше много добре до онзи паметен ден, в който признатият цар на девствената околност срещна истински равен противник. Това стана на пътеката, по която той от малък си вървеше, за да стигне до едно разширение на дерето, където обичаше да се въргаля в калта. Мястото беше тясно: от едната страна — отвесна скала, от другата — стръмният бряг на дерето. Срещу глигана се бе спрял огромен чернокафяв мечок. Той не можеше да се отбие встрани и, изглежда, нямаше намерение да се връща. С още по-голяма сигурност това можеше да се очаква и от глигана.

Те дълго стояха така и се гледаха.

Мечокът беше преселник и за него постъпката нямаше да бъде от голямо значение. Но той добре познаваше силата си (още не му се беше случвало да отстъпва) и нямаше намерение да обръща гърба си. Стариат глиган бе прекарал целия си живот все тук и за самочувствието му щеше да бъде истинска, непоправима катастрофа, ако решеше да се предаде. Така всеки чакаше другия. Но никой не даваше никакъв знак. Дори започнаха да се преструват, че не се и гледат — всеки се занимаваше с дребни глупости наоколо. От едната ни страна се извисяваше отвесната скала. От другата зееше урвата, страхотна и невъзможна като унижението. Отгоре ги натискаше дълбокото око на небето със своята красива, безучастна синева.

Глиганът (все пак той беше домакин) събра цялата си дива ярост и благородството му изгрухтя за последно предупреждение. Наведе зурла ниско до земята и в името на цялото си достойнство понесе гранитното си тяло напред.

Мечокът се дигна на задните си крака (огромен и страшен!), изръмжа тревожно и като подскочи нагоре, увисна на един препречен над пътеката клон.

Глиганът мина под мечока и в първия миг не знаеше как да прецени всичко това. По пътя към локвата си даде сметка, че, от една страна, за него беше победа. От друга, мечокът прояви подобаващо на силните благоразумие. Но той не бе озадачен за дълго, защото след няколко дни по същото време и на същото място те отново се срещнаха.

„Не изменяй на себе си, бъди твърд!“ — извика кръвта на глигана и той отново се затири напред, да защити гласа ѝ.

„Уважавай достойнството на другите, бъди благоразумен“ — обади се в мечока законът на гората и той пак увисна на клона, да му направи път.

Стоплени от усещането, че не са се нападнали за нищо и че не са се разкъсали от суета, двамата продължиха пътищата си — спокойни, всеки доволен от характера си. Мечките не обичат да сменят времето и мястото на своя водопой. Още по-малко можеше да се очаква от глигана едно отказване от калната баня. Затова сцената се повтаряше и с течение на времето стана нещо като ритуал помежду им. Всеки от тях вярваше в ролята си и я играеше внимателно, с удоволствие. И така, дали с този забавен акробатичен номер или без него нещата в този чудесен девствен кът не се промениха. Вярно, пришествието мечок явно оставаше тук и въпреки благоразумието си внасяше вечното ново на всеки пришествието. Но не пречеше. Земята побира веднъж родените. Без тях и тя би била само една студена дума в учебника по астрономия. Освен това много по-вечна от живите, за да не бъде гостоприемна. Може би до края нямаше да се случи нищо кой знае какво, ако в един хубав ден (тихо утро; гората разхълцана от далечни удари на брадва) не беше пристигнал човекът.

Той дойде с една пушка, обиколи дола и гората, стреля няколко пъти и си отиде. Една сова остана на пътеката, разперена в неудобна поза. Тя искаше да погледне върха на дървото, откъдето беше паднала и откъдето нещата в живота, ѝ изглеждаха съвсем другояче, но до вечерта мухите изпиха очите ѝ. След няколко дни човекът пак дойде, водеше още двама. Единият от тях беше с хубави дрехи и симпатично лице. Той приказваше най-много и все не искаше да повярва в нещо.

Когато дойдоха трети път, същият носеше трион. Спусна се в дола, закричи по пътеката и стигна до клона, дето увисваше мечокът. Качи се на дървото и заряза този клон, колкото само да се крепи. После се върна при другите и някъде се скриха.

В обичайното време на срещата пристигна първо мечокът. Той зачака. Друг път глиганът го чакаше. Тук и двамата знаеха как ще стане разминаването, а на друго място отново би възникнал неразрешимият и може би фатален спор. Не мина много и глиганът се зададе. Той съвсем не налиташе, както в началото. Мечокът сам подскочи (в движението му имаше нещо игриво) и се хвана за клона. Разбира се, зарязаният клон се счупи и тежкото тяло на благоразумното животно се стовари върху изненадания глиган.

И за двамата схватката беше неочаквана, но неизбежна и последна. Те изведнъж разбраха това. В първия миг глиганът беше съборен, но веднага скочи и с едно замахване отхвърли към скалата подлия нападател. Разярен и измамен, мечокът скочи отгоре му и го сграбчи в чудовищната си прегръдка. Глиганът напъна всичките си сили, завъртя се в лапите му и разпра корема му. С ужасно ръмжене мечокът впиваше ноктите си все по-дълбоко и късаше мяса на гърба му. Оплетени на живот и смърт, вече само хъркащи и задавени в кръв, страшните противници се търкулнаха от пътеката и полетяха на топка, долу, в урвата. Оттам, сред трясъка на клони, сринат камънак, продължи да се чува предсмъртният рев на мечока и клокочещото в кръв хъркане на глигана, докато най-сетне всичко утихна. Единият явно беше победен, а навярно и победителят издъхваше край него.

Хората излязоха от скривалищата си и се затичаха към мястото. Симпатичният пак беше в неудобни, скъпи дрехи, но стигна пръв. Надвеси се над урвата и като каза нещо на другите, заслиза надолу радостно, с неочаквана за градския му вид ловкост. Само след миг се чуха отчаяните му викове. Той искаше да се върне нагоре, но под него се изтъркаляха камъни и започна да се изхлузва надолу, към дъното на урвата. Някак успя да се закрепил с нокти и отново задраска нагоре, като губеше гласа си. Добра се до пътеката и лудо хукна по нея, стиснал в ръце изкоренени треви. Още на втората крачка се спъна и падна, сега напълно ням и разтреперан.

От урвата изскочи глиганът.

Целият в кръв, обезумял и полуразкъсан, той наведе зурла и събра сетните си сили. Искаше — това той искаше с всичките си клетки и в името на целия си достоен живот — на всяка цена да достигне това странно, треперещо създание, простряно на пътеката пред него, като го достигне, само веднъж да го докопа със зурлата си. Вече политаше напред, няколко скока му трябваха, когато чу тъп гърмеж вътре в мозъка си. Нещо го парна дълбоко под плешката и в окото му влезе пръст. Все пак старият глиган се затири силно и бягаше, бягаше напред, но земята не го пускаше ни крачка. Тя го беше залепила за себе си и бързо пълнеше очите му с кървава пръст. Последното, което успя да види от този свят и което отнесе със себе си във вечните тихи пасбища на дедите си, беше лицето на хубавеца-Усмехнато като трион, то предпазливо се навеждаше над него и постепенно закриваше все по-голяма част от небето.

ХУБАВИЦАТА

В тази гора живееха много сърни, но една от тях се отличаваше от всички останали.

Тя беше бяла.

От малките черни копитца до върховете на острите ѝ уши всеки косъм беше чисто бял като захар и в тази неестествена белота розовееха само влажната ѝ муцунка и много големите ѝ прозрачни очи.

Гранитните глави на чуките наоколо заграждаха за бялата сърна достатъчен къс от небето. По склоновете сребърни борове от векове си шушнеха с ветровете. Над тях мълчаха сърдити смърчове, гушеха се широкополи ели. Букакът в ниското — светъл и топъл — плуваше в меки зелени треви. Тук бялата сърна живееше като всичките си обикновени сестри, научени на това от своите майки, а майките — от бабите, и бабите — пак тъй от своите майки и все така в безкрайното назад, по същото просто и хубаво правило, постлало големия път на сърните в гората.

Щом дърветата се разлистеха, обикновените, сиви сърни се събираха в групи по няколко, струпваха се около своя избраник и той ги повеждаше към някоя полянка в гората. Или те него повеждаха — тя никога не разбра как точно става това. Под пълната месечина всички танцуваха заедно, предлагаха на щастливеца нежност, той гордо и горещо им я връщаше. Тя беше виждала всичко отблизо, със собствените си червени очи.

На нейните викове, които сами излизаха от гърлото ѝ в началото на всеки юни, сръндаците, разбира се, пристигаха. Но щом се доближеха достатъчно, за да съзрат бялата козина, те колебливо се спираха.

Първата пролет тя твърде малко знаеше за своята съдба и даже се радваше, че празникът започва бавно. Нека — мислеше — тържествено, дълго и пълно да расте радостта, полека клетките да си плуват в кръвта, защо наистина да се претупва великият миг, заради който се беше родила?

Сръндакът от първата пролет беше едър и хубав, на рогата му беше кацнала месечината. Тя го обиколи плахо (тънките ѝ крака трепереха силно), после още веднъж, по-близо и по-смело, така, както ѝ шепнеха бабите в нея — наистина, като че ли срамът ни е даден да има какво да се жертвува, да бъде още по-хубаво всичко, нима нещото може да бъде значително, ако тъй леко и без вътрешни колебания го постигнеш? Усещанията ѝ се гонеха в нея, застигаха се и прескачаха, томителният хаос растеше лудо — по своя път към блаженото смиряване, което... не настъпи.

Сръндакът сведе глава и жълтата луна остана да виси, ужасно голяма. После той се обърна полека и скоро потъна в гората, по посоката на друг зов. Тя винаги помни: луната почака напразно красивите му рога, накрая избледня от чакане, побеля и също си тръгна. И само бялата сърна остана на полянката — съвсем сама в тънкия утринен хлад.

Вторият и третият дойдоха пак така, с готовност — тя дълго и трепетно беше ги викала. Защото тази нейна думкаща тревога идеше от много далеч, с голяма сила; вървеше по безкрайния прав път на майки и баби, накрая напираше винаги в гърлото, от което изстискваше звуци. И идваха сръндаците с готовност, заставаха наблизко и не я разбираха точно. А може би се правеха, че не разбират — смутени и объркани от необичайната белота.

Така престана да ги вика. Мъката след неуспеха беше по-голяма и от тревогата, която я караше пак да опитва. Когато все пак се решаваше да поплаче някоя нощ, те идваха, поглеждаха я и си отиваха — сякаш сега освен другото долавяха бързо и нейната неувереност. А по-лесно е да откажеш на този, който и без друго това е очаквал.

Тя всъщност още от малка знаеше за невидимата преграда между себе си и другите — така се роди, бяла. Заради този бял косъм страняха и многобройните ѝ сестри, с които се срещаше из гората. Веднъж една от тях — рогата и стара — без никакъв повод се наведе, затири се насреща ѝ, та я блъсна. Понякога само се случваше да я наобикалят глупачки — у тях любопитството беше по-силно и от страха...

Като помислиш, тя не искаше кой знае какво от живота. Мечтаеше за едно малко сърненце, което да скача наоколо и за което тя да се грижи. Представяше си го точно. Виждаше го бяло, като нея, или

по-добре сиво, като другите, да, разбира се, по-добре сиво, но то не идваше никакво. Зимно време ѝ беше студено сама. Трепереше и си представяше, че има другар. Само да си опрат гърбовете, както правеха другите. Рисуваше си го едър и топъл, неизменно със златна луна на рогата... Беше съгласна и на по-дребен — дори също тъй разтреперан от студ като нея, — но той не идваше никакъв. Юни и януари все тъй се редуваха, съдбата на бялата хубавица си беше все същата. Тя вече знаеше всичко около себе си и не очакваше отникъде нищо.

Помнеше една от първите зими така: в замръзналата тишина на голямата бяла самотност внезапно се чува гласове на човеци, а после силен кучешки лай и гърмежи. Веднага след това от дола лъхна на смърт. То беше един следобед — далече от мястото, където лежеше. И надвечер, когато всичко утихна отново, оттам се довлече едър мъжкар. Той падаше и ставаше — як за двамина — и късно вечерта вече не можа да се дигне. Само я гледаше и мълчеше. После просто остана така, където си беше — още по-тих и завинаги... Някое време тя не се чувствуваше сама с него, но после някаква друга тревога я накара да стане и да се махне от топлия труп.

След няколко дни пак чу лая, говора и гърмежите. Вечерта насам отново се примъкнаха сърни, които падаха и ставаха и отдалеч миришеше на смърт. Тя от бебе (а може би и отпреди това) смътно и сигурно знаеше, че говорът и гърмежите носят смъртта, винаги с уплаха го мислеше, но този път, след като вече не знаеше за какво да живее, видя в смъртта спасение.

Така реши: да чака човека с неговата пушка. И изведнъж се почувствува по-бодра. Вече не беше сърна, която не очаква нищо освен старата орисия на чудноватата хубост.

И ето една сутрин долови миризмата му в ниското.

Тялото ѝ трепна. От два дни нищо не бе яла. Нощем студеният вятър обикаляше скалата, която уж правеше завет — зимният вятър с тънкия смеещ се глас. Бялата козина от много часове беше настръхнала.

Още веднъж остро долови миризмата му, но нещо не ѝ достигна, да скочи и да спасява живота си.

Сърната остана така — свита на бяло кълбо до скалата.

Миризмата на човека пълзеше все по-тревожна. Тънкият слух на сърната вече долавяше дебнещите му стъпки. Ужасяващи и наблизко.

Тогава сърцето ѝ изведнъж силно задумка. Но тя остана да чака и се насилваше да изчака докрай, когато краката ѝ сами я изправиха. Розовата муцунка и острите бели уши също така — сами, съвсем неподчинени на никакви мисли — се стрелнаха високо нагоре.

В този миг ловецът я видя. И тя го видя цял — на няколко крачки от себе си.

Беше мигът, в който трябваше да ѝ пратят смъртта, та да се отърве от нещастната си съдба. От хубостта си. от самотата, от сговора на сивите сърни срещу нея. Но тялото ѝ не искаше никаква смърт. Тялото на животното не разбираше нищо от отчаяние и кръвта не разбираше и не искаше, тропаше в клетките ѝ да бяга, крещеше, хапеше сред отчаяните писъци на бабите — бягай, ах, б я г а й...

С един скок сърната плувна във въздуха край скалата. И втори път, и трети — и макар че вече беше се закрила зад билото, тя продължаваше страшното бягане с всички сили. Задъхана, разтуптяна — премаляла от страх и от радост. А страхът беше див — истински, по-силен от всичко. Радостта беше празник — някой я викаше там непременно, зовеше от края на пътя с медна тръба, показваше ѝ златни луни...

Хубавата сърна избяга много далеч и когато най-сетне спря, чу само ударите на сърцето си.

В миризмите цареше спокойствие.

От бягането се беше затоплила, тялото ѝ потръпваше и ликуваше. Намери едно хубаво място, прикътано на завет, постлано с мека суха шума. Усети глад. Стомахът ѝ се развика заради двата дни на безполезно мислене.

Тя сдъвка няколко листа. Когато спираше да се послуша още веднъж, тези листа оставаха да стърчат от двете страни на муцунката ѝ — като крилца.

Сдъвка ги бавно, с голяма наслада, после си легна на топлото.

А още по-после, постепенно и неусетно, бялата сърна се унесе и ето че след час или два вече беше потънала. Дълбоко и сладко — във вечния, прекрасен сън на следващия юни...

ТУНЕЛ

Здрасти.

Останах за малко сам и пак се сещам за вас. Точно сега не ми се говори с никого от тия наоколо, а като мълча, ми е кисело. Предлагам да си правим компания, докато дойде екселенц Георгиев. Тая дума „екселенц“ съм я чувал от една моя позната, която имаше родствени връзки с дипломатическите среди. Тъй и не разбрах какво точно значи. Прилича ми на „екселанс“ от онзи френски лаф „парекселанс“, който ще рече нещо много „отлично“, „превъзходно“ и други подобни. Или както би се изразила баба Дона — нещо като „аслъ“.

Докато го чакаме, ще ви разкажа историята на един тунел. От време на време дочувам, че все още мога да разчитам на задочното приятелство с вас. И нека бъде тъй, поне до онзи миг, когато ще ви писне от мен или пък някой ще успее да ми внуши, че съм гений, и тогава ще започнете да ме попържате на общо основание. Ще бъде много кофти, нали? Нещо като стара любов, която после се превръща в брак с малко пари. Не дай, боже, но както и да е, засега си въобразявам, че все още не се псуваме шумно, и затова сегиз-тогиз си позволявам да ви занимавам с разни истории. Сега например ето ви историята на тунела. Но преди това ще ви обърна внимание, че съм построил много тунели. Не съм ги построил, а съм ги проектирал. Всъщност проектирали са ги проектантите, пък аз съм се подписал отдолу на проектите, там, където пише:

„Старши геолог“. Не е нищо работа. Срути ли се един от тези тунели, отивам на кино — нищо по-сигурно от това. Даже често сънувам как някой тунел се е срутил или пък се е пукнала язовирна стена и като се събудя — облян в пот и мамен от мними сърбежи, — мигам дълго в тъмното. Виждам канцеларията си на „Димо Хаджидимов“, трийсет и едно, срещу градинката, и вътре бюрото си виждам съвсем ясно, и в средното чекмедже на бюрото е папката, където има графа „Старши геолог“ и точно срещу тази графа са се сгърчили болезнените завъртулки на Негова самоприсъда именцето

ми. Неприятно, нали? Няма какво да се прави. Просто кой за каквото е учил.

Виждам, че се замотавам и историята за тунела се забави. Ето ви я с две думи:

Строи се един път по наш проект и на едно място има тунел. Това място там е такова, че пътят няма как да мине другаде. Но точно този баир, през който трябва да се пробие тунелът, е сцепен. Направо е сцепен от една голяма пукнатина в скалата. Аз, разбира се, отказах да подпиша още в самото начало, но някакви големи шефове от министерството категорично настояваха да стане там път.

Трябва да стане! — с тоя номер ми излязоха. Ами, викам, щом трябва, правете си го. Само че без мене. Не мога да се подпиша за тоя сцепен баир, Я върви да го проучиш внимателно. Нали ходих и го проучвах педя по педя. Нищо, иди пак. Този път трябва да стане! Добре, пак ходих. Вече десет пъти го проучвам. Все тая.

Какъв геолог си ти бе, с един баир не можеш да се справиш!

Ами, викам, геолог като другите геолози. Горедолу като тия от филмите: пие, пуши, мълчи, играе карти от днес на обед до утре надвечер и ходи на лов из забраненото. Само дето нямам брада и накрая не се оказвам американски шпионин.

А булките?

Гледам ги две секунди с най-глупавия си поглед и викам: какви булки? Гъбите ли...

Шефовете си умряха от смях, а аз използвах суматохата и ги изпързалях, накъдето си бях намислил още в самото начало.

Другарю еди-кой си, викам на най-важния, майтапът си е майтап, обаче аз разбирам важността на обекта. Вижте какво: случаят е много тежък, особен такъв, защо не повикате някой стар специалист? Даже трима-четирима специалисти повикайте, та да ви е чиста работата.

Така се измъкнах, а по-нататък идват старите спецове, обикалят баира изтежко и накрая предлагат една система от бетонови инжекции за укрепване на пукнатината. Между другото пътят вече е в „екзекуция“, както пишем на протоколите; булдозерите боботят, бомбите гърмят и трудоваците напредват по фронта. . Колко ще струва цялата тая система по укрепването? — питат от министерството.

Грубо казано, около един милион лева — отговарят спецовете.

Така ли? Че вие ще укрепите баира, но ще спукате бюджета ни бе, другари.

Толкоз. Мястото е такова. Вашият геолог много правилно ви е казал още в самото начало.

И историята е приключена. Спецовецете работят по проекта на укрепителната система. Министерството се потупва по джоба с неясно изражение на лицето. А аз нямаше какво повече да ви разправам, ако не се бе появил този прословут Аслъ Георгиев.

В министерството някой казал на някого, че имало някакъв си Георгиев, когото на всяка цена трябвало да намерят, ако искат работата им по пътя да се свърши бързо, евтино и просто. Този Георгиев имал два факултета — бил минен и строителен инженер, — а освен това имал и своя особена суперсистема за обекти, които трябва да станат. (Както например аз имам своя суперсистема за бридж: обикновено играя по конвенцията Ели Кълбертсън, но когато е на мангизи, веднага обръщам на собствената система — на базата на леко намигане и на още сто репетирани иширета.) Та този Георгиев бил носител на няколко златни медала, а освен това някога сам служил в строителните войски и познавал работата, както никой друг. Говореше се, че в Сирия построил нещо и след това там давали четири харема за него, ей такива едни работи. Как да е, намерили го и той заминал да види счепения баир преди една седмица. Вчера ме изпратиха и мене да съм погледнел със собствените си очи какво е станало.

Знаете ли какво е станало?

Екселенц Г. обиколил баира два-три пъти и наредил да го надупчат отвсякъде. Отгоре, отдолу и отстрани. Сам очертал точно къде му е дамарът и трудоваците го натиснали на четири смени, след като събрали всичките пистолети от базата. Шестстотин гърнета по трийсет и седем кила взрив — не разбрах точно грамажа, но нещо такова. На седмия ден по обед запалили фитилите и избягали на два километра. Вие вече сами си представяте гледката: сигурно сте виждали или поне чували подобни по-слаби гърмежи. Сега няма нужда от тунел, защото няма баир. Между другото няма нужда и от укрепителната система на спецовецете, която струвала един милион (казано нежно) и щяла да бъде готова през второто тримесечие на идущата година.

И тъй в момента аз съм седнал на една паднала бука, пуша си цигарата на спокойствие и отвисоко гледам на префасонирания пейзаж. Долу реката се е смаяла накъде да поеме. Спира се набъбнала пред неочаквания бент и отгук-оттам го опипва. Ще му намери цаката. Тя е минала през планини. Склонът е побелял от пръст и камънак, стърчат корени на дървета. Някой ще си осигури печката непредвидено, друг ще си построи къща. Горското ще отсече още хиляда кубика над плана, а главният му инженер Пеньо Мамарчев в последна сметка ще бъде наказан. Но това са подробности. По-рано имаше една барака, ей там, където беше полянката. Сега няма нито барака, нито полянка. И дървеното мостче го няма никакво — представям си как изгнилите му греди са хвърчали из въздуха като клечки за зъби.

Гледам променения пейзаж и се питам какъв ще да е всъщност този тип, който ни изигра толкова прост номер — на мен, на спецовете и на всички. Разбира се, че ме е яд на него, независимо от бомбено хубавия му номер. Все искам да си го представя как изглежда. Интересно е и това, как той ще се държи с мен. Тъй като спецовете по укрепителната система вече си подвиха претенциите, сега пък аз съм геолог на обекта, нещата отново зависят от мене. Ако искам, Екселенц Георгиев ще бъде доста много замотан в количествата взрив чрез категориите на скалите. Тези категории ги определям аз (решението ми е безапелационно като на футболен съдия), а за всяка категория си има точна норма тротилови единици. Мисля, че ме разбрахте. А ако искам, Екселенц ще бъде много лесно оставен на мира, особено след като работата се свърши така бързо и идеално. Но не го знам какъв чешит ще излезе. Може да е някой темерутин, може да е надут като пришка. И само какво име вади. Лично на мене „Георгиев“ никога нищо не ми е говорело. Светът е тъпкан с Георгиеви и Иванови, Стефанови, Петрови, Василеви, Димитрови — с лопата да ги ринеш навсякъде. А например като чуete веднъж Пеньо Мамарчев или Радион Пискюлбашиев, въобще нещо такова, вече го запомняте за цял живот. Георгиев познавам един цигулар — ходихме с него на едни състезания в Югославия. Необикновено интересни състезания с обикновени автомобили, може нещичко да сте чули. Друг Георгиев — Борис — имах приятел боксьор. „Моката“ му викахме, може и за него да сте чували. Даже и писател Георгиев познавам, но за него едва ли е

ставало дума. Той е къде-къде по-кратко момче. Един пък друг Георгиев по едно време се моташе около жена ми-После катастрофира с мотоциклет и след няколко дни умря в „Пирогов“. Нищо не казвам. Имах и един съученик — Валентин Георгиев се казваше: Валентин Иванов Георгиев, родом от Тръстеник, предпоследния чин до прозорците. Беше много специално копеле. Стъпи на катедрата, захапе те за яката на куртката и те вдигне със зъбите си. Висиш в устата му като коте и махаш с крака. На вид беше дребен, един такъв никакъв, аз все минавах за як и веднъж реших да му опитам номера. Захапах куртката на Иван Веселинов (той искаше да учи за ветеринарен лекар в София, но после нещо се обърка и стана художник), опитах се да го дигна със зъби, та едва не ми се изскубнаха вратните жили. После този същият Валентин Иванов Георгиев стана жертва на учителката ни по руски. Тя още първия ден му каза, че е „отлично момче“, после му писа една двойка. След това взе, че му писа още една двойка, и на класното пак, и изобщо го „ликвидира като такъв“, след което го вкара в квартирата си и там, изглежда, го изнасили. Така поне се говореше. След тази история не знам какво още се бе случило с Валентин, но помня, че ние го изключихме от комсомола, а даскалите това чакат — веднага го изхвърлиха и от училище. Ние казахме, че той е битово разложен, после му изкарахме и буржоазен произход (един негов свако преди Девети държал няколко месеца будка) и въобще така го нагласихме, че за него вече да „Няма място сред нашите редове!“ Не зная какво стана с този човек. Нещо се замота по постройките, опита се май да продължи във вечерна гимназия, после чух, че го взели трудовак, и оттогава вече (има петнайсетина години) не съм го виждал. Веднъж само — бях трета година студент — го мярнах отдалеч. Продаваше варени царевици на „Граф Игнатиев“ и „Евлоги Георгиев“ (ето ви още един Георгиев). На моста пред стадиона. Нещо ми стана кофти с тия царевици и не му се обадох. Видя ми се особен и стар. Тъкмо отивах на мач с една мадама — онази, за която ви споменах, че имаше родствени връзки с дипломатическите среди. Изобщо — тъй като в момента си говорим за тунели — този Валентин ние тогаз го набутахме някак си в един тъмен тунел, от който хич не знам как се излиза. Ако изобщо се излиза. Онова момиче беше с едно меко сърце, пък се случи и умно такова, вечерта му разказах цялата история на Валентин, та то се разплака и

тъй се развали цялата работа. Но вече стига за това, че пак се заплеснахме. Долу майорите се събират около строителната знаменитост и полека-лека тръгват насам. Обикалят го като булка. Честно казано, съвсем не зная какво ще стане сега. Героят на обекта сигурно ще бъде толкова надменен с мене, че майорите ще си умрат от кеф. Те отдавна тайно си мечтаят да ме видят унижен, тъй като от моя милост зависят доста техни работи — и то все разтегливи — и навярно им е писнало да ми се слагат. Не знам дали сте забелязали, но човек рядко запазва цялото си достойнство пред някого, от когото му зависят работите. Особено пък ако тези работи са разтегливи.

Сега мисля бързо, търся най-сериозната си и най-непроницаема маска: съсредоточено гледам в краката си. Там две буболечки си живеят спокойно живота — бавно и внимателно се проучват. Протягат крачета, душат се и разговарят с мимики. Какво ли ще излезе от това взаимно проучване? Може би война, може би съюз. Може би любов и трета буболечка. Нямам никакво време за тях, колкото и да ми е приятно; гласовете на майорите са на пет-шест крачки от мен. Благодаря на падащия здрач, опитвам се да намеря нещо в себе си, на което да мога здраво да вярвам, и ставам от буката.

Здрасти... —

Валентин ми протяга кокалеста ръка. Една задъхана усмивка е открила зъбите, които толкова пъти са разпаряли яката на ученическата ми куртка, а аз съм увисвал пред катедрата и съм размахвал щастливо краката си сред шумните овации на целия клас.

Майорите отново малко са измамани. Те сега ме гледат с повишен интерес — аз съм бил приятел на Георгиев!

Всъщност тук можем да свършим, тъй като от този момент започват съвсем други истории. Тях вечерта съм загубил в кръчмата, където пък намерих един чудесен роман: живота на Валентин през тези петнайсет години. Жалко че се страхувам да го напиша — толкова е хубав с истините, с перипетиите и особено с щастливия си мъжки край. Но ако по-нататък все пак се опитам, искам отсега да ви кажа едно приблизително изречение, в един от възможните епизоди.

„И после този ден, в който аз вдигнах високо ръката си, защото ги вдигаха другите, и ние «изхвърлихме» Валентин Иванов Георгиев от нашите редове!“ — после този ден, в чиято правда, изглежда, съм

вярвал, се оказа най-тъжният и срамен миг от краткото ми, иначе неповторимо и много хубаво юношество.

Вече казахме, че свършвам, но все пак ще добавя, макар и с риск Да стана отегчителен:

Когато забележите човек да се пъха в тунел, не бързайте да го осъждате с леко сърце. Не го отписвайте от списъка на тези, които засега остават под топлото и търпеливо слънце. Може би един ден той пак ще излезе, влюбен в светлината повече от нас. Може би ще бъде устремен и силен като влак и ние ще изтръпнем от звука на неговата свирка. И ще бъдем смаяни от дългата му черна грива дим и от облаците бяла пара в колелата...

Ах, и този влак със страшен трясък ще изпълни дефилето, в което сме тъй безпомощно временни, но делата ни — безмилостно вечни.

РОМАНТИКА

Денят, в който джипката ме изсипа на грашовския баир и замина, беше слънчев и тих. Първите ми две работи, след като останах сам (не броя чукчето и торбата), се оказаха събличането на ризата и бързото лягане по очи. За човек, който обича да се пече, грашовският баир е нещо неповторимо. Имаш чувството, че си на върха на земното кълбо, И то си е така. Почти можеш да чуеш как ултравиолетовите лъчи просто писукат по кожата на гърба ти.

Задачата ми — да събера проби от едно орудяване в този район, — както обикновено, си беше за трима. Ние така правехме през сезона, тъй като, от една страна, миналата зима настъпи още през лятото, от друга — пролетта се пукна някъде към Петровден, а нашите началници в София не се интересуват от тези неща. Може и да се интересуват, но те не ги знаят. Едно, че не идват насам, и второ — изобщо не слушат какво им говориш. Може и да слушат, но не го чуват. Не им е приятно. Или пък в същото време си мислят съвсем други неща.

Мислят например, че сега аз ще се юрна по грашовския баир като изтърван, ще помъкна от дола към върха сто кила камъни на гърба си, после от върха към дола двеста и въобще...

Знаете ли каква е нашата работа? Аз мога да взема в торбата ей този камък, който е до носа ми, и да му лепна един етикет с надпис „Върхът“. После да взема съседния и да му пиша на етикета „Долът“. И половината надница съм изкарал. Който обича — моля, — нека да заповяда на грашовския баир, та да провери кое камъче къде точно се е търкаляло.

Лежах си така този ден докъм обед (под мен беше мокро от пот) и подробно обмислях нещата от живота. Номерът с двете съседни камъчета и етикетите никак не ми беше интересен — аз съм ги изпълнявал още като студент. Още тогава когато не знаех добре как над лъжата ми за два лева после напразно работят петдесет души мои колеги — пак геолози, химици и физици, — как се картира, планира,

залага на всичко това и, с една дума, как тези две кила вино (от което на сутринта те боли и глава) излизат въобще на държавата, да речем, сто хиляди лева...

Не това — лежах този ден — да измисля; него го знаех отдавна. Работата сега беше да се намери чалъм, с който да не се лъжем един друг като идиоти и в същото време да не се блъскам тук като луд. Не можех да свърша сам тая. Всъщност аз можех — може всеки от нас, — но не и за петнадесет дена, колкото бяха ми определили.

Теглих една на началника, станах и отидох към манастира. Там имаше хубави сенки и два чучура за милиони. Железни, като дула — само да седнеш и да ги слушаш. А сигурно имаше и човек, защото още от джипката бях забелязал козата.

В един и половина се срещнахме с попа. В два бяхме приятели. Златко се казваше Той, живееше тука самичък — единствен в светата обител. Разбира се, и козата.

— Без нея — вика — не мога. Тя ми е тука за всичко. И за млекце, и за другарче.

— Защо не слезеш ти в селото? — питах го аз, докато обядвахме с него под сянката.

— Какво да правя там? Когато им трябва, те си ме търсят. Сляза, свърша я и се върна. Добре ми е тука на мене.

Говорехме си така, когато чух стъпките на магаре. Обърнах се и видях на пътеката някого — зад магарето, с брич и по риза. Той спря до чучура.

— Добър ден — викам.

— Добър ден.

Човекът си напълни съда, магарето пи и продължиха.

— Кой беше? — питам аз попа.

— Мани го... тоя.

— Ама тукашен или?... Видя ми се с брич, да не е от военните?

— Тукашен. Ей там има таквоз... станция. Той е милиционер и я пази.

Беше от ясно по-ясно, че двамата нямат дипломатически отношения. Затова спрях да разпитвам; Разказах на поп Златко за мене, за трудността с бързата работа и с плана. Викам му:

— Ако имах неговото магаре, то да ми мъкне тежките проби, ела гледай...

— Че иди го вземи. То не му трябва.

— Дали ще го даде?

Поп Златко сви рамене, сви и устни презрително и повече нищо не каза.

Вечерта бях гост на Ангел — така се казваше милиционерът. Той ми отстъпи магарето си с готовност и даже предложи да ми помага.

— Че какво — викам — можеш да ми помагаш, като си вързан тук да седиш? Тя иска ходене, моята.

Той каза, че ако все пак има нещо да се помогне, без да напуска района — дадено. После извади някаква ракия и тук вече ние по всички линии се разбрахме. То се знае, с изключение на една — не даваше дума да кажа за попа.

— Абе я го мани това расо! — разлюти се той изведнъж, когато му казах, че мисля да спя в манастира. — По-добре иди долу до селото. И по-удобно ще ти бъде, и...

Както и да е, постоях още при него и после си тръгнах. Разбира се, спях в манастира. Така си спестявах излишните километри до селото.

Първата нощ беше толкова тиха и ароматна, че не можах бързо да свикна. Сума ти време лежах ококорен. Бях вече готов да се изнервя, когато ми хрумна страхотна идея. То даже не беше идея, а нещо като насрещен план по задачата. С две думи: имах магаре. Разчитах на обещаната помощ от Ангел. Сега ми трябваше само една чутура с потежко черясло и още сутринта можех да организирам раздробяването на пробите.

Заспах ухилен, сънувах кози и икони. Първата работа сутринта беше да попитам попа за чутура.

— Имаше една — каза той, докато пиехме млякото, — ама май някъде се затри из мазетата. Не ми се е мяркала вече с години.

— Може и чебър — викам. — Или буталка.

— Виж, чебър има един — каза поп Златко и ме заведе в една одая да го видя.

Там имаше и буталка, но аз предпочетох чебъра. Взех го, взех и едно дълго желязно черясло, та право при милиционера.

— Ето ти инструмента, Ангеле. Дай ми сега магарето и да тръгвам. После ще ти обясня по-подробно.

Яхнах възпитаното животно и към десет се върнах с цяла торба камъни. Изсипах ги в чебъра и ги започнах с черяслото.

— Ето, това е цялата работа, Ангеле. Чукат се като захар. Трябва да станат на пудра, нали разбираш.

Той се запретна, аз яхнах отново магарето. Свирках си и работата вървеше идеално.

Вечерта извадих ведомостта, вписах на Ангел трите имена и му казах:

— Два и осемдесет и осем на ден, братче. Повече няма да може.

— Ама ти какво? — дръпна се той. — Да не мислиш че аз за парите?

Не му дадох много да шава, пихме по малко ракия и се прибрах в манастира.

Другия ми приятел го нямаше. Вратата му беше залостена. Помислих, че е слязъл до селото, и си легнах.

На сутринта обаче работата се оказа съвсем друга. Когато попът ми бутна лицата с мляко и не продума, всичко бе ясно напълно. Той не искаше да ме види, обиден от моите делови отношения с Ангел.

— Виж какво — смънках, — ти няма защо да такова... Аз...

— Хайде яж! — каза поп Златко и размаха с досада ръка. — По-добре яж сега и мълчи. Аз, ти... той. Ние и вие. Всеки случай и мене ме бива да счукам три камъка де.

Оставах си млякото недопито, бях се ядосал сериозно. Наистина защо не предложих работа и на попа? Той ми беше нещо като хазаин, сутрин ми топлеше млякото от козата.

— Знам ли — изкашля се той. — Може пък нещо да ги урочасам твоите камънаци.

Изчезнах веднага. Към десет и нещо се върнах при попа и му изсипах в краката две торби проби.

— Ето ти материала, вземай буталката и това е.

— Ами черясло? Ти нали го даде на оня?

— Може с дърво, стига да е по-тежко. То даже по-хубаво е с дърво. Работата е тези образци да станат на прах, няма значение как и с какво. Аз нося ведомост и пари, имаш по два осемдесет и осем на ден.

Метнах се на магарето и се разкарах.

Същата вечер дойде първата изненада. Установи се, че поп Златко е ходил при Ангел да види колко на дребно трябва да се трошат пробите. Той беше си приспособил тежко кросно за черясло и неговата работа се оказа много по-спорна.

Другият ден мина по същия начин. А вечерта се оказа, че сега Ангел бе ходил при попа — да му разгледа кросното.

Разбира се, от разговорите с двамата поотделно аз знаех, че отношенията са същите, както преди. Те се ругаеха и без повод.

Затова, когато се прибрах на третия ден и чух глухите удари на чебъра и буталката почти един до друг, край чешмата, оставих магарето да пасе и на пръсти се приближих.

— Биеш ти, нищо не биеш! — разпознах запъхтения глас на милиционера. — Утре ще ти излязат мазоли, и край. Да видиш как бърже ще хвърлиш кросното...

— Ще видим, ще видим — каза заканително попът. — Ти нали цял живот много си преработил... по гръб! На мене поне не ми плащат, като лежа.

— Слушай бе, попе, ти да не мислиш случайно, че тая надница я изкарваш? Той ти я пише ей тъй, нашият, заради млякото от козата.

— А на теб, Ангеле, за ракията, да ме прости Господ...

И двамата грухаха здраво. Бяха по ризи, високо запретнати — потни и зачервени.

— Абе, папаз — разсмя се изведнъж Ангел и остави черяслото, — ти с Господа нали си тъй — той си допря показалците и ги потърка. — Защо не го измолиш да ти превърне пробите в прах, ами си почнал да бухаш с кросното, та ще ти изхвъркнат очите?

Поп Златко спря да почине, загледа се към небето и каза:

— Ами ти бе, като си тъй пък с народа — сега той потриваше показалци, — защо все ти виси пищовът на задника, а?

Ангел помълча така малко. Сега само двата чучура се чуваха да бълбочат.

— Слушай, ей — чух му гласа някак по-другояче, — я не си плюй по брадата, че ако пак те подкарам... Много бърже взе да забравяш.

— Какво, като ме подкараш? — изрече поп Златко колкото може спокойно.

— Ей такава... Не ти мърда едно десет дни долу на тухлите. Таман да ти спадне шкембето набърже. Или в силажната, да се напарфюмираш завинаги.

— Абе десет дни всякак ще изкарам — въздъхна поп Златко. — Ами ти, Ангеле, се моли да не се случи така, че аз тебе да подкарам...

Турих ръка на устата си и се сниших в тревата. Магарето изрева някъде зад гърба ми. От клона на манастирския орех висяха една куртка и едно расо. Ударите на моите помощници скоро се чуха отново, глухи и тъпи, а грашовският баир — за мен най-високата точка от земята — стенеше и кънтеше, и се предаваше.

Може би беше разбрал, че този път вече полезните му изкопаеми са открити.

ДОМЛИНКА

Селцето живееше още, макар никой да не знаеше за това — никой, разбира се, без малка част от онези, които бяха се раждали тук, частта, която не е имала случай да влезе в потока към градовете и е запазила слабостта или силата да удържи на въобще неудържимото, непрестанно движение по посока към низината. Старци и баби, един къорав Иван, няколко селянки, които можеха да работят, и мъжете им; кметски наместник, продавач в магазина, бръснар и едновременно ветеринарен — всички прилични с по нещо на селото. На старите къщи и дувари. Дори и учителят, който не влизаше в списъка, тъй като бе пришелец.

А колкото до историята с Домлинка, тя също започва оттук — момиченцето най-много приличаше на селцето. Косата му — ръж разпиляна, очите — небе, усмивката — цъфнали джанки в балкана.

То ходеше босо, като останалите деца — в една кремава риза с петна, от тъкани кълчища. Само когато дойдеше време за училище, всички, разбира се, се обуваха — така беше им казал учителят. Някои с цървули, други по гуменки, трети с хубави нови обувки. Домлинка също си имаше гуменки — нови и сини, — но беше ударила някъде кутрето и то сега беше набрало. Много болеше — дядо ѝ изнамери отнякъде джапанка. Тази джапанка хем беше обувка, хем не убиваше болното място и ето, момичето влезе в училището тъй — на левия крак гуменка, на десния джапанка. Никой изобщо не забеляза, даже учителят. Когато дядо ѝ после я пита как мина денят, тя само сви рамене.

Тя често свиваше рамене, когато станеше дума за училище — добрият ѝ дядо много не настояваше. Защото Домлинка „почетвъртяваше“ първия клас (както бе писала преди месец на майка си) и не ѝ беше интересно да се говори въщи за там. Вече бяха говорили с дядо си — цели три зими едно и също, — нямаше какво толкоз да се повтаря.

Работата не беше в това, че детето не учеше като другите или не помнеше и не знаеше, а просто имаше една наредба, в която се казваше, че ако в първи клас няма най-малко седем деца, в селцето не може да има училище. Ще го закрийт, децата. Ще слизат да учат в града. Той беше далеч, най-близкият град, и още нямаше път през бърдата, по който да върви рейс. Когато получи наредбата, учителят ходи при всички — чете я, разговаряха, дълго обмисляха. Накрая едва изнамери спасение. Повика в училището дядото на Домлинка и му обясни сложното положение.

— Двайсет и толкоз деца — каза той — трябва да ходят в града на училище. Всеки ден и обратно, по снега и дъжда, по пътеката...

— Е? — казваше дядото на Домлинка и чакаше. Той беше умен и стар — знаеше за какво могат да го потърсят още преди да научи подробно. Толкова време беше живял — всяка любезност го отчайваше предварително.

— Има само един начин — каза учителят, — затова трябваше с теб да говоря.

— Е?

Дядото чакаше, като си местеше пръстите по бастуна.

Учителят гледаше през прозореца, вдигаше рамене, кашляше.

— Децата в първи клас трябва да бъдат най-малко седем.

— Е?

— Те са шест, новите, трябва ни още едно. Дядото беше разбрал — сега сам се загледа в прозореца.

— И като няма друго дете, трябва едно да повтори класа. За да спаси другите. Селото. Нали разбираш...

— Е? — каза старецът за последно и тъй си остана, унесен в прозореца, към бърдата, зад тях — някъде много далеч, закъдето не знаеше нищо. към „примамливи хоризонти“, както четеше в една книжка Домлинка, които за него бяха омразни.

Защото дъщеря му (майката на Домлинка), откакто замина за там, всичко се беше объркало. Първо доведе бащата, за когото... старецът нищо не каза пред него. После доведе, детето. И оттогава не беше се връщала.

„По-добре“ — мислеше дядото и сега, докато гледаше през прозореца; от мига, в който научи, че Домлинкиният баща някъде е заминал и никой не знае къде е, той не искаше да се види с дъщеря си.

Отгледа малкото, то се изтърси полека — сега не го даваше никому. Адресът на майката беше фалшив — правеше го така заради внучето.

— Аз предлагам — долетя отнякъде близкият глас на учителя — да запишем Домлинка пак в първи клас, така децата в първи клас ще станат седем и ще спасим положението, нали разбираш.

После те вече вървяха по улиците на селото, между къщите и дуварите, които старецът бе гледал седемдесет години, гледаше ги и сега — сливите, плетищата, диво големите орехи на площада — и пришелецът учител му обясняваше как ще спасят положението на селото. Защо точно Домлинка ли? Как защо, все едно някой трябва да бъде жертва, нали разбира, нали е ясно какво инак ще стане, когато закрийт училището, и без това селото свършва, младите бягат, както навсякъде, старите си отиват полека...

И без това старецът знаеше всичко, кимна веднъж (вече не викаше „е“), после се разделиха с учителя.

И без това дядото на Домлинка знаеше много добре, че другите шест деца имат родители, пред които на даскала щеше да бъде още по-трудно; кимна му още веднъж и си замина нагоре с бастуна — към портата, в рамката на която една кремава ризка с петна толкова често заставаше, и „сигурно тъй — мислеше той — бог се показва на хората, в рамката на вратата от плет, с ръжени плитки и под кълчища“.

Втория път, когато детето пак трябваше да спаси другите, всичко това мина по-лесно — и то, и дядо му, и учителят бяха сега някак си свикнали. И всички останали, естествено — дори някои от тях не винаги с подигравки се смееха.

Но третия — когато Домлинка започна „почетвъртяването“ на първи клас — стана скандал. Старецът бе размахал бастуна в училище и трябваше всички родители да се съберат. С мъка го усмириха, той ги заплашваше, те му обясняваха как ето сега две деца (даже две!) в селото има, които догодина ще тръгнат на училище, и всичко това ще се оправи, няма да има нужда Домлинка сега да „попетва“.

— Нали и миналата година имаше едно! — викаше той силно и бастунът трепереше из ръцете му.

— Имаше, ама нали заминаха! — викаха те още по-силно. — Две седмици преди училище се изселиха в града!

— Само да почнем, дядо Домлине — каза учителят, — нали разбираш. Само да тръгне веднъж, по наредбата, да не дойдат да ни

закрият, след това вече. След това той го изпрати до тях и пред детето му обясни как всичко ще се оправи. Домлинка ще вземе изпити допълнително, бързо и ще премине през класовете, да си настигне връстниците. Само да дойде моментът, когато двете деца догодина попълнят необходимата бройка.

Моментът не идваше бързо, времето си вървеше, Домлинка навърши десет години. Беше и едра, ризката откъсваше, плитките натежаха, очите ѝ гледаха тънко и бистро. Седеше отзад, повече гледаше през прозореца или си отиваше вън. Можеше вече да готви или поне да помага на дядо си. И — разбира се — най-много обичаше да чете. От учебниците за по-горните класове. Имаше ги до един — дядо ѝ ги купуваше всяка година. Приказките от тези учебници бяха чудесни — знаеше ги и слепият Иван от Домлинка. Те обичаха да седят до стената — тихи, облежани, — слепият-слушаше, момиченцето четеше. Неговите очи — като книгата бели — нагоре в небето. Нейните — сини като небето — надолу по редовете. Седяха си тъй до стената, гласът на Домлинка блещукаше в черния свят на слепаца — и двамата бяха щастливи.

Така ги завари и онзи следобед, когато пристигна инспекторът.

Той беше с една джипка, която изви на площада и спря — тъкмо пред тях, до стената.

— Момиченце — каза човекът, когато слезе от джипката и посочи, — това ли е училището на вашето село?

— Да — каза детето.

Шофьорът запали цигара, инспекторът тръгна към входа. Обърна се от стъпалата и я попита:

— А ти... не си ли ученичка?

Момиченцето се изчерви и скри книгата зад гърба си.

— Хайде ела — каза той. — Ела да ме заведеш вътре.

— А че върви де — каза слепият Иван и си опипа тоягата. — Върви да покажеш къде е.

Детето се приближи до човека, той се загледа в краката му. Видя джапанка и гуменка, помълча, хвана го за ръката.

— Как се казваш ти?

— Домлинка.

— В кой клас си?

— В първи.

Лицето ѝ беше като божур — те така влязоха в класната стая.

Инспекторът се представи, поприказваха малко с учителя и после започна да изпитва. Шестте деца вдигаха ръка винаги и знаеха. Само Домлинка седеше отзад и мълчеше. Толкова беше свела очи, че над дъската на чина се подаваше само косата.

— А сега — каза инспекторът — Домлинка Ще ни разкаже една приказка. Например онази, която четеше откън преди малко. Това ще бъде нейното наказание, че не си беше на мястото.

Детето погледна смутено първо учителя, после инспектора, който повтори:

— Хайде, Домлинке, разкажи ни една приказка.

— Хайде де — каза учителят, — какво чакаш още.

Домлинка стана, постоя така няколко секунди и се загледа в прозореца. Каза заглавието на една приказка (шестте деца вече се бяха обърнали да я гледат) и започна да я разказва.

Инспекторът знаеше тази приказка — той беше съставял учебника за четвърти клас. Отвори уста нещо да я попита, но реши да изчака до края.

Той знаеше всичките приказки от учебника, както и всичките начини, по които разказват децата; знаеше даже и това, че случаят е малко по-особен, заради необходимата бройка на първокласници, и всъщност не знаеше само едно — какво имаше вътре в душата на обърканото момиченце. И сега, заслушан в познатата до втръсване приказка, инспекторът почна да научава и него.

Червенината по бузите на Домлинка избледняваше, налетите ѝ от смущение очи с всяка дума се избистряха, при всяко помръдване на главата ръжената ѝ нивка меко му махаше.

Това беше най-хубавата приказка, която училищният инспектор бе чувал. Стара и някак си нова. Същата и някак си друга. Детето я знаеше точно и сега някак я измисляше. Приказката за грозното пате, което после се оказало лебед.

Когато най-сетне Домлинка свърши и седна отзад в тишината, всички стояха така, както си бяха застанали от началото...

Спаси ги звънецът, децата излязоха откън и забравиха.

Учителят тръгна по коридора до инспектора — първо отляво, после отдясно; дневникът страшно му пречеше из ръцете.

После инспекторът имаше работа в другите стаи — свърши я, както му беше редът, и тогава си тръгна. Пак така с джипката, както беше дошъл: бавно по лошия път през деретата — към низината, града и цената.

Преди да излезе на асфалта, той нареди на шофьора Да спре, извади бележника от чантата и нещо записа.

После инспекторът се загледа назад и нагоре, където балканът подпира небето — с диво могъщество. оттука умиращото селце не се виждаше никакво. Човек не можеше и да допусне, че изобщо го има освен, разбира се, ако не е ходил случайно нататък. Освен, разбира се, ако някога с нещо не е усетил как тези там дядовци и бастуни — дуварите, къщите, плетищата, — усмивки на цъфнали джанки и плитки като ръжени ниви, и семето на рода под кълчища подпират и него самия — с диво могъщество.

ПИАНОТО

Нашите къщи огражда неголям двор, покрит със сгурия. Приличат на хора, насядали в кръг да обсъдят нещата. Каквото стане в една — чуват го всички останали. Но от разнообразните звуци най-ярко се откроява пианото. Жената е пенсионирана артистка и свири в различни часове на деня. Радостно и тъжно, бързо и бавно — ту сладък смях на момиче, ту скрито страдание, ту вик и въздишка на мъж. Все едно, всички

Старата артистка умря и пианото млъкна.

Прозорците престанаха да изглеждат като очи на човеци, застанали в кръг нещо да обсъждат. Въздухът между тях натежа. Крясъците на децата станаха грозни, котките диво мяукаха нощем. Никой не споменаваше за пианото — всички си мислеха за това.

Една неделна утрин внезапно и плахо от друг прозорец се чу: до-ре-ми-фа-сол-ла...

Художникът подскочи пръв и подаде глава от тавана. Поетът извика силно: „А!“ Хлебарят излезе и погледна нагоре. Децата спряха играта за миг.

От прозореца все тъй излитаха несръчните звуци, а след като утихнаха, едно малко момиченце подаде глава. То държеше нещо в ръка, хвърли го.

Във въздуха между къщите една книжна лястовичка красиво и дълго летя.

СТЪЛБИЩЕТО

Народът по гарата бързаше на различни посоки, трупаше се по касите и сънено чакаше по скамейките.

Близо до мен една бабичка носеше бебе. Някой в навалищата я бутна случайно и тя падна. Това беше на горния край на стълбището и стана така внезапно, че никой не можа да я задържи. Бабата се търкулна надолу, без да изпусне детето. Стори ми се, че чух как ѝ изпукаха костите. Суха и дребна, тя се обръщаше акробатически — детето все още беше в ръцете ѝ и нависоко.

Търкалянето спря до един голям куфар и до краката на друга жена. Тя взе детето от ръцете на бабата, мъжът се наведе да ѝ помогне. Той всъщност само се опита да направи това — бабичката се беше изпочупила цялата и не можа да се задържи на крака. След малко се намери носилка, дойде и медицинска сестра. Двама мъже в бели престилки понесоха бабата на носилката, а сестрата взе бебето.

На него му нямаше нищо. То кански пищеше, като че искаше да оглуши цялата гара.

Бабичката тихо му говореше от количката. И се усмихваше през сълзите си тъй, като че искаше да озари целия свят.

ГРОЗНАТА КРУША

По време на един ловен излет през зимата попаднах в местност, осеяна с круши. Земята равна като тепсия, дърветата наредени подобно на свещи по торта. Кичести, прави, красиви — чисти рисунки на бялото снежно поле. Спирах до тях, да им се радвам. Гъсти, трънливи корони — напукани, черни стъбла.

Само едно от тях беше грозно. Отдавна отчупен клон беше му оставил голям белег, от този белег нагоре то беше се изкривило. И короната му не беше като на другите — смачкана, малка и ошмулена. Мислех за него, за вятъра и за семките. За шанса в живота, за грозното и красивото. Запомних го. При следващото ми връщане тук го потърсих — опрях се на него и закусих. За хората мислех сега и за дърветата. Мине някой, да кажем, откърши от детството ти едно клонче и ето ти тебе цяла съдба. Оставаш малко недонаправен. Другите отминават — надменно красиви. Еднакви — добавих и даже погалих кората на грозната круша.

Влюбих се в това дърво. Местността беше прекрасна за лов и често се въртах тука. Здравей, казвах на крушата, още щом зървах бедно разперените ѝ клони. А после — довиждане — и последното обръщане на очи беше към нея.

Веднъж се случи да мина оттук през пролетта. Всички круши бяха цъфнали — сега пък бели и кълбести облаци над зеленото. Отново най-грозната бе моята скромна любимка — цветовете ѝ бяха по-редки. Нищо. Здравей. Нима обичта се определя само от красивото?

И ето, дойде есента. Пак дойде време за пушката. Излязох — между листата на крушите се жълтееха вече и плодове.

Опитах една от най-красивите круши на местността — плодовете ѝ бяха твърди и стипчиви. Опитах втора, трета... Когато стигнах до грозната, най-напред забелязах, че половината ѝ листа са обрулени. По утъпканата земя пред краката ми се търкаляха камъни, клони от нея и тояги. Докъдето можех да стигам, всичко беше обрано.

За да откъсна плод, трябваше да я замерям ѝ аз. Хвърлих тояга, паднаха няколко круши. Опитах ги — мед.

О, милата, тя не била се родила по-грозна от другите, ,а просто по-сладка.

И зарад туй я пребиваха.

СЕМКИ

Зная, разбира се, че моите миниатюри приличат на семки.

— Тиквени семки — смее се дъщеря ми. — Защото се раждат в твоята тиква.

— Все пак се ядат — защитавам се аз.

— Чоплят се — казва тя. — Човек не може да се нахрани със семки, нали?

Да, зная, разбира се, и това. Но мисълта, че биха могли да поникнат...

ЗА РЪЖТА И ЗА КОЗАТА

Хълм с бозово чело, набраздено от пороища и години. Отгоре му ръжена нива — мека, светлозелена, развята като перчем. Една коза се катери в сливака, стъпва по надгробните камъни — за какво Друго ли служат? — опъва колкото може краката, шията; остро то ѝ виме щръкнало напред, полунагоре. Може да се направи картина. И ако се случи художникът да е надарен, следите от неговата четка ще ни разкажат почти всичко за мига. Ще пълнят очите ни с юни — затворен в рамка, окачен на стената. Може би ще успеят да ни загатнат дори за причините, поради които кичестите маргаритки се усмихват на зеленината тъй бяло и от време на време на жълти точки без, разбира се, тези подробности да се превърнат в липса на вкус.

Филм става. Ако се случи режисьорът да е умен и досетлив, връхчетата на гробищните сливаци с мокър шепот ще тръгнат към залюляното виме, ще чуем унесен звън на хлопка, мек врясък на ярета, ръжта ще почне да се полюшва.

Някои умеят да го превръщат в музика. Например флейта, разтреперана високо в синьото, като крилете на чучулигата. Или медни тръби, леко докоснати струни, силно ударени. Може би глас на жена — грозна, с голямо сърце, нещастна жена, провикваща се рядко, понякога, никога, изведнъж, само сега.

Разбира се, всичко това може да се опише. И ако се случи писателят да е майстор, ние ще разберем още много неща за ръжта и за козата. В нас ще почнат да се проявяват снетите отпреди, но досега невидими истини за нещата, ще ни бъде прошепнато тихо защо малкото зелено море се вълнува и как жилави са стеблата на тънката ръж, а класовете все искат да бягат, гонени от зърното, да тръгнат с вятъра искат — къде да е, но не вече тук — и както са много, си пречат, всеки изнемогва между съседите, а пада без тях, блъска ги, за да се издигне по-нагоре, но им протяга осили, да го спасят, и твърде малко от милионите ще могат да се върнат пак в земята, та да повторят там единствената смислена игра — играта на обикновения живот, —

всички други в хамбара, затуй са ги торили. Майстор само да е разказвачът: в изядените връхчета на клонките ще зърнем шарките на козяк, свещеното безумство в пръч, ще чуем приказки за бедността, скръбта и гордостта на мъртъвците, над чиито кости пият сила корените на сливаците. И още много мъдри думи, думи, думи — и звуци, пози и петна — за ръжта и за козата.

Но кое изкуство, приятелю мой, освен собственото ни просто, обикновено съществуване би могло да ни предложи дъх и вкус на топло козе мляко?

Парче от ръжената питка?

Или само тази бликнала и луда радост, че в момента си жив. Седиш си на един хълм. Дишаш! Пече те слънцето. На всичкото отгоре около теб е светлозелената ръж, а там някъде някаква коза тъй хубаво се катери по плетищата...

БОЯДИСАНАТА КОКОШКА

Тя беше бяла и си живееше по двора така, както останалите кокошки. Кълвеше каквото намери. Снасяше яйца и мътеше пилета. Някога прехвъркваше над плета и дълго ровеше с крак из градината, да търси червеи. Ако наистина успееше да намери, прибираше се доволна и тръгваше бавно към каменното корито:

— Каааааааа-ка-а-ка-кааа!

Обществото на пернатия свят, сред който се нижеха дните ѝ, не ѝ пречеше с нищо. И тя не му пречеше. Петелът — любезен, наперен и бърз — не ѝ показваше с каквото и да било, че я пренебрегва. И сигурно така спокойно тя щеше да си дочака божия ден, когато стопанката на двора щеше да я хване за крилата, после за краката и щеше да затътри чехли към дръвника (брадвата, огнището и котлето), изобщо всичко туй, което е на края на кокошите съдби.

Но един ден, както се разхождаше край боклука, бялата кокошка забеляза, че тук току-що са изсипали чудесна мека пепел. Тя без това имаше намерение да се къпе — веднага легна и запърха с криле.

Дълго трая приятната баня. Най-сетне кокошката стана и се отърси. Още не бе намислила с какво да се заеме след банята и накъде да поеме, когато една от другите кокошки се вторачи в нея и тревожно изкряка. Притичаха още няколко, да видят какво става, и те започнаха тревожно да крякат. За по-малко от минута бялата кокошка бе обиколена от състава на курника и (тя просто не вярваше на очите си) всички я гледаха с ужас. Но това, че я гледаха с ужас, се оказа съвсем не най-страшното: една по една кокошките започнаха да я кълват — жестоко и злобно. Объркана и изумена, бялата кокошка се опита да избяга, но другите, свирепи като ястреби, я застигаха, изпреварваха и завръщаха по всички къшета. Ударите на техните човки ставаха все по-яростни и все по-чести. Петелът се бе запилял някъде по съседите (той всеки ден обикаляше там), нямаше го да тури ред, да я защити и спаси. И когато най-сетне всичко утихна, бялата кокошка лежеше до каменното корито обезобразена и мъртва.

Само че тя не беше вече бяла — от саждите, в които се окъпа, изведнъж се бе превърнала в черна кокошка.

— Затуй са я убили — каза стопанинът на двора, когато заедно със стопанката откриха трупа. — Защото е черна.

— Глупости — каза стопанката, — я виж колко черни кокошки има по двора, тях защо никой не ги наказва?

— Те са си черни — каза стопанинът. — Не боядисани.

ПОТОЧЕТАТА И МОРЕТО

Правех геоложката карта на един горски път край морето. Почвите тук бяха все песъчливи и местността беше пресечена от поточетата — малки като ровове, с по една педя вода. Почудих се какъв условен знак да измисля за тях и за момент дигнах глава.

Тогава срещнах погледа на новата седемнайсетгодишна чертожничка. Нейните очи бяха жълтеникави като пясъка, изписани с чертички от сенки. Използувах точно това и така нарисувах тези малки поточета — с изтеглени чертички и сенки.

Стана хубаво. Но нищожните поточета изпъкваха на картата силно, докато морето беше означено само с обикновената и проста крива на собствения си бряг.

Дълго време смятах, че съм сгрешил логиката на знаците в картата. Един ден в службата дойде майката на тази чертожничка. Тя беше петдесетгодишна и нямаше нищо от външната елегантност на дъщеря си. Нямаше грим на очите — само обикновените и прости елипси на техните собствени брегове.

Тогава внезапно видях, че символът в картата ми не беше сгрешен. От дълбоките сини очи на тази стара жена ме гледаше едно цяло море.

ОПУС ПЛАСТМАСИ

Пластмасите заместиха кожата, памука, метала, дървото. Вълната, камъка, гумата, гъона, коприната.

Пластмасите заместиха здравите стари материи — изпитаните, верните, простите.

Пластмасите много по-лесно се делят, режат, стържат, изливат в калъпи.

Пластмасите са по-евтини.

Една и съща пластмаса става за бургия, комбинезон, прозорец и дръжка на косило. Тя едновременно таи в себе си качествата на свила, стомана, стъкло и биволски рог — всичко зависи само от начина, по който ще бъде обработена.

Но при едно нагриване, дори съвсем слабо и краткотрайно, тези пластмаси са тъй отчаяно беззащитни. Те-много лесно омекват, стапят се, разлагат се, изгарят. Просто изчезват в небитието на дим, дори без да оставят една шепа пепел или едно късче сгурия.

Странни мисли нахлуват в главата ми, когато се случи да сравня тези заместители с вас, заместители наши.

СЛАДУРЧЕ

Стажантката се насилваше да върви заедно с мене, аз се усмихнах и чаках развръзката. Тя в никои случай не искаше да се покаже различна от другите геоложки, макар да беше току-що излюпена от института.

По едно време гледам — сваля си очилата и дълго ги бърше. Обляга се на скалата да види нещо отблизо, изтърсва камъчета от обувките. Дожаля ми. Викам ѝ:

— Слушай, ти седни малко тука, аз ще сляза до урвата нещо да проверя.

Тя се тръсна на земята веднага. Аз надолу. Изтегнах се и изпуших една цигара. Нека си почине момичето — иначе утре е болно. Къде да се мери с другите геоложки? Ония са пъргави и загубели като кози.

Върнах се. Стажантката дремеше седнала.

— Хайде — викам, — полека. Почина ли си добре?

— Честна дума, никога, никъде не съм седяла с такова удоволствие.

Тя стана тежко, нарами отново едnodневката и щяхме да тръгваме. Тогава видях, че между двата камъка под нея лежеше свита една пепелянка.

— Какво е това? — забеляза я сега и тя.

— А, нищо — викам. — Слепок... Такова едно животинче... Безобидно, искам да кажа. Не го закачай, нека си почива и то.

Новата геоложка се наведе да го разгледа и докато аз я теглех за ръката, рече с най-нежен гласец:

— Сладурче...

ЗАКОН НОМЕР ЕДНО

За същата онази бабичка, която живееше със своята питомна мечка, се разправяха какви ли не истории, макар никой от живите да не помнеше кога тя се е преселила тук. Едно беше сигурно, че когато дошла в землянката, бабичката била млада и хубава — още тогаз се превърнала на легенда.

Говорил съм цели седмици с много игуменки, спал съм в метох, при овчари, в затвора — такъв чешит не бях срещал. Тази бабичка крадеше женски котки и ги заключваше. Развъждаше кокошки без петли. Тя хвърляше една тояжка и по врабците, когато усетеше, че са мъжки.

Огромна радост ѝ достави Ганка, когато дърварите я донесоха. Сам помня мечето (тогава голямо колкото плъх) как се търкаляше, играеше и се изправяше на задните си крачета. Как после порасна и бабичката я върза пред къщи. Изобщо всичко вървеше чудесно до един юнски следобед, когато слънцето беше решило с най-сладките си лъчи да погали земята. Всяко стръкче трева, всяко камъче, всяка бучица пръст. След туй от разкъсаните облаци капна дъждец. Ганка — вече двегодишна — ставаше от мястото си и започваше да се ослушва внимателно. Въртеше се на синджира си неспокойно и дигаше мократа си муцуна високо.

Бабичката предеше. От време на време оставяше вретеното и се вглеждаше втренчено към животното. То изреваваше силно, след това започваше да хърка. Драскаше с лапи земята и пак тъй внезапно утихваше, като провесваше мекия си и мокър език.

Дъждът спря. Въздухът се избистри, пълен с дъх на треви. Откъм дълбокия дол се чу шум. Очите на бабата и животното се стрелнаха в тази посока. Известно време нямаше нищо, но после пак изпука съчка — след малко и двете видяха мечока. Той идваше бавно, сигурно и безмълвно Така, както върви слънцето по небето. Както се стича дъждът.

Идеше този мечок като закон номер едно за живота.

Бабата го позна. Позна го и Ганка, защото го знаеше с кръвта си още преди да го беше видяла.

Като приближи на няколко крачки до тях, мечокът спря и подуши въздуха със свити уши. След това седна на тревата съвсем неподвижен. Очите му мътно лъщяха сред гъстата козина.

Тримата поседяха така. После старата жена стана, пусна хурката на земята и отиде да отвърже Ганка. А Ганка изобщо не я погледна и се упъти към мечока. Той стана, обиколи я веднъж. Тя проточи език и полака го близна по хълбока.

Същата нощ излезе силна буря. Зелените клони на дърветата степеняха, по-старите само с един пукот умираха. Синджирът на Ганка се люлееше около дебелия смърч и подрънкваше.

След няколко дни един от дърварите ми каза, че минал край земянката, надникнал вътре и намерил бабата мъртва.

ПУЛОВЕРЪТ

В този град дойдох преди трийсетина години. С непознатия, който ме водеше, се качихме в трамвая. Имаше свободни места и аз исках да седна. Надявах се, че така ще скрия една част от себе си. Но той не ми беше казал да сядам. Останах да стърча в очите на хората, които ме опипваха и събличаха дрешките ми. Не зная какво точно съм мислил тогаз, но частица от моята ненавист към нрава на тези хора се е запазила и до днес. Колко радостни сутрини съм имал, след като сънувам през нощта магарето и стърчишките на каруците, които минаваха по нашата улица, потънала в педя жълта пепел. Това беше транспорт! Сто пъти по-добре е да паднеш от магаре или каруцарят да те сплаши с камшика, отколкото да те гледат в трамвая така.

При събарянето на стария студен град помагах — носих вар на трънските майстори и пишех лозунги по скелето. Пишех как ще се издигне нов град, топъл и светъл, който няма да ражда ненавист. Опитвах се сам да им вярвам. Но драскотината на фиданката беше се превърнала в дълбок белег върху дървото.

А тази зима пътувахме с приятелката ми в трамвая. Тя искаше да ходим на ски, нарисува две щеки върху заскреженото стъкло и започна да ми обяснява колко било хубаво на Витоша. По едно време се чух да извиквам силно:

— Знам, стига! Не разбра ли, че нямам пуловер. И обувки, и ски, даже яке нямам, което...

— Прощавайте, малко е неудобно, но чух за какво говорите. Моят мъж има точно пуловер за ски, мога да ви услужа. Не сърдете девойчето. Той рядко го облича, почти никак. Ние все сме заети. Прощавайте, че аз така...

Тя се усмихна сладко. Бях смутен и не знаех какво да кажа, или пък да направя. Приятелката ми започна да ѝ благодари и разговорът се завърза между тях, по женски. После слязохме заедно, взехме пуловера от тях и отидохме на ски. Прекарахме чудесно. Като го върнахме вечерта на жената, запознахме се със собственика му. Пихме

у тях чай и коняк. Много закъсняхме. Като излязохме на улицата, светлините на града бяха тъй празнични и приветливи.

Чудно нещо: тази жена с един пуловер беше стоплила целия град.

ВЕЧНИТЕ БОГОВЕ

Човечеството в продължение на около две хиляди години си имаше Христос. То си има Мохамед. Конфуций и Буда.

И още много личности, митове, философи, богове. Вождове, гении, — велики просветления и мрачни заблуди.

Всички те са го водили, ще го водят, падали са, ще падат, ще бъдат заменяни с нови.

В историята на човечеството никога не е имало, няма, не би могло да има и един-единствен миг, когато Любовта, Приятелството и Трудът са слизали от сцената.

НЯКОИ ДРУГ

Сега ще пусна радиото и ще постоя в стаята ей така — без да работя каквото и да било. Няма да го пусна.

Ще седна да си гледам работата.

Пускам го като едно нищо. Стига само съм работил непрекъснато. Докога да работя? За какво всъщност работя? Все работя, дявол да го вземе, и нищо. Кой ме излъга въобще, че тази работа ми приляга? А защо пък да не ми приляга, след като толкова много, след като толкова много я обичам? И блъскам?

Ако наистина си обичам работата, тогава няма да пускам никакво радио, а ще си седна на съответното място и край! Само една вода ще пия преди това. И нека да си допуша цигарата.

Хубост насила не става, мой човек. Така си е. Я вземи, че си пусни радиото. Тя ще се оправи сама.

Какъв смисъл има точно сега да слушам радио?

Да можех да си цапна един шамар. Сигурно веднага щях да взема решение. Не е лесна работа да си цапнеш шамар. Я да опитам... Така и предполагах. Ръката ми не се отпуска както трябва. Знае кого бие. Човек не може и да се целуне сам, ако случайно поиска. Трябва някой друг.

Най-после! Съседите се сетиха да пуснат тяхното радио. Стената е тънка и през нея чувам много добре. При това не съм виновен, че не сядам да работя. Работи ли се при такъв шум?

Какво щастие наистина. Ето къде живеели моята почивка и шамарът, и щастieto, и колко ли още неща!

Все у някой друг.

НА ПЛАЖА

Голям празник беше този съботен ден — градчето се радваше на своя плаж. То беше малко градче и жителите му трябваше да уравниават самочувствието си само с високи претенции и видни родственици. Може би басейнът беше първото видимо и осезаемо, което идваше на мястото и заедно с хубавия хотел, огледан в него.

Невъобразим шум се вдигаше из водата и около нея, радостта на малки и големи се търкаляше и се приличаше полугола под силното обедно слънце.

Едно момче на около десетина години стоеше право, облечено, загледано в прелестното чудо и в красотата на човешките възможности. То беше натъпкало в ризата си хляб, да може тук да изкара целия ден, или пък може би нови бански гащета, и тя стоеше издута отпред на гърдите му. Изпиваше с очи целия басейн, но все още не се решаваше да се съблече. По профила му, по ръцете и — странно — по косата човек можеше да помисли, че тъй и никога няма да се реши.

Някаква местна знаменитост от елегантния пол, в костюм, без който би изглеждала още по-зле. от време на време с припадничав глас се провикваше към детето си. но то за зла участ предпочиташе лудата игра във водата, отколкото нейната обучаваща го компания. Без него тя оставаше сама, някак си не намираще за себе си точно място и поза. От всичко това беше нещастна.

Един мъж — години трийсет и пет, телосложение отлично, здраве много добро, в джоба му пари поне за двеста-триста хляба — също беше нещастен. Той пък беше сам, чужденец за този град. и го мързеше да си потърси компания.

И ако човек се вгледаше във всекиго поотделно, с изненада би откривал по едно малко или по-голямо нещастие.

Само облеченото момче, което от време на време крадливо протягаше ръце под душовете, а в моменти на сляпа решителност и лицето си — само това момче изглеждаше напълно щастливо. В очите

му се оглеждаше целият шумен басейн — толкоз нов и хубав под слънцето, — по пръстите на ръцете му струеше водата от душа и по устата, по носа, по ушите. А насреща, само на двайсетина крачки, зад големите прозорци на хубавия хотел, то знаеше, че живееха някои от онези хора, по чиито куфари са наlepени етикетите на големия, шарен, пълен с различни щастия и нещастия свят. Малко ли беше това?

Е, под ризката му не бе натъпкан хляб. Нито банските му гащета. Там просто бяха гърдите му — странно и страшно издадени напред, смазани още в утробата, една сбъркана гърбица, която щеше да остава под всичките му следващи ризи и да се скрие чак когато му ушийт дървената.

Момчето се усмихваше.

ВЕЧЕ СЪМ ГОЛЯМ

Когато бях бебе, залъгваха ме с дрънкалки — майка по-късно ми е разправяла.

Когато бях момче, лъжеха ме с измислени приказки — моята баба ми ги разказваше.

Когато бях юноша, момичетата ме лъжеха с любов — всичко това помня много добре. Помня го и още сънувам.

Когато бях студент, лъжех се сам: илюзии, джаз, вино — колкото щеш.

Сега съм вече голям. Животът ме лъже със своите истини.

ПОКОЛЕНИЕТО

Жена ми посяга към най-лошата череша в чинията. След като я изяде, тя отново взема най-лошата от останалите. По този начин ѝ се пада все най-лошата череша, но тя яде все по-хубави. Накрая обикновено поклаща пред очите ни последния чифт, предлага ни го и казва:

— Черешите бяха чудесни!

Дъщеря ми посяга към най-хубавата череша в чинията. След като я изяде, тя отново взема най-хубавата от останалите. По този начин ѝ се пада най-хубавата череша, но тя яде все по-лоши. Накрая обикновено прави горчива гримаса, плюе и казва:

— Черешите бяха ужасни!

ХОДЯ И ТЪРСЯ

Това ми е орисията: да ходя и да търся. Вече десет години обикалям балканите и горите — с една торба сладки илюзии и с един враснал в ръката ми чук.

Често приятелите ме питат: „Абе ти още ли гониш Михаля?“

Усмихвам се колкото мога (то какво друго ще сториш?) и все тъй продължавам — с надеждата, че все пак ще намеря рудните жили. Всъщност за това съм се учил. На мене за това ми и плащат.

Няколко пъти наистина съм намирал по нещо. Някои от рудните жили се превърнаха в мини, после в различни метали (например за вилици, панти, оръдия);

веднъж даже и вестникът писа за мен. След това нещо ме наградиха. Предложиха ми „постоянен живот“ и началнически служби из новите рудници.

Много пъти съм сравнявал краткото тържество на един резултат с онова постоянно и радостно, тревожно и вечно тлеене на надеждата. И дълго съм мислил за крайната точка на човешката цел, сравнена с онова по пътя към нея. Мислил съм за мъртвия мигновен блясък в кристала и за онази великолепна бавна химия на незабележимото сътворяване.

Това е моята благословена орисия: да ходя и да търся.

Вие си вземете крайните резултати ей така — даром.

Оставете ми само хляба, солта, любовта, свободата. Поправка:

Свободата, любовта, солта, хляба.

ГРЪМООТВОД

Ти си по-високо от стопанина, когото предпазваш.

Остър си като игла и все пак никого не бодеш. Присъствието ти не струва много скъпо, но отсъствието ти може да разруши всичко.

Ти си върхът — заедно с основите сте всъщност мярката на всяка сграда.

За да служиш добре, принудени са да те позлатяват.

ТРУДНИЯТ ХУБАВ ДРУГ НАЧИН

На една много далечна поляна в Родопите веднъж попаднах на кошери. Всъщност на кошери съм попадал много пъти, но забележителното сега беше това, че реших да си открадна мед.

Бяхме с моя приятел Гюнеш. Завързахме си лицата с две кърпи — също като професионални бандити, — после си сложихме черните очила и въобще така се окопчахме отвсякъде, че да няма голо местенце по нас.

Нападението започна бавно, но скоро ни се наложи да го свършваме бързо.

Все си спомням как тичахме с питата като луди, как се търкаляхме в бурени и коприви и как накрая скочихме в реката, за да се отървем от стотиците разярени пчели. Изобщо цялото удоволствие от пресния мед беше скъпо платено и вечерта се прибрахме издраскани и подути.

Много време е минало оттогава. Незабравимата кражба отдавна се е превърнала в един сладък спомен. Не може, когато видя кошери и пчели, да не се сетя за нея. Във всички случаи ми е много приятно — изпитвам едно гордо умиление.

Само когато ми се случи да видя пчелар, застанал спокоен сред своето хвърчащо стадо — грижовно доволен, голите му ръце отрупани с кротки пчели, — само тогава, гледайки всичко това, изпитвам едно мило унижение.

ИЛЮСТРАЦИЯ

Малко обяснение.

Моят приятел Иван Кожухаров е илюстрирал голяма част от разказите, които сам си харесвам най-много. Ние дълго сме говорили за тях — впрочем, както и за неговите рисунки. Веднъж се опитах да сторя обратното, тоест с думи да илюстрирам рисунка. Ето този опит.

Човекът — на всяка цена. Аз — непременно. Жената — естествено. Пръстите на краката, с които сте стъпили, но не земята е грешна, а ние. Виж кокалчетата и петите подробно, разбира се, с неизчезваща мъка. Окото сега — ах, окото! Копита на крава и бялата пяна от устата на черния бивол, пръстта — вечните скулптурки от следите на калта — лудата, луда извивка на овнешките рога, нежната и невидимо тънка тревица, превърната в мляко, мучене, и виме, и гладно момче, застанало някога срещу оскърбените им муцуни, а между тях — топли и страшни муцуни — все тъй напред:

с копитата по пръстта, конете отзад в неизбежния спомен, капите на попове — пеещите в дълбоко мълчание отци, — невидимият неизчезващ мирис на прах от това тичане (накъде?), ех, мамо, тъй са рогата на овена, тъй, ние сме извитите всъщност, но още по-прави от това, по-прави, отколкото бяхме — и сме красиви дори, поради черното сме дори и блестящи.

(Истински мръсни стените, не заради снобския признак, мухлясала мода: „художник“ — утробата да не би да е чиста?)

Ето те — прошиш на стълбата, мамо. Ето те — между царете. С меч в ръка или пък с топлинката от погледа на жребчето — ето те винаги, всякъде, всякак, толкова свята и неизбежна... Каква ли беше пък тази ужасна илюзия, че ти можеш да бъдеш повече от една? Слава на бога — не си. Не си, не си — ето ги всички останали. Само една си. И ние.

Защо не разбрахме навреме?

(И напукването по стените над леглото, и мръсната боя с петната е рисунка — дяволът ли? Самодиви ли нощем? Или все умореният,

тежкият, детски пригласящият на неспасяемо отминаващите копита
дъх от гърдите ти, художнико силен и беден?)

Тук са копитата и муцуните, и рогата. Конете отзад. Светците,
мъжете и мама. Даже стаеният, страшният вик на душата.

Тук са — щом ние сме тук.

КАРТИНИТЕ

В Клуба на журналистите в София има една картина — окачена е на стената до телефона. Тя представлява уличка, къща и дувар. Тихо е в това нарисувано село, слънчево и далечно — очите ми толкова вечери се унасят по него. Поемам дъх, нещо си спомням — винаги съм харесвал тази картина.

Веднъж край Камчия попаднах в къща със същата уличка и дувар. Там спях и една бабичка ми сготви заек, и ми разправя цялата вечер за внуците, пръснати по големия свят. Срещу мен, на стената, висеше картина. Тя представляваше град, магазини и трамваи. Разпознах ъгъла „Алабин“ — „Граф Игнатиев“, фотовитрината и Клуба на журналистите.

ЗДРАВЕЙ, БАЙ ДОНЧО

Реших да ти се обадя с два реда. Тая пролет щъркелите дойдоха, както му е редът — точно на двајсет и втори март. Видях го нашия, баш като кацна от път. Мокър и кален и не може да си прибере изведнъж крилата. Помръдва ги още. Шията му накриво, главата му виси, ама ще речеш — смее се. Дошъл си значи човекът.

Добре, ама есенес, като заминаваха щъркелите, един остана. Те всяка година оставят по един, като си заминават, не знам защо. Реджо го прибра и го отгледа през зимата в обора. Като се раздигна времето, пусна го навън.

Добре, ама щъркелите, като дойдоха сега, тоз щъркел ги чака в ливадата. Те го наобиколиха, гледат го. тракат клюновете и му се чудят. Че като го натиснаха да го кълват — бре, утрепаха го човека. Докато не го утрепаха, не го оставиха.

Реших да ти се обадя с тия няколко реда, че разбираш от всякаква гад — и дива, и питомна. — та си учен човек и да ми кажеш защо тъй щъркелите, като се върнаха, го утрепаха. Те всяка година оставят по един, той умира през зимата, ама тоз остана на Реджо в обора и като дойдоха, че го утрепаха. Защо, бай Дончо, това да ми пишеш с два реда, щото ние тука все приказваме, ама нали сме прости хора. не знаем.

Ние сме добре, работим в горското пак, ти как Си? Поздрави Снежана и децата.

Твой Салчо

ЗДРАВЕЙ, САЛЧО

Не зная защо щъркелите са утрепали онзи, дето е презимувал на Реджо в обора. Питам един професор, той приказва, приказва, ама и той не знае. Питам в зоологическата градина — нали там зимуват и щъркели, и други птици — и там нищо не можах да разбера.

Добре, ама ние навремето, като завършвахме нашата геология, тръгнахме по обектите и един от нас остана в университета. Намери и той топлото място — като щъркела в обора на Реджо, — изкара там тия години, през които с тебе се знаем. Как да е, полека-лека всички се прибрахме по София. Сега работим с този колега в един институт. Гледаме го ние, мърморим си и му се чудим. Всеки ден ще намерим чалъм да го клъвнем и по малко го трепем, човека.

Това е. Ние сме добре, ти как си? Поздрави Вана и децата.

Твой бай Дончо.

ЛОЗА И ТОПОЛА

Има една лоза в деренцето край гара Железница — увила се е около много висока тополя. Гроздето е „пармак“ — едро и сладко, и хрупкаво. Петстотин кила дава годишно лозата. Все я чувам да казва, като ѝ гледам снагата:

„Тополо, тополоо... Колко си груба и безплодна. Я виж листата ми, оперени в твоя клонак. Сочните ми и тънки ластари. Да не говорим за шарените и тежки гроздаци, в които е скрита магия.“

Все искам да отговоря, когато се вгледам в дървото:

„Лознице, лозниче... Ти се моли да е здрава тополата...“

ЧОВЕК, ОТРУПАН С НЕЖНО ВНИМАНИЕ

На Емил

Като малък бях много здраво момче. Играех по цял ден и правех каквото си искам. Никой не се интересуваше от това.

По-късно се разболях. Отрупах ме с нежно внимание.

Като студент пишех разкази за себе си. Изповядвах се в тях. Задавах въпроси към всички, за всичко. Никой не се интересуваше от това.

Сега съм професионален писател. Околните ме отрупват с нежно внимание.

ПЕТЕЛЪТ

Тази история започва с това, без което нямаше как да се случи — една хълмиста земя, зелена, с набедени като свещи мешета. Дъбове, церови или благуни. Горуни, пърнари, граници. Едното и също дърво, за което имената не стигат. Набедени — тези дървета — божии паметници на нещо. В едната и съща земя, за която словата не стигат.

Слизаха тревните хълмове към реката (слизат сега, тъй ще си слизат во веки), бялата нишка вода ги очертаваше. На един от тях имаше къща. Около нея дърветата — едносъщните, многоименни — даваха сянка и жълъд, чаталите им стиснали листници за през зимата.

Къщата нямаше двор и ограда, неин единствен съсед беше небето. То даваше дъжд и трева за овцете, слънце за песните на кокошките. Стопаните му се молеха мълком, гордо уморени от битката със земята. То ги оставяше живи — те винаги я печелеха.

Най-многобройният, вечен, пълен с истории свят бе на кокошките. Те не напускаха мястото даже и за малко, както това правеха овцете. Все бяха тук, ходеха, ровеха, снасяха и кълвяха — крякваха за последно върху дръвника. Успокояваха (шарено и шумно) дивата тишина на планината, като я правеха по такъв начин и смислена.

Най-важни в цялото перушинено стадо, разбира се, бяха петлите. Бели, ребати, червени. Ситни, огромни и средни. Вършеха своята работа сръчно, проскубваха се полека, прегракваха — последното „кът!“ произнасяше брадвата.

Един от тях успя да остарее — стопанката имаше слабост към него. Роднина на всички, жива история на нещата, той ходеше бавно, лягаше късно и ставаше рано. В тихите слънчеви дни обичаше да се изтяга върху торището.

Той беше естествено по-малко красив от младоците. По-малко силен от средната възраст. Без този блясък на перушината. Без лудите намерения още в походката. Даже извивката на врата му с течение на годините се загуби. Понякога приличаше и на лошо направена кукла:

перата стърчаха несръчно и тъжно, краката — подгънати и неприбрани, гребенът — синкав и клюмнал. И окото му не лъщеше като на другите. И тичането му беше старешко. А в онзи миг, когато трябваше да си бъде мъж без условия и да пошепне своето име в яйцето, той беше тромав и бавен. Не така огнен, светкавичен, нагъл. Той беше сега някакъв вид съзерцател...

Те не разбираха всичко това — меките, снасящи дами — или пък тъкмо то много им допадаше. Не бягаха от него. Не отказваха. Държаха се тъй, както навремето техните баби. И (може би единствената награда за възрастта му) петлювият закон за ревността го заобикаляше. Той можеше само — едничък от всички — да пусне крилото си бавно, да се накокошини добре и спокойно, да извие свещения полукръг около избраната без мисълта, че друг от петлите ще връхлети гневен и безогледен.

Чудеше се понякога старецът, откъде този респект? Те бяха по-силни от него. Те правеха любовта пет пъти по-често от него. С восъчноцветните каменни клюнове, с нокти и погледи на орли. С разлюлените и надути подушници, с шипове и маниери на кръстоносци. Ах, с тези кървави месести гребени, друсаци се в мига електрически — като корони на змейове...

Е, той знаеше за тях онова, което те още нямаше как да научат за него. Той беше някога млад. Те още не са били стари. И им прощаваше някак си превъзходствата. И някак се радваше на тъгата, доколкото беше възможно това. Лягаше кротко върху торището, от което бе възвестявал дни и години, разстиляше перушина сред топлината отгоре и отдолу, опъваше си краката, крилата, с унесено кръгло око към нещата. Петли и кокошки, поляна, небе. Битки, любов, ядене, врагове. Нощите, слънцето, зимите. Дивото, лудото, късащо „кукуругу“, бликнало в теб като лава. Гледаше старецът и си почиваше. Зеленото на тревата, дръвника. Влажните очи и медения глас на стопанката. Шарения фишан около нея, който така много приличаше на кокошка. Ръката ѝ — сладка и щедра като харман. Белите яйца в нея, тъничкото пиукане на жълтите мърдащи пухчета. Все така вечните пухчета, колкото смешни и изненадващи.

Какво е да си петел?

Защо си?

Заспиваше старецът върху бунището, сънуваше младостта си, зърната, стопанката (превърната с дрехата в истинска ярка), изкукуригваше тежко, продрано и щастливо, ставаше и продължаваше да живее.

Това е, което не знаеха младите, че живее. Едри, напети и силни, трептящи от спорове, страсти и нужди, те схващаха този свят като огледало. Само те вътре — красавците. Само онова съществува, което е близо до човката и краката. Кълвеш си и крачиш около къщата. Извикваш своето кукуригу и пляскаш с криле. Намираш глист и съобщаваш: „Тук-тук-тук-тук!“ Или пък:

„Крррррррррът!“, когато ястребовата сянка изведнъж шарне в тревата. Това е светът и това е животът. Какво повече можем да кажем за него? Напълваха гушите младите, вдигаха око към небето, хвърляха се върху кокошките, за да подпишат яйцето. Прибираха се да спят в курника. Скрити от пора и лисицата, отпуснати, чакащи следващото разсъмване.

Така вървяха нещата в кокошия свят край самотната къща, И те щяха да свършат дотук, в нощта на голямото приключение, ако не беше...

Но да започнем така, както започнаха и нещата.

Имаше пълнолуние, ясно небе — хълмовете белееха под месечината. Светлина падаше и в курника, денят-й нощта бяха го разделили наполовина. Задрямали и заспали, клекнали върху пречките и лесата, петлите, кокошките, ярките не усетиха идването на смока. Той се бе източил през процепа по-тихо от сянка, навил се, изправил глава неподвижен. Яйцата ги нямаше в полога, както обикновено. Дребните пиленца бяха пораснали и не чуруликаха в коша със слама. Те вече бяха накацали до големите.

Смокът ги гледаше, спомнил с мъчителна радост вкуса им. Езикът му трепна. Главата му се извиси нагоре още. Кое от тях? Или кои? Най-напред първото, най-близо до него. Ето това. Я отвори очите си да ме видиш...

Влечугото се примъкна напред все тъй безшумно и отново изправи глава. Тя беше огромна и сплескана като на котка. Вече на една педя от пилето.

Той чакаше битката да започне с очи. Беше го правил от малък, при много по-лоши условия. Денем, при всичките рискове на

светлината, увил се около някоя трънка. Птичето трябваше само да го погледне. Той чакаше, слушаше песента му. Когато изтървеше своите нерви, изсъскваше и помръдваше леко. То се обръщаше, птичето, виждаше очите му и замлъкваше. Оставаше така дълго, после започваше да трепери. Ноктите му изпускаха сетното клонче и топката перушина тупваше на земята заспала. Смокът отваряше уста...

Хайде, погледни насам, пиле.

Пилето от курника спеше. Смокът го чакаше. Спомняше си стотиците случаи като този. Миризмата нарастваше с времето, от това крайчеца на опашката му се сгърчи. Пилето от курника така и не се събуди, той просто го приближи още малко и му захапа главата.

Сгушено до съседа си, тлъсто, пилето не умря мигновено. Успя да изкряска, запляска с крила — другите се събудиха за секунди. Те виждаха лошо, но месечината осветяваше хубаво, а и влечугото се кривеше енергично, докато крякането затихне в устата му.

След по-малко от минута котешката глава се издигна отново. Следващото пиле подхвъркна и падна върху две други. Ярките и кокошките крякаха ужасени, „Какво?! Какво?!“ — трепереха те по местата си. „Тук, тук, тук! Тук, тук!“ — тропаха и петлите, а перушината им видимо спадаше, като намокрена от дъжда. „Неее!“ — изпищя и затихна още едно пиле.

Кучето лавна отвън сънено и подрано. „Защо вдигате врява там вие? Няма лисица, няма и пор, нали аз пръв щях да усетя? Какво сте се разкудкудякали посред нощ? Ама-хаа...“ — изръмжа то накрая и млъкна.

Спасение нямаше отникъде. Смокът разбра, че за играта с очи тук нямаше условия, затова продължи нападението брутално. Устата му стисна, каквото успя да докопа, друг крясък мъчително и дълго затихваше.

Петлите подскачаха като луди, блъскаха се в стените и помежду си, кокошките, ярките също — ужасът бе заличил техните роли в живота. Нямаше перчене, рицарство, детство. Нито морал, задължения, кавалерство. Само туптящи сърца, сухи гърла, объркани перушини и припадъци. Смокът бе по-силен от всички.

И ето, в средата на тази трагедия тука, когато кокошето племе страдаше и мреше безредно, един от петлите диво изкудкудяка и тупна

отгоре върху влечугото. Заби нокти в него, клъвна го силно и отскочи назад. Съвсем не най-якият от петлите. Още по-малко най-младият.

Застанал разкراчен под бялата светлина на луната, опънал главата напред, старецът гледаше смока в очите. Крилете разтворени и увиснали. Перушината около шията му настръхнала.

Смокът се спря изненадан, в същия миг клонът се стрелна към него. Шумът в курника беше затихнал, всички сега гледаха невъзможното. Пилета и кокошки — клекнали, обезумели, Ярки с източени шии — невярващи, онемели. Красивите млади петли — сплескани от страх по къшетата.

Един от ударите на стареца най-сетне улучи окото на смока. Тогава опашката на влечугото се праметна и страшната ѝ сила помете петела. Той се търкулна три пъти в прахта и скочи отново. Одраска и клъвна, но още един удар на смока го беше запратил в стената. Докато ставаше, устата на смока беше на сантиметър от него. Със сетни сили петелът се мушна през процепа и се озова зад стената на курника. С пробито око, бесен, смокът се плъзна след него. Но докато главата му беше отвън, а тялото още между кокошките, петелът го клъвна повторно в окото.

Смокът се сгърчи, заудря наоколо всичко и искаше само веднъж да докопа петела. Това беше много по-трудно сега, когато от лявата му страна пълен мрак беше се спуснал завинаги. А жестокият скоклив петел беше все от тази страна. Започна едно безкрайно въртене наляво, удари с клюна, блъскане по тревата и търкаляне — двамата постепенно се отдалечиха от курника.

При едно от своите падания петелът не можа бързо да скочи и смокът успя да го увие. В следващата секунда, въпреки перушината, костите му изпукаха застрашително. Силата на влечугото беше огромна. Петелът хрипкаво и жално изхърка, като от пипка, и взе да опъва краката в агония. Главата на смока се стрелна към него, да го довърши.

Тогава той събра сетни сили и както му бе причерняло, заби клюна си в другото око. Влечугото се разви, като биеше опашка в земята. При един от тези удари кракът на зашеметения петел изхруска и той не можа вече да стъпи на него. Куцайки, падайки, свършен, петелът кълвеше врага диво и бързо, понасяше тежките удари, драскаше с нокти...

В жестоката битка двамата се отдалечиха от курника толкова, че вцепененото племе престана да чува борбата. „Как, как?“ — по едно време се обади някоя от кокошките, все още невярваща, че е жива. „К’во?“ — каза един от петлите, загледан хипнотизирано в процепа. После те всичките пак така дълго мълчаха, после се унесоха и заспаха.

След един час в курника всичко си беше спокойно. Както и трябваше да си бъде. Защото около къщата, до зеления хълм, край дърветата от незапомнени времена си живееха пилета и петли, и кокошки.

След един час се развидели. Ранобудното племе заизлиза от курника, един от петлите запляска с криле. Любов, зърна, кукуригане. Яйца, кудкудякане, погледи към небето. Ревност, измяна, почесване. Шарене на перушината. Какво друго бихме разказали за живота?

А пък то, другото, в този миг беше проснато на бунището — прилично на лошо направена кукла. Кукла за изхвърляне на боклука.

Лежеше петелът върху торището, още по-стар и проскубан. Грозен и жалък като парцал. Съвсем неподвижен, крив и приплескан — очите невиждащи под клепачите.

Минаваше времето и лежеше петелът, хлопките на овцете отдавна затихнаха към дерето. Сенките на мешетата се скъсяваха, слънцето тихо метеше росата. Стопанката отвори прозореца и запя.

Тогава едното око на петела се отвори полека, а след това — другото. Той видя поляната, небето, мешетата — разлюлени от гласа на стопанката. Пилетата, кокошките и младоците. Опъна полека крилото си, стана и се опита да тури в ред перушината. Едва сега забеляза и смока, трепна и каза предупредително:

„Крррт!“ Но дългото, страшно тяло не мърдаше. Около дупките на очите му бяха се скупчили яркозелени мухи.

Петелът постоя така, после закуца върху торището. Ровна със здравия крак и откри нещо за ядене. „Тук, тук, тук!“ — обади се мъжката вътрешност в него. Едно младо петле го дочу и се затича. Видя червейчето пред него и го клъвна. После обърса човката си в тревата и се разкара.

Пиян от гласа на стопанката, смален от годините и нещата, трудно подвижен, старецът проследи неговата походка далеч по зелените хълмове.

След това кръглото му око се отмести и се вторачи в преходността.

ВУНДЕРБАР

Еленът Вундербар (На немски: чудесно.) вдигна глава от хранилката и спря да предъвква сеното. Едното му ухо се долепи до главата, другото се изостри напред.

— Мм — каза той, — я малко по-тихо всички. Другите също тъй спряха да дъвчат и вдигнаха по команда глави. В пълната тишина едно птиче изцвърка и хвъркна — от клонката се посипа снежец.

— Хруп, хруп, нищо определено не чувам — каза еленът и глътна ароматната, топла от устата му каша.

Стадото сведе глави към сеното и всички започнаха да повтарят успокоени: „Хруп, хруп, хруп... Нищо особено не се чува.“

Едно младо еленче бе използвало момента и бутна муцуна напред между клечките на хранилката. Те бяха гладки и наклонени като снопени ритли.

— Дръж се прилично, хлапак — каза му възрастната кошута отляво и го натисна с тежко бедро.

— Ааа! Аз си бях тука! — възпротиви се еленчето, размахало стиска сено между зъбите.

Неговите рога още потрепваха в сухите клечки, а копитата по утъпкания, жълт от тора сняг, когато старият Вундербар пак вирна муцуна и повторно предупреди:

— Мм!

Една сврака дойде в тишината, заскача зад стадото и се засмя.

— Хаа! Хаа! — каза тя. — Аз вече ги видях, като идват, а вие още се ослушвате. Хаа! Хаа!

Клонестите рога на елените легнаха на гърбовете. Косместите уши на кошутите се разпериха. Никой не мърдаше, не ядеше — тъмните чифтове очи заблестяха големи.

— Пфру! — каза Вундербар с влажните ноздри и това бе достатъчно да го последват.

Свраката скоро остана сама край хранилката, извика своето „Хаа! Хаа!“ още веднъж и заподскача към пресния тор — топъл и

задимен върху снега.

Елените още не тичаха — точеха се след своя водач. Те бяха сигурни и спокойни, Вундербар винаги знаеше какво да се предприеме. Няколко млади кошути наистина доловиха във въздуха лошата, безпокояща ги миризмица и яките им крака трепнаха да ги изхвърлят напред. Но рогачите им препречваха пътя, а и полъхът се разнесе след миг.

Когато стигнаха до дерето, Вундербар се обърна, тропна с копито на един камък и спря.

— Тук — каза той. — Тук трябва да спираме винаги, когато нещо ни е усъмнило. Хайде сега всички, внимателно и подробно.

Цялото стадо застина, черните мокри муцуни се вирнаха. Водата тихо бълбукаше до копитата. Брадясали от блестящи шушулки, под бухнали шапки от сняг, камъните край нея глухо отблъсваха звуците. Един вечен ветрец над дерето тук носеше миризмите отдалеч. Чак от поляната в ниското, по която се виеше пътят.

Нямаше нужда дълго да душат — бензиновата воня плуваше на вълни по дерето и ясно достигна до всички. Вундербар се обърна полека, погледна гладката, стройна кошута, която го следваше неотменно, и ѝ прошепна:

— Пак са дошли. Пак тежка група с автомобили. С ония пушки, които съвсем рядко грешат. Усещаш, нали?

— Да бягаме! — каза тя и се притисна до него задъхана.

С един скок водачът прелетя над дерето. Другите го последваха мълком.

Когато настъпваха ужасните дни на гърмежи в гората, предизвестени от миризма на бензин, елените знаеха: и урвите ставаха опасни, и поляните, даже и големият хребет в далечината. Затова целта сега беше върхът. По-точно неговото скалист подножие. За човек мястото там бе непроходимо и лете — камо ли из дълбокия сняг.

Бягаше стадото към върха, снегът се разтваряше след копитата в меки бразди, когато студеният въздух избухна наблизо и ехото дълго подмята един трясък.

Вундербар се закова за момент — сгорещен и задъхан, — определи откъде дойде изстрелът и счупи в обратна страна. Скоковете му станаха дълги и плавни. Черни и мълчаливи в снега, дърветата полетяха назад залюлени. Стадото мълком повтаряше всичко.

Трябваше да се мине тази гора, да се прехвърли още едно много по-стръмно и трудно дърво — през гъсталаците край брега му имаше път до върха.

Вторият изстрел ги блъсна до този гъстак, те счупиха още веднъж след водача — с мъчително драскане по камънака се опитаха да обиколят. Една кошута се хлъзна и падна, други две връхлетяха отгоре ѝ. Рогата на едър мъжкар се заплетоха из клоната, той яростно се задърпа да се отскубне. Страхът растеше от всичко това, умората също — коварните камъни под снега измамваха и най-опитните крака.

— Назад! — изхърка Вундербар неочаквано тъкмо когато излизаше от урвата. Той бе видял човек с пушка пред себе си и всички се сринаха обратно. — През водата!

Отвесни скали бяха стеснили дървото, тук никой не можеше да пристъпи. Единственият път бе през водата, по заледения камък. Нагоре се виждаше ивица сиво небе, стиснато в заснежени скали. Стадото се проточи нататък — с препъване, бавно, — докато стигна до пещерата. Тук имаше повече място — можеха да се спрат и послушат. Имаше и пътека встрани, към гората, която неведнъж бе ги спасявала.

Вундербар вдигна високо муцуна — трябваше да реши накъде.

Третият гръм ги завари така — скупчени и задъхани пред пещерата. Вторият човек се появи над главите им и силно извика:

— АааауЮоооуга! А! А! А!

Той стреля във въздуха още веднъж и продължи с виковете.

Стадото се заблъска назад, в тясното място. Ледените кори остро изпращяха. Копитата цопваха във водата. Рогата се чаткаха глухо и плътно.

Някак достигнал отново гъстака, Вундербар скочи пръв на брега и спря. Всички наизлязаха около него. Отляво и отдясно миришеше на барут. Също и отзад, по водата. Оставаше да се бяга само напред, по пътеката — тъкмо тя водеше към върха.

Вундербар даде командата тихо и се понесе напред. Но още на втория скок зърна човек. Той беше застанал точно на пътя — разкрячен, трети, за днес — с клюмнала пред корема си пушка.

Нямаше време за ново решение, нямаше място — Вундербар продължи просто към него. Той знаеше тази игра — стара поне колкото него, — не всички от хората стреляха на месо. Повечето обикаляха и викаха, а един или двама — стаени до някое от дърветата

— праснаха парещото олово. Имаше вече едно на крака си, четири месеца бе куцал от него. Знаеше как след гърмежа елените се препъват — изведнъж, за последно-и после не идваха никога в стадото. Досега трима, които бяха водачи, тъй бяха се спънали — пред очите му. И две от кошутите, които му бяха раждали, и колко ли още от другите.

Бягаше Вундербар срещу човека — трябваше да отвори път на стадото. Чу силния вик, удавен от двата гърмежа във въздуха, наведе рога за нападение и продължи.

Човекът отскочи към храстите. Стадото мина като лавина край него.

Луди в страха и горещи от умора, задъхани от жаждата за спасение на живота, елените бягаха след водача. Снежният прах ги обвиваше целите, слънцето го разгаряше пред очите им. В сини и жълти, и лилави искри. И звезди, и слънца, и големи луни — от чакани, идни лета из гората. Лета, които можеха някак да се дочакат. Или да се изгубят завинаги — ей сега. Бягаха елените и кошутите, бягаха помежду им и малките. Докачените клонки изтърваха белия, пухкавия товар, черните им пръсти помахваха кратко. После те пак си застиваха към небето — също в очакване на летата — ледени, възлести и безстрастни.

Вундербар не намаляваше скоростта по стръмнината и вече се окуражаваше, като гледа върха, когато забеляза още два силуета. Те бяха притихнали до дърветата и не помръдваха. Не размахваха ръце като другите и не викаха. Вляво от стадото бе пропастта. Нямаше къде да се мине.

Водачът спря — спряха и другите.

— Пфру! — каза той с парещите си ноздри. — Ами сега накъде? Никой не можеше да отговори — никой не се и опита.

— Ето какво — въздъхна Вундербар и се обърна така, че да препречи пътя на стадото. — Назад не може, надясно също. Вляво е пропастта, отпред тия двамата. В капан сме и могат да ни избият до крак. Затуй единственият начин е следният, колкото и да ви изглежда отчаян. Един от нас трябва да се затири по чистото, през поляната. Те ще го видят и ще се обърнат да стрелят. В това време другите ще се измъкнат през храстите край пътеката и ще продължат към върха. Този един от нас ще бъда, разбира се, аз. Това се прави — знаете — от

водача. Когато чуете изстрели, тръгвайте бързо нагоре. Ако се измъкна, ще ви намеря там, под върха. Ако не — сбогом.

Той ги огледа с големите си очи и помълча. През това време неговата най-вярна кошута тихо се измъкна напред.

— Ти — продължи Вундербар, като посочи един от мъжкарите, с когото преди години се бяха били жестоко. — Ти ще ги водиш, докато мене ме няма.

Мъжкарят излезе напред, както си беше обичаят, но изсумтя и заклати рога.

— Разбрано, нали? — каза водачът.

— Да — каза мъжкарят, — но ти, Вундербар, отиваш лошо нататък. Там през поляната... Лошо е там...

— Лошо е там! Лошо е там! — повториха всички и нервно сгъстиха редиците.

— Знам, че е лошо, но друг избор, както виждате, нямаме — каза Вундербар. — Затова хайде. Вие се послушвайте и внимавайте.

Той се завъртя пред стадото, задните му крака се приближиха до предните и го изхвърлиха над снега, като риба.

Мъжкарят, определен за заместник, направи крачка след него и още веднъж залюля тежките си рога. Гледаше как Вундербар бяга и си спомняше старите боеве с него. Страхотните му железни копита. Ужасната сила в рогата. Дивото му, продрано гърлище, което бе свикнало да известява победи и в ехото на което краката на всички кошути отмаляваха...

Бягаше Вундербар по поляната, прелиташе заснежените храсти като делфин; мокри, трептящи и черни — ноздрите бълваха огън. Трябваше да подмами ловците по себе си. Да им избяга. Да стигне до долния път в гъсталака и вече оттам...

Той не можа да продължи мисълта си, защото шум от копита го изненада отзад. Сви ушите си и черните му очи се завъртяха.

— Ммммммм! — изстена ужасно неговата кошута. — Не отивай нататък? Не отивай!

— Ти полудя ли! — изрева той. — Веднага се връщай назад! Това е заповед, чу ли! Веднага!

Тя го застигаше като сянка, не искаше и да чуе заповедта, молеше го и му крещеше да свият. Това го ядоса, той приближи хората още, единият от които най-сетне помръдна.

Вундербар го видя как вдига пушката. С другото око следеше кошутата. Дори чу плющия изстрел, но това вече не го интересуваше много. Защото снегът със страшна сила го удари в муцуната, напълни му и двете очи, изви се като вихрушка от рогата и бързо загасяваше огъня в ноздрите.

— Бягай! — искаше да извика той на кошутата. — И другите сега трябва да бягат нагоре! Бързо, сега!...

Но от всичко това излезе само едно тихо хриптене, от което снегът пред очите му почервения.

Червеното беше и топло — разливаше се, попиваше се в снега, — беше и лепкаво, той не можа да се вдигне от него.

Лежеше с опъната шия, с разклонени, фантастични рога — бялото на окото му се увеличаваше.

Като че ли дочуваше тропота на кошутата. Като че ли усети как стадото се измъква нагоре.

Ето, стадото пак се измъква, пак е толкова бяла гората, вълците вече на вратовете им, но те коленичат, обръщат главата, рогата, пак така лепкаво топло и червено, сред трясъка на ребра и скимтене — натискай вълка до скалата, да има пак тичане из планината, уханни треви, бистра вода и кошути, големите златни луни и звезди, натискай така, както натиска другарят до тебе, щом сте родени мъжкарите — да водите и закриляте стадото. Ах, натискай.

Еленът се опъна с все сила, изви рога към въображаемия вълк и се забрави така. Двамата вече бяха над него.

— О — каза човекът, чиято пушка димеше. — Вундербар!...

ЧОВЕКЪТ

Той беше овчар и си живееше в рая. Тъй се шегуваха с него, тъй казваше и самият той. Наистина планината му даваше всичко. Бездънно небе над калпака, безкрайни зелени гори пред окото, тучни поляни в краката. Поляни — пеещи с овчите хлопки. Мляко и вълна, сирене, агнета, пастърмица — хлябът, яйцата и другото вземаше от село. Слизаше, разменяше своите стоки и се връщаше.

Той свиреше на кавал, този човек, и по това нямаше равен на него. Когато мекият писък тръгваше от края на устните през дървото — огънат, разохкан от пръстите на ръцете, — секачите пускаха брадвите на земята. Старите селянки сядаха с наръчи по гърбовете и очите им лъсваха — живи мъниста — сред прегорелите като шума лица. Скитниците, децата, излезли за гъби — изпъваха вратове, зяпнали...

Птиците само свиреха толкова сладко и ручеят, като шепнеше в камънака.

* * *

Човекът, разбира се, имаше нужда от другите и често прескачаше в село. Той свиреше и там — в кръчмата, за сватби и на седенки, — а тъй като беше весел и разговорлив, нямаше кой да не го кани.

Това му създаваше грижи, защото овцете трябваше да остават сами. В балкана имаше вълци и те нощем връхлитаха към кошарата. Едрите, верните песове — то се знае — някак се оправяха с по един или два вълка, като ги усещаха отдалеч, лаеха силно и ги прогонваха. Но понякога вълците идваха в глутница. и тогава трагедията бе неспасяема.

Пет или шест в група, гладни и решени на всичко, вълците не се съобразяваха с нищо и диво нападаха-Те не се интересуваха от железните шипове, щръкнали върху кучешките нашийници, изскачаха

като сенки от всички страни, страшните им челюсти клопваха — късаха кожи и чупеха кости, — кошарата се изпълваше с лудото блеене и с миризмата на кръв.

Кучета, които бяха посрещали глутница, после не можеха да се справят и с един вълк. Ставаха някак особени. Вместо лай виеха още като му доловят миризмата. Свиваха опашки между краката и се натискаха изнервени при овцете.

Човекът беше разбрал всичко това и ги сменяше. Отглеждаше нови, още по-едри и злобни, хранеше ги богато и им ковеше нашийници. По този начин работите вървяха все пак нормално — но до явяването на глутница. След страшната нощ и новите кучета ставаха непригодни. С една дума, само той беше надеждна защита на стадото. Старата пушка от баща му, която съвсем не признаваше глутници. Даже един изстрел в нощта беше достатъчен и зверовете изчезваха.

Те бяха двечките му магически вещи — пушката и кавалът. Но можеш ли всяка нощ да оставаш в кошарата? Песните на другарите в кръчмата, кикотът на момите из село... Ти стой всяка нощ при овцете, та да ги пазиш от вълци.

Човекът понякога просто рискуваше. Не всякога идваха вълци. Калпави или добри, кучетата все някак там лаеха, да се чува. Завъди вече по три и по четири (цели самуни изяждаха), слизаше в селото да ношува и — тъй. Но до следващото явяване на жестоката глутница.

Завареше ли кръвта по поляната, труповете на петнайсетина овце, разтрепераните си, изподавени кучета, той викаше лудо и псуваше всичко, проклинаше дявола, бога и себе си — след това месеци не помръдваше от кошарата.

Нещата се промениха случайно (той даже не беше и мислил това), когато един ловец мина с вълчетата. Те бяха две, носеше ги в торбата си като котки. Къде, какво, как ги намери? — ловецът седна при него и му разказа. Попаднал на дия в гората, намерил леговището и котилото. Нямало я вълчицата... ето — прибрал ги.

— Два звяра по-малко — каза ловецът. — Пък и пара дават за тях, ти нали знаеш.

Той постоя при овчаря, пушиха по цигара и говориха. Разправи му как някой опитомил така два вълка и ги научил да пазят овцете.

Слушал от дяда си за това, дядо му бил виждал тези два вълка с очите си.

Овчарят се смя на историята, после извадиха вълците бебета от торбата и се заиграха върху тревата. Те бяха, вълчетата, пухкави и смешни като кутрета.

— Аз да знам, че е истина... — каза замислено овчарят.

— То си е истина — каза ловецът. — Нали ти рекох, дядо ми ги е виждал с очите си.

Овчарят поиска вълчетата от ловеца. А ловецът — пари стрували. Овчарят помисли, даде му пастърма, две агнешки кожи и сирене. Сделката стана. На изпращане веселият овчар каза:

— Ако рече да се опитомяват наистина, за Гергьовден имаш и едно агне от мене!

— Да доживеем до Гергьовден — каза ловецът, като надигна тулума със сирене и помириса още веднъж пастърмата.

Вместо два вълка — пастърма и сирене.

Намести товара на рамо, на другото пушката, махна с ръка и си отиде.

Голяма игра падна с двете вълчета. Накрая те заспаха в ръцете на овчаря — веднага след като се налокаха с мляко. Той им го бе сипал, затоплено, в една от кучешките съдини. На сутринта пак, на обед и вечерта също — заредиха се дни на игра и очакване.

Може ли вълк да опитомяваш? Нали той козината си само мени? Ти си луд, някой ден скъпо ще ти излезе! Те нека да порастат, тогава ще видиш...

Така му говореха в селото, често така мислеше и самият той. А вълчетата си растяха, скачаха като луди отгоре му, ближеха му ръцете и скимтяха.

Човекът хващаше муцуните им, ушите — понякога дълго се вглеждаше вътре в очите им. Виждаше своето чувство отразено. Беше ги кръстил Пано и Гюро — и двете бяха мъжкарчета.

— Ей... — казваше им понякога той, като ги гледаше вътре в очите. Те се учудваха и кривяха по детски глави. Като че искаха да му кажат: „Какво има? Нали все така всичко е в ред помежду ни?“

Свикнали да лежат край овцете, Пано и Гюро не обичаха особено да се отделят. Живееха си наоколо като кучета, чакаха си храната с

търпение и познаваха своя стопанин дори по гласа на кавала. Към другите хора, които срещаха с него, бяха студени, но безразлични.

Цяла сензация бе първото им появяване в селото-Вече големи, колкото кучета, от двете страни на господаря си, те стъпваха леко и се оглеждаха — объркани от гъстия свят. Стряскаха се от малко, чудеха се на непознатите миризми. Бяха по-скоро плашливи, отколкото страшни. Към кучетата проявяваха интереса си сдържано, впрочем какъвто бе проявен към тях. Само едно пале не отчете нещата и се нахвърли да ги нападне истерично. Пано се спря да го погледне и съвсем мъничко сниши глава. Гюро се обърна полека към него, джуката мръдна нагоре и му показва само един зъб. Още на пет крачки от тях палето изквича тънко и тъй се праметна да бяга назад, че се смя цялото село.

Дойдоха щастливите дни за човека. Той беше ги оставял сами някоя вечер, като ги дебнеше отдалеч. Те си стояха, както обикновено — легнали край кошарата, до овцете. Веднъж се реши и за цялата нощ — сутринта го посрещнаха весели и верни.

Сега вече човекът си слизаше в селото, когато поиска. Нощуваше спокойно и спокойно се връщаше в планината. Неговите два вълка бяха на поста си. Понякога — като идеше сутрин от село — свирваше им още от потока и те пристигаха на минутата. Скачаха отгоре му, ближеха му ръцете — опашките им трепереха от радост.

Така вървяха нещата. Денем човекът и вълците бяха все заедно, неразделни. Нощем те вършеха тяхната работа при кошарата, той — своята в село. Беше се стигнало и до сватба. Навръх Гергьовден ловецът получи две агнета.

— Две бяха вълчетата — каза му овчарят, — нека две бъдат и агнищата. Не едно, както ти бях обещал.

— Аз ти казах — засмя се ловецът. — Каквото съм чул от дядо си, все е излизало истина.

Овчарят му каза за сватбата, покани го и се прибра у дома си.

И ето, дойде тази паметна сутрин...

Човекът беше изкара л вечерта и нощта като пред сватба, малко се беше успал и сега отиваше към кошарата, по-късно от обичайно.

Когато стигна до потока, свирна. Пано и Гюро не дотърчаха. Свирна повторно и една лоша мисъл засенчи очите му.

Забърза нагоре, излезе по рътлината задъхан.

Питомните му вълци го срещнаха едва до кошарата. Целите в кръв, неузнаваеми, издребнели — гледаха го унило и тъжно.

Те пак се опитаха, естествено, да се умилкват, но всичко това този път не им идваше отръки. Приклякваша като куци, вървяха несръчно...

Човекът хвана главата си и се затича напред. Той видя кръв по поляната, след това две от овцете изкормени.

Изрева страшно човекът. Запсува всичко и себе си — затича се презглава към кошарата. Изнесе пушката и докато я пълнеше, виеше.

— Ах, вие ли?! — огласяше той цялата дива околност. — Ах, аз ли?!...

Пано бе клекнал на пет крачки от него и го гледаше уморено. Когато трясъкът се заблъска в баирите отсреща, той само се тръшна встрани и умря мигновено.

При следващия изстрел Гюро като че ли се опита да скокне нагоре — той скачаше тъй още в игрите си като бебе. Получи се едно малко надигане, като от бърза въздишка, след това и неговото дълго тяло се сплеска върху тревата.

Човекът псуваше и нареждаше — тъй тръгна да доразгледа белята.

Само две от овцете бяха удушени — тези, които видя отначало. А кръвта беше много и водеше към гъстака в дерето.

Човекът тръгна по нея и още от първия храст видя трупа на един вълк. На пет крачки от него — още един. На още десет крачки — трети. Той се затича надолу из дерето, два пъти падна и стана. Вълчите трупове бяха пет — на всички гърлата разкъсани.

Човекът се върна нагоре и спря гологлав пред кошарата. С разгърдена риза, с издрано от камънака лице погледна към Пано и Гюро. Омазани в собствената си кръв, озъбени за последно върху тревата, те не можаха нищо да кажат.

Той не се хвърли да плаче и ги целува. Той не издаде никакъв звук. Само взе пушката, хвана я с двете ръце, вдигна коляно и я счупи.

Пусна парчетата на тревата, хвана по същия начин кавала. Счупи и него — хвърли парчетата настрана.

Никой не видя повече този човек. Нито овцете, нито момата, която щеше да става невяста. Нито приятелите му в кръчмата и по балкана, които скърбяха за неговия кавал.

От всичко остана само една песен — за стадото... овчаря и вълците. Но тя беше толкова тъжна, че се пееше от Коледа на Гергьовден.

Един човек чукаше камъни край едно село сред равнината. Правеше паметници от тях и мълчеше — повече от двайсет години. Никой не му знаеше името. Никой не знаеше откъде е. Най-старият от каменарите беше разправял веднъж — преди да умре, — че този човек бил слязъл от планината. Той и тогава мълчал, но така предположили всички — по овчарските, балканджийските дрехи. Смятаха го за ням и за луд, но иначе работеше чудесно. Наричаха го Кънчо. Чукът в неговите ръце някак побутваше камъка чак до сърцето, желязото леко отскачаше и кънтеше: „Кън, кън, кън, кън...“ Така му измислиха това име. Спеше в стайчето до склада за инструментите и остаряваше. Бавно, самотно и мълчаливо — като дърво. Никой не помнеше в тези двадесетина години да си е дигнал главата от камъка, да е погледнал към някого-и за нещо.

Това се случи само веднъж. Свещеникът беше дошъл да поръча два паметника. За двама братя, които се избили. Първо единият заклал другия, а после и той се обесил.

— Е, как така бе, дядо попе? — казаха другите каменари. — Тя страшна тая, както я чухме и в кръчмата.

— Ами ей тъй — каза свещеникът. — Нали ви казах, на оградата. Скарали се...

Чуковете замлъкнаха. Каменарите — без мълчаливеца — вдигнаха очи към ужасяващите подробности.

— Абе тя е тази за човека — каза след малко свещеникът. — Какво има да ви разправям... Нали така пише — още от ден първи на неговата история. Нали той бил изпъден от рая, да страда. И да яде хляба си с пот на лицето.

Тогава и лудият, мълчаливият каменар спря да работи и дигна главата си от камъка. Устата му бавно се отвори. Постоя така срещу свещеника. Потната-капка се стичаше по брадясалата му буза. Ха да продума — и хвана отново чука. „Кън, кън, кън, кън...“

Как да продумаш наистина, след като едно вътрешно питане двайсет години кънти мълчаливо, загледано към библийската истина?

Страшното вътрешно питане: дали човекът е изпъден от рая, или самият той пъди рая от себе си?

ОКОТО

В една черешова градина край реката Жиу видях огромни рога на елен. Те излитаха, разклонения от сухия череп, встрани и нагоре — самият череп добре закрепен върху здрав кол. Бяхме трима българи и нашият приятел Калистрат, връщахме се от лов из Карпатите. Спряхме и попитах:

— Това пък сега какво е?

Калистрат ни разказа как черепът с рогата бил заровен в тази градина преди петнайсетина години от някой си Раду Настасе — известен ловец. Първата пролет водите от карпатските снегове го изровили, та Раду Настасе трябвало да го заравя отново.

— Защо го е заравял изобщо? — попитах. — Толкова хубав трофей!

Калистрат въздъхна, извади любимите си папироски „Марашешти“ и като ни почерпи наред, рече:

— Абе тя е дълга, с тоя елен! В деня на смъртта му Раду Настасе даде обещание да му зарови главата с рогата в черешовата градина край Жиу. Не знам защо. Просто така каза. Интересното е това, че след повторното заравяне в земята, водите пак го изровиха, та Раду Настасе копа трети път дупка да го заравя, сега на друго място в градината. И водите през пролетта пак го изровиха...

Калистрат сви рамене и млъкна. Аз се усмихнах и седнах. Другите гледаха към рогата.

Не се изненадахме особено, когато от разказа на Калистрат се разбра, че Раду Настасе дванадесет пъти заравял главата на този елен на различни места из черешовата градина, а водите от карпатските снегове все я намирали и я изваждали от пръстта. Когато гледахме остатъка от елена на кола, всичко това заедно с тръпката от неговата мистична история бе очевидно и невероятно.

Седнаха и другите. Времето беше прекрасно. Бялата шапка блестеше отгоре на Мъндра, водите на Жиу тихо отнасяха своите

приказки долу — до Дунава, където щяха да ги смесят с шепота на Огоста, идващ от другия бряг.

И тъй, еленът преди тези петнайсет години бил жив. Огромен и царствен — минавал през дните си под небето. Търсил храната си. Зовял плахите, воднооки кошути. Гонил съперници, борил се с вълци. Но и дните минавали през елена — ето че той остарял.

Засеждал се по-често самотен, встрани от стадото, дигнал муцуна — загледан безмълвен в безкрая. В големите му очи влизали лъскави планината, тревата и небето; спомени от любов, бягове, битки; радостта, че си жив и че те има; надежди, тъга и въпроси. Въздъхвал еленът, навеждал глава да се храни. Помръдвал ухо да се послуша. Пътувал със стадото, всичко — за елените старци няма приюти.

И ето, дошъл и редът на онази година, когато Калистрат, Раду Настасе и неколцина в едно прекрасно утро на септември поели по долината на Жиу. Те вървели нагоре през целия ден — вечерта отседнали в малката хижа до електростанцията под Мъндра. Край огъня вътре било радостно, морно и приказно. Отвън трансилванската нощ пукала от топлата си и девствена зрелост. Месечината се търкаляла по Карпатите и надничала в дивите урви, да ги облее с тихо пътуващия си отблясък.

Елените около хижата започнали да реват. Лишени от човешките думи, те трябвало всичко да кажат със звуците от горещите си гърла. Като с тръби от божия орган те обещавали, плашели, молили. Ослушвали се за момент и започвали отново. Доловете препращали техните страсти далече — оттам се обаждали други.

Ловците дълго слушали мълчаливи и даже сами — от себе си — усетили чакащите наблизко кошути.

Елените започнали боевете.

Рогата им чаткали страшно, сривал се камънак, изпращявали клони. Разбира се, тук бил и еленът от черешовата градина.

Старостта има и предимства — никой от спорещите млади мъжкар не успял в тази нощ да избере неговата позиция. Той забелязал със зоркото си око как една от кошутите се е отделила зад телената ограда до електростанцията и се отправил към нея.

Казал й всичко със старото си и мощно гърлище. Тя го разбрала и се измъкнала от храстите под луната. Гледал я той, тя го очаквала. Само телената ограда му пречела и тръгнал да търси пролука.

Ревял еленът и обикалял около оградата дълго — окото му неотлъчно към лунното очертание на кошутата. Пролука не намерил. Затичвал се, тропал с копита — изпивал с око чакащата кошута.

И ето че храстите оттатък оградата се размърдали: след миг се подали рогата на друг.

И той така ревял, и той така гледал в кошутата. Доближил я.

Тогава старият елен заблъскал с рога по оградата, затичал се яростно в кръг и решил да се опита да я прескочи.

Той литнал нагоре, като в онези, големите си години — оставало мъничко още да мине. Но високата коварна тел го блъснала в гърдите и той паднал назад. Вода било под него — гъста и необичайна, — еленът с ужас разбрал, че няма да може да я преплува. Опитвал се, опъвал глава — нищо. Потъвал в необичайната черна вода и тя го облепвала като с отрова. Продължавал да се опитва, да тръска големите си рога — докато тъй се забравил.

Сутринта Раду Настасе излязъл от хижата пръв. Но след малко се върнал и бързо извикал ловците.

Наредени по ръба на циментовия басейн, те дълго гледали огромния елен, потънал в петрола. Само муцуната му стърчала отвън, а окото — в кошутата. Тя още била там, зад оградата, заедно с другия.

Ловците намерили въжета и синджири. Раду Настасе докарал от електростанцията лебедка и след около два часа тежка работа еленът бил изваден от петрола.

Той стъпил на крака — загледан в лунната кошута, — обиколил поляка басейна и застанал до телената ограда. Муцуната му се опряла о нея. Окото му било пълно с кошутата. И тя гледала него.

Другият елен навел глава, обърнал се и поляка се отдалечил.,

Пръв се обадил Калистрат и казал, че от този стар елен вече нищо няма да стане и ще е по-добре да го застрелят. Друг от ловците разказал за една сърна, която също така била паднала в басейна с петрол и след три дена умряла. Тогава Раду Настасе казал: „Аз ще го застрелям“ — и се запътил към него.

Раду Настасе извадил пистолета си и обяснил, на другите, че ще застреля елена в окото — да не се разваля трофея, а и да не се мъчи животното дълго.

Той го доближил съвсем и насочил дулото си в окото му.

Другите очаквали изстрела.

Еленът гледал в кошутата.

Раду Настасе се навел хубаво към окото и след това прибрал пистолета си обратно. Сложил ръка на врата на елена и се обърнал към другите ловци. „Защо не стреля?“ — попитали те. А Раду Настасе им казал: „Защото той е мъртъв.“

Калистрат млъкна.

Бялата шапка на Мъндра пак тъй блестеше на слънцето и водите на Жиу пак така тихо разказваха. Не помня колко дълго мълчахме. После се загледахме към елена на кола в черешовата градина.

Той беше жив.

Само окото му не си беше на мястото — там, в сухия череп на кола, — защото беше дошло да погледа света и през нас.

ТЕОРИЯ НА РАЗРУХАТА

Шарените скали се рушат по-лесно от едноцветните.

Това е така, защото различните по цвят минерални зрънца, от които е съставена скалата, се нагряват различно от слънцето. А като се нагряват различно, те тъй различно се разширяват или се свиват. От това скалата лесно се руши. Много по-лесно, отколкото друга скала със съвсем същата здравина, но с еднакъв цвят на съставляващите зрънца.

Запомнихте ли?

Шарените скали се рушат много по-лесно от едноцветните.

ДЕЛВИЧКАТА

В големия магазин влязоха мъж, жена и дете. То от вратата забеляза играчките и ги поиска всичките.

— Чакай малко — каза бащата. — Първо ще се повозим по стълбичката, после ще купим от горния етаж разни много важни неща и накрая ще дойдем за твоята играчка.

Момиченцето настояваше на своето, но скоро се залъга с подвижната стълбичка и забрави. На горния етаж то пак започна да си избира играчки: един от восъчните манекени, четири полилея и накрая стъклената будка на касиерката. Пищеше и дърпаше баща си за ръката да му ги купи. Докато майката пазаруваше, бащата обясни на своето момиченце, че тези неща не се продават или са толкова скъпи, че той не може да ги купи.

— Защо?

— Нямаме толкова пари.

— Защо?

— Не сме ги изработили.

— Защо?

— Защото ти ми чупиш моливите, с които чертая (той беше инженер), а като не искаш да си лягаш рано, също ми пречиш на работата.

Момиченцето помисли малко и каза:

— Аз вече сте лисувам само с един молив. Мой молив, нали, татко?

— Да, татко.

— И сте лягам лано!

— Точно така. И тогава ще изработим повече пари.

Момиченцето (което много обичаше да му се говори сериозно, като на възрастен) и този път забрави желанията си. Разбира се, след няколко минути то забрави, че е забравило желанията си, и отново започна да пищи за лъскави предмети, които му попадаха пред погледа.

Бащата го дръпна настрана и му се скара. То се разплака. Тогава той му обясни по най-сериозен начин, с кротък глас, колко големи са нуждите на тяхното семейство и как парите не стигат за всичко, и как това се отнася и за другите деца, чичковци и лелки — докато момиченцето се укроти и млъкна замислено.

То вече не поиска нищо да му купят. Вървеше, гледаше и мълчеше.

На излизане от магазина бащата си купи цигари. Тук той откри, че парите му наистина са се свършили. Попита жена си дали у нея е останало нещо.

— Само един лев — каза тя. — Колкото за трамвая. Той пусна ръката на дъщеря си, докато прибере цигарите и празния портфейл. Когато посегна за нея, не я намери. Обърна се и я видя до един щанд със сувенири. Детето се бе надигнало на пръсти и гледаше една дървена делвичка. То се бе хванало за ръба на щанда и примирено, само за себе си (без намерения), сочеше тази делвичка с малкото си показалче. Мълчеше. Не знаеше, че го наблюдават. Мислеше си. Бащата се обърна към продавачката и попита колко струват делвичките.

— Един лев — каза тя.

Той взе лева от жена си и плати. Продавачката опакова делвичката и я даде на детето. На излизане от магазина майката каза:

— Сега нямаме стотинки дори за трамвай. Хем те предупредих. Как ще се приберем в тази виелица!

Отвън времето наистина беше много лошо — мраз и вятър; сухият сняг се дигаше от улицата и се въртеше под лампите.

Бащата стисна с една ръка многобройните пакети, вдигна с другата дъщеря си и каза с крилат глас:

— Слушай, ти пък какво разбираш от виелици?

БУРЕН ЖИВОТ

Весо има кола. Един ден ми каза: „Вие сте кофти компания“, и реши да не живее при нас. Всяка вечер се прибираще с колата в близкия град.

Цял месец изкара така.

Ето какви приключения изживя той, докато ние играехме на карти в бараката, пиехме ракия край огъня, зяпахме звездите и се надлъгвахме.

Сутрин Весо излизал рано, хотелиерката още не била станала. Вечер се прибирал късно — тя вече била легнала. Но един ден, когато валя много дъжд и ние не излизахме из балкана, той срещнал младата хубава хотелиерка в коридора, а тя сама му казала:

„Добър ден, другарю Тричков.“

Следващата неделя той бил на мач. Случайно отишъл, но там се видял с управителя на хотела. Онзи веднага му кимнал, усмихнал се и рекъл: „Здравейте, другарю Тричков.“

И вече на по-следващата събота Весо се прибра рано в града. Обръснал се там. Окъпал се. Преди това измил колата и я напълнил догоре с бензин. Облякъл най-хубавите си дрехи. Качил се в ресторанта да вечеря, а там имало много народ и страшен мюзик-бокс с цветни картинки на леко облечени мадами. По-рано и мюзик-бокс нямало. Един от сервитьорите приближил внимателно до масата му, кимнал и му казал:

„Добър вечер, другарю Тричков. Какво ще обичате?“ После, след като Весо вечерял, платил и си тръгнал към стаята на хотела, сервитьорът знаете ли какво му казал?

Той му казал:

„Благодаря ви, другарю Тричков. Лека нощ.“

НОЩ ПРЕЗ АВГУСТ

Петкане, Петкане, мой книжен Петкане. Усещаш ли колко много сме сами?

КОЛЕЛОТО

Голяма радост настана за дребния първокласник, когато му купиха колело. Първите падания не предизвикаха сълзи. Последвалите кавги с майка му — за вечно омаслените и скъсани панталони — не го разтревожиха никак. В спокойствието, с което той ги понасяше, баща му дори откри първите щрихи на истинския мъж. Нещата с това колело вървяха добре и то летеше по улицата. Перчемчето на момчето се вееше, седлото се люшкаше вляво и вдясно — недокоснато от предмета на неговото назначение, скрит във въпросните панталонки.

Неприятностите започнаха по-късно, когато момчето взе да извършва различни рационализации и ремонти. Къщата се напълни с ключове и клещи, те бяха винаги и навсякъде, освен когато потребват. Колелото доби формата на бегач. Дръжките на кормилото слязоха ниско — вратът на момчето се сви и главата му хищно се издаде напред. Калниците изчезнаха — по гърба на всичките ризки и панталонки се появи една неизменна линия кал.

— Ти нямаш чувство за ред! — казваше строго бащата, — Кое откъдето вземеш, там трябва да оставиш, разбра ли!

— Ти нямаш чувство за ред! — крещеше майката. — С всички ли дрехи ще караш това колело?

Момчето се опитваше да се научи на ред — от тази дума го заболяха ушите. Понякога имаше известен успех, понякога — никак. Но най-неприятен се оказа въпросът с оставянето на колелото точно пред вратата на мазето.

— Още веднъж ако го намеря там — каза бащата, — и ти няма повече да го видиш! Толкова пък да нямаш чувство за ред!

Тъй вървяха нещата на малкия колоездач, докато дойде ваканцията. Той замина с така си при дядо и баба. Останали сами, майка му и баща му приведоха къщата в ред.

След няколко дни майката каза, че всичко опустяло и... за какво й е този ред.

След още няколко дни бащата слезе до мазето за нещо, като се сблъска най-напред с колелото. Все тъй без чувство за ред, момчето беше го облегло на вратата. Бащата се спря, усмихна се и го премести внимателно. Почти го погали. На излизане от мазето се обърна да го погледне още веднъж.

ТРЕНИРОВКАТА

Дядо ми много обичал своята единствена крава и когато тя се отелила, той не можел да се нарадва на малкото. По сто пъти на ден ходел при него, галел го, говорел му, дигал го на ръце като пеленаче.

Теленцето растяло бързо, дядо ми всяка сутрин го дигал на врата си, да провери с колко е натежало през нощта. Млад и здрав бил той тогава, още нямал навършени дваисет. Едрото теле увисвало на врата му като агне.

Тази игра се повтаряла всяка сутрин. Телето заяквало. Дядо ми — също. И ето че един ден той решил да се жени. Но бил харесал само баба ми — никоя друга. А пък баща ѝ бил от най-богатите в селото.

Когато получил предложението по установения ред, богатият баща на моята баба се засмял и решил да накаже бедния ми дядо за неговата дързост.

„Че какъв имот имаш ти, та искаш дъщеря ми? — попитал го той. — На какво отгоре я искаш?“

Дядо ми — той наистина нямал почти нищо — показал здравите си ръце.

„Добре тогаз — рекъл чорбаджията. — Щом се хвалиш със силата си, повдигни ей този вол на двора и вземай дъщеря ми с половината от нивите ми. Ако не, мисли му!“

Чираците по двора викнали, та се засмели. Над плета на чорбаджията се подали главите на всичките селяни — и те тъй викнали, та се засмели. Голям смях паднало тогава, а дядо ми запретнал ръкавите на кълчищената си риза, потупал вола по врата и мушнал главата си под него.

Волът, разбира се, увиснал.

Смехът, разбира се, секнал.

Бъдещата ми баба — разбира се, — притичала през двора и се хвърлила на врата на моя дядо.

НИЕ НЕ ПРОПАДАМЕ

Дядо Цоньо, ние с теб не сме се виждали никога, но, мисля, така добре се познаваме, че можем да си говорим за всичко. Аз съм (сигурно питаш) млад, здрав и прав. Приличам на тебе, на сина ти и на внука ти. Работите ми вървят както трябва. Вече не съм беден между богати, каквито сте били вие. Даже от време на време се случват и неща, с които бих те зарадвал.

Баща ми Стефан (твоят най-малък внук) ми е разправял за теб сума истории и по сто пъти. Най-често все онзи случай, когато ти и баба Никула („баба ти Цонюйца“ — викаше той) сте отишли да крадете шума от нивата на хаджи Станя. Всичко знам наизуст за тогава: как от студ се пукало дърво и камък, как вълците виели досами плета на старата ни къща, как вече шумка не останала за добитъка и една сутрин в тъмно, след като си ритнал чергата, под която сте се топлели с баба, си рекъл: „Никуло, впрягай в шейната воловете!“ А сам си отишъл да вземеш наджака.

Бавно се люлеели нашите два вола. Дъхът им още във въздуха ставал на скреж и се ръсел по пътя. Скриптял сухият дебел сняг под петалата, цървулите, мислите — вие с баба сте крачели отпред мълчаливи.

Стигнали сте до нивата на хаджи Станя, отбили сте вътре. Спрели сте шейната край големия дъб, в чийто чатал била складена на листница шумата. Ти си замахнал с наджака.

Виждам те тъй ясно, мой вечно жив дядо — ето те пак пред очите ми: висок два метра и нещо, мустакат, сърдит, страшен, тежкият наджак като совалка шета между тебе и дървото — два столетника с грапави груби стъбла, прави във васильовденския сняг и в юлските балкански бури, прави винаги, навсякъде, всякак, — бели трески хвъркат високо във въздуха и падат укротени, засмени на всички страни; пак вият вълците, макар че вече е съмнало, ей таме вият, на десетина крачки от теб, дето започва горичката; не, това не е вой — край тебе може само да се скимти!

Сечеш дъба и — като падне — направо ще го натовариш. С шумата в чатала му. Но ето че хаджи Станьовите са забелязали крадец сред нивата си. А те са много. Силни и богати.

Идат!

Водят и чираците!

Какво ще правиш сам срещу им — ти, воловете и баба?

В гората вече няма вълци. Тихо е. Един по един, един след Друг, на пръсти, чорбаджийските синове и ратаите те обсаждат. Ти си в кръга им. Вече виждаш как пълзят техните брадви, закони, тояги, закани. Наедряват в снега и в превъзходството си. Зъзнат в омраза и злоба — имоти, пари, купена сила. И все по-страшно става за теб — гладния крадец на шума. Прабаба ми е дребна — зная. На пръсти се дига да бучне жеглите, права целува ръката ти по Заговезни, волът гали косата ѝ с дъх — толкова дребна. А ето първият от хаджи Станьовите, най-смелият, вече е достатъчно близо, за да те познае.

И като те вижда и те познава, той мигом хвърля сопата в снега, накъдето завърне, и виква колкото му глас държи:

„Бягайте брееей! Той бил Цончоолууу! Бягайте че от сиромаша и лудият бяга!“

... И все виждам всичко това тъй ясно, чувам, зная как те наистина избягали в паника, как ти си продължил да сечеш — сумтейки в белите от скреж мустаци;

как паднал дъбът, с шумата в чатала му; и все тъй бедни: хруп, хруп, хруп — петалата, стъпките, мислите по снега; все тъй гладни, но сгърбените наши пет овце, облещени в кошарата, ще издържат и тази зима.

И ние издържахме. Много тежки зими са зад нас, а доста още чакат. И вълци тракат зъби, приклекли край пътя ни напред, чуваме ги, знаем.

Но ние никога не ще пропаднем, защото никнем върху вашите гробове — бедни дядовци, незабравими...

СТРАХУВАМ СЕ

Страхувам се от подлеци, от катастрофи, от микроби. От вируси, отрови, бедствия; от дипломация и от прибързани любовни предложения. От нож в ръката на дете. От собствената ми любима пушка, когато е в ръцете на жена. Но всичкото това е поносимо, даже нищо, сравнено със страха ми от тази кратка дума „аз“.

КИРО

Идеята да диктувам по време на път не ме беше напуснала след случая с Гюнтер. Един ден отново си избрах лице от веригата аутостопъори, спрях и то влезе.

— Докъде? — викам.

— Към морето — каза момчето. — Докъдето на вас ви е удобно, разбира се.

— Как се казваш?

— Киро.

— Слушай, Киро, имаш ли нещо против, ако ти диктувам, а ти просто записваш ей в тая тетрадка пред тебе, а?

— Готово — каза той. — Моливче...

— Има и молив, може да почваш: „Литературата-никога не е била благосклонна към насилниците и-към...“

— Може ли малко по-бавно?

— Да.

— Насилниците и към?...

— „Към насилниците и към ласкателите. Тя, както например жените, предпочита онези, които посягат към нея честно, спокойно и едновременно с цялото си сърце. Впрочем... едва ли някоя жена е толкова мила и с най-парфюмирания ласкател, колкото със сериозния, обикновен и добросърдечен мъж. Така, както...“

— Само секунда...

Момчето пишеше бързо и настървено, лицето му, скрито наполовината в рядка брадица, сега изглеждаше светло въпреки слънчевия загар, а профилът — тънък като рисунка от стенопис.

— Готово.

— „Така, както насилниците никога не са получавали толкова, колкото, да речем, един кротък приятел.“

— „Кротък приятел“... Извинете, какво е това? Киро се обърна към мен и ме погледна в очите.,

— Кое?

— Това, което пиша.

— Мисли.

— На кого?

— Как на кого? Мои.

— Вие... философ ли сте?

— Слушай, аз те взех да ми пишеш, да не ми задаваш въпроси.

— Да, добре. Готов съм.

— Пиши сега: „Да се ругае това, което се върши сега скоба, понятието «сега» всъщност разбирам като «винаги», затвори скобата), е много стар. може би най-старият патент на обидените от живота или на обикновените мошеници, които искат да заложат всичко върху картата на човешките несъвършенства. Лесно е да се ругае. Лесно е да се каже: това не е добре, онова не е добре. Както е лесно да се ръкопляска подир опашката на вече извършеното. Най-лесно, естествено, е да се вика ура. Но работата вършат всъщност онези, които не спекулират нито с едното, нито пък с другото. Работата върши онази ръка, която нито бие, нито гали — ръката, която просто пипа както трябва.“

— Това не е вярно.

— Моля?

— Казах, че това не е вярно. Пък и не е казано точно.

— Аз изреченията после ще си ги оправям, важното е сега да се набележи общият смисъл. . — А... за кое казваш, че не било вярно?

— Ами например не е вярно това, че които ругаят и които викат ура, не са свършили никаква работа. Ако, да речем, Ботев не беше ругал робството и изобщо порядките на своето време и ако опълченците на Шипка, а после и партизаните не бяха викали ура, какво щеше да стане?

Аз помълчах малко, после го попитах на колко е години.

— Това няма значение.

— Има. Кажи все пак, навърши ли двадесет?

— Почти.

— Така. Аз съм двойно по-стар от тебе, затова слушай какво ти говоря.

— Аз слушам, разбира се, само ви казвам, че не съм съгласен.

Карах така, отново разгледах лицето му, дрехите, малката спортна торба между краката, от която се подаваше пуловер. Рядка

брадица, шарена риза, каубойски панталони с широк кожен колан.

— Значи така — викам, — ти не си съгласен. И повече няма да пишеш или какво? Той се усмихна.

— Ще пиша, не съм казал, че няма да пиша. Само казвам моето мнение.

— Че кой те пита за него? Аз ти казах моето условие: вземам те, возя те, диктувам, а ти пишеш. Кой те е питал за мнение?

— Добре, аз пък ви казвам моето условие: пиша, слушам и чувам, но ще си казвам мнението. Иначе.

— Иначе мога да те оставя на пътя, откъдето те взех, и да си взема някой друг, нали?

— Разбира се. Колата е ваша, можете да ме оставите още сега.

— Не — викам, — няма да те оставя сега, а, напротив, ти мен ме остави малко на мира.

— В какъв смисъл?

— В такъв смисъл, че аз ще изпуша сега една цигара и ще си помълча, а ти, щом искаш да си кажеш мнението, ще пишеш сам. Бива, нали?

Киро ме погледна. Аз бях напълно сериозен. Извадих си цигарата и я запалих. Когато предложих и на него, той взе. Продължих си така и след малко го забелязах, че пише, като тегли две бели черти под диктувания от мен текст, за да отдели неговия.

Цигарите бяха изпушени мълчаливо, моторът тихо пърпореше. Киро си пишеше на коляно. Когато дойде време да се разделяме, той ми даде листа, взе си торбата и слезе.

Ето му текста:

„Виж какво, другарю философ или писател, или изобщо какъвто и да си. Ти, който си два пъти по-стар от мене, обърни внимание на една особена важна дреболия. Ние — аз или някой друг от моите връстници, все едно — сме общо взето, малко по-иначе расли и възпитани. Вие — ти или някой друг от твоите връстници, — общо взето, сте по-силни от нас поради простата причина, че сте по-възрастни и във ваши ръце са по-голяма част от благата. От авторитета, от властта, от умението, образованието, културата. Затова е естествено ние да вдигаме ръка край пътя, за да ни вземете в колите си, и когато се случите благосклонни, за нас е добре. По силата на всичко това ние можем да бъдем наети (говоря изобщо) да свършим някаква работа. Но

това става само тогава, когато споразумението се постига без насилие. Една от най-големите грешки на човечеството, другарю философ или писател, не ви познавам, но ми е все едно, може да сте всякакъв, една от най-големите грешки, казах, се крие в опитите за насилие. А като помислиш, никой никого не може въобще да насили, затова казвам «опити». Някой може да смачка някого, да го унищожи, но той не може да го насили. Мисля, че и вие сте чели някъде това разсъждение. Колкото до конкретния случай сега, с нас двамата, аз мога да пиша всякакви глупости дори, каквито ми се диктуват, но това не значи, че съм съгласен с тях. В случая аз давам само простия труд на ръката си, но не и себе си, личността си. Един съвет във връзка с мен. Помислете (всички вие, по-старите) какво бихте предпочели да наемете — простия труд на ръката си, но не и себе си, личността си.

с това, когато ви остане време, по-старите Киро“

ГЮНТЕР

Пътувах надолу от Пловдив, денят беше хубав, усещах една вътрешна бодрост — безпричинна, и убедителна. От двете страни на шосето се точеха бреговете в зелено, и навътре — в дърветата, из лозя и градини — се мярваха трактори, бели забрадки, каруци. Мислех си за различни неща, обикновени и прости, но сега, гледани през доброто ми настроение, те ми се струваха особено важни. Толкова, че ми се искаше някак да ги запазя. Да не ги оставям да минат ей тъй, както минават лодки в морето — красивите дири бързо се губят и то си остава такова, каквото е било и преди. Тогава ми хрумна тази идея — да си наема един секретар. Естествено, човек не може да кара кола и да пише, нито пък е приятно през пет минути да спираш.

Идеята все повече ми харесваше и почнах да се оглеждам. Отдясно на пътя имаше аутостопъори, те и бездруго даваха знаци с ръце, а някои показваха малки плакати: „Свиленград“, „Едрине“, „Истанбул“, „Бейрут“...

Избрах една руса физиономия, спрях и отворих вратата. Момчето си вдигна торбата от земята и влезе.

— Заповядай — викам, — но веднага предупреждавам, че срещу возенето аз имам едно условие.

Момчето се усмихна любезно и се настани удобно в седалката. Бях вече набрал нормалната скорост, когато повторих:

— Работата е проста, но аз няма как да я свърша, понеже са ми заети ръцете.

— Данке шьон! — учтиво каза моят спътник и кимна.

Аз го позяпах така, после изпъшках и си помислих:

„Къде те уцелих пък тебе...“ Все пак на оскъдния немски от гимназията успях да го попитам докъде ще пътува. Той ми обясни, че целта му е Свиленград, но работата му изобщо никак не е бърза, пък и имал здрави крака. „Жалко — помислих, — трябваше да е по-близо, та да го изсипя от колата по-скоро и да си взема българи за диктовката.“ Но този ден се оказа богат на идеи и ето че друго ми дойде наум.

— Слушай — казвам му, — я виж пред тебе в нишата има една папка.

— Я, бите.

— Вземи я, ако обичаш, вътре има един молив.

— Я, бите.

— Докато стигнем до Хасково, аз съм дотам, напиши ми едно съчинение.

— О!

— Защо, в училище не си ли писал никога съчинения! Това ще бъде твоята такса за возенето.

Той ме погледна в очите и разбра, че говоря сериозно. Почеса се, повъртя молива и сви рамене. Попита ме за какво все пак трябва да пише.

— Ами — викам — за каквото ти скимне. Ей така, просто си гледай наляво-надясно и пиши...

— Я, я... — каза той неуверено, след туй захапа края на молива, помисли и най-сетне видях, че започна да пише.

Оказа се, че сега ролите се смениха — любопитният в този момент бях аз. Хвърлих едно око към онова, което излизаше изпод неговата ръка, но не разбрах нито една дума. Намалих скоростта и въпреки чудесния път продължавах бавно. Искях да му осигуря повече време.

Разбира се, и най-дългият път понякога свършва. Мина колкото мина и ето че надписът „Хасково“ се появи пред очите ми. Момчето продължаваше да пише бързо, докато стигнах до центъра на града. Аз спрях. Той се усмихна, подписа се отдолу като на документ и четливо написа адреса си. После ми даде листа, ръкувахме се и слезе.

— Тука такова... — чух се да казвам, без да помисля — аз съм малко нататък, след Хасково, ако искаш да те заведа вън от града. Там по-лесно ще намериш кола, около бензиностанцията.

— О, данке — каза момчето и се върна при мене. Подкарах и се опитах да поприказваме. Там ми обясни, че е холандец. От Амстердам до Пловдив дошъл така, на аутостоп и пешком. Отивал на морето, но имало още време до срещата с неговите приятели и решил да кръстоса страната. Слушал много за България и искал сам да види. Бил на двадесет и една година, помощник-надзирател в училище за недоразвити деца. Тръгнали четирима приятели заедно от центъра на

Амстердам, всеки със своя късмет. На първата бензиностанция още се разделили, така се случило. Не знаел сега другите точно къде са, напред или назад. След общо двадесет дни от тяхното пътуване трябвало да се срещнат пред най-високия хотел на Слънчев бряг между два и шест часа следобед. И всеки следващ ден да се чакат по това време, докато и четиримата не се съберат.

— Чудесно, чудесно — окуражих го аз и когато излязохме от града, се разделихме. — Не те попитах за името, но...

— Гюнтер — каза момчето, — отдолу там съм написал!

Махнах му, отминах напред и цели два дена — докато траеше моята командировка — мислех за него. Любопитството ми за текста на съчинението не можеше да угасне, тъй като сам не можех да го превода. Това стана, когато се прибрах в София и прибягнах до помощта на един приятел. Той знае немски отлично, помолих го да ми го преведе писмено. Впрочем ето какво получих от този приятел:

„Принудително свободно съчинение от Гюнтер Шел, холандец, двадесет и една годишен, свободомислещ, неосъждан.

За пръв път идвам в България сега, през месец май 1972. Бяха ми разправяли, че тук е много, много хубаво и аз им вярвах. Сега, след като сам дойдох и видях, разбирам, че всъщност нищо не са ми разказвали. Че са ме лъгали всъщност. Защото ето какво разбрах, когато видях тази страна с моите очи: когато бог е сътворявал света и е стигнал до вашата малка земя, той някъде се е зазяпал и е изсипал премного прелест и красота. Няколко дни вървах пеша или на случайни автомобили, разглеждах всичко, каквото поисках. Веднъж спах в една изоставена воденица край село... Забравил съм името му, но когато сутринта се събудих, помислих си, че никога досега не съм бил така пълно щастлив. Друг път лежах в тревата край една река и за пръв път от две години, откакто работя в едно училище за нещастни деца, родени с дефекти, за пръв път от тези две години аз нещо се опитах да си попея... Занимавам се с нещастните деца в интерната, но моето хоби са оптичните инструменти: очила, бинокли, далекоглед и други такива. Ако един ден получа добра работа в някой магазин или в завод за оптически прибори, ще мога да идвам всяко лято тук, в България, на морето, което още не съм видял, но вече чудесно си го представям...

Казвам се Гюнтер Шел и живея в Амстердам ББ Кийст, 228-А. Всички хора, които срещнах в България, бяха много добри, мили и нормални към мене, с изключение на един, който ме взе в колата си и ме накара да му напиша съчинение. Аз никога не съм писал хубави съчинения, по литература в училище имах тройки. Тоя път се съгласих, защото нямаше как, вече ме боляха краката от толкова път. Но знаете ли, за мое щастие се оказа, че да пишеш съчинение за нещо толкова хубаво, каквото е българската земя, било съвсем лесно.

Гюнтер“

НАШ ЧОВЕК

Самият аз не бих озаглавил така историята, която следва по-долу, тъй като тя се разчу още преди да съм седнал да я записвам, а очевидците винаги почваха своя разказ под заглавието: „Изстрел за милиони!“ Но в знак на уважение към последните, които имаха особено значение в моята служба и съдба на геолог, ето че оставам на това „наш човек“.

Ще направя и две възражения по заглавието на очевидците — от страх, че по-нататък, когато почнете да ми се смеете и вие така, както се смяха тогава и те, вече няма особено да внимавате в друго и аз ще изпусна момента да внуша каквото бих искал. И така, първо възражение по заглавието на очевидците:

от изстрела спечелих наистина, но думата „милиони“ е твърде пресилена, та да може за тази печалба да се употреби. Второ възражение: от изстрела аз и загубих, при това не пари, а престиж, и тъй като емоцията, достойнството, подигравката, приятелството все още нямат единици за измерване, би могло да се каже, че изстрелът ми е донесъл не печалба, а тъкмо загуба за милиони. Предполагам по някакъв подобен повод се е родила, а след това и многократно доказвала турската поговорка: „Кяр, зар — бир гидермиш“, тоест: „Печалба, загуба — ведно вървят“.

Обясних каквото можах, сега вече сравнително съм спокоен — ето самата история.

Време: сухо, ясно и студено — пръхкав снежец между вилите в Драгалевци.

Групата: самият министър, двама от тримата му заместници, четирима началници на отдели и моя милост — бедният геолог, — дължащ присъствието си в такъв състав единствено на дългогодишния упорит слух, че с пушката просто ме бива.

Вървим така във верига (слънцето вече изгря в гърбовете), нещо говорим, някой се смее — аз призовавам Дияна и този път да простре длан над цевта ми, както тя знае и може. Особено този път, мисля си,

зная защо толкова искам, покрай нормалното, вечното. спортното, в случая има и друго. Амбиция, вид отмъщение, корист — наречете го каквото си искате, след като честно покажа самия му корен.

Ето го.

Седем години работя в министерството и по щат все съм си геолог. Другите, с които почнахме заедно,-много отдавна са „старши“. Да не говорим, че някои вече са и началници на отдели в по-ниските категории предприятия, научни работници из институти, асистенти, аспиранти и тъй нататък. Това ме дразни. Не работя по-лошо от тези около мене. Особено неприятно изживявам назначаването на разни младоци, които трябва да обучавам и на бюрото, и по обектите из балкана, а пък заплатите ни да са еднакви... Не мога да си обясня защо не ме повишат в „старши“. Освен всичко останало като служба, авторитет и познания (дисциплина, каквато си щете) шефовете на отделите често ме вземат със себе си, та да им бия зайци, фазани, яребици и пъдпъдъци — кога както се случи. Веднъж им убих цяла кошута. Друг път за петнадесет души на втория ден вечерта се паднаха всичко две сърни и една пак беше паднала от моята пушка.

Но те не ме назначаваха „старши“.

Този ден — между вилите в Драгалевци — щях да покажа какво мога и на самия министър. Но ако и той вземе заека от ръцете ми и после въобще не ме забележи... Особено пък на последния излет, с който закривахме и сезона.

Вървим така. Един се отби някъде. Друг спря да запали цигара. По клонките на протегнатите в небето сливащи имаше затопен скреж и слънцето в гърбовете ни го подпали. Чуканите на мешелъка бяха още по-черни в снежеца, трънките мамеха очите ни. Сега, сега. Първият изстрел е важен. Внезапното трясване в тишината. Радостните и едновременно бледи усмивки на другите, когато го вдигна за ушите, да го покажа.

— Абе тука въобще има ли зайци? — каза министърът. — Ние сме тръгнали на хората между къщите бе.

— Хм — казва вторият му заместник. — Ще видим, другарю министър, ще видим.

— Нали затова сме тръгнали — изрече уверено този от началниците на отдели, който всъщност ни водеше тука и който

няколко пъти ми беше разправял, че зайците скачали от трънките като бълхи.

Друг се обади да поддържа веригата права, аз добавих: „И побавно, така“ — след това тишината отново увисна очаквателно. Пак само хрупането на стъпки по сухия сняг. Мъртвите, твърди, прегърбени туфи треви. Глазурата, искряща в клоните на сливаците, черните чукани на мешетата. Камък, подхвърлен към трънката пред краката, далечен вик, парещо в дробовете ти ледено вдишване.

Стори ми се, че наистина всички вървят бързо. Припомних си един от любимите ми принципи в занаята, който гласи: „Ловът е отзад“ — и лекичко почнах да изоставам.

Все помня — и сега също като тогава — как двама от групата минаха по на една крачка от него. отляво и отдясно, как той издържа всичко и си остана на топка в бодливата, гъстата трънка, после как чу и моите стъпки зад него, те му дойдоха повече от нервите, смелостта и умението да се притайва, та почна да се измъква напред като котка. Много по-нисък и дълъг от себе си, бърз и безшумен като петно светлина. Само на два метра от краката ми. Тъкмо му казвах наум: „Хайде, господине, ставай. Ставай и хуквай, нашата игра е такава. Ей там, по поляната — колкото могат краката. А както и да гледаш на мене в момента, опитай се някак да оцениш, че не те стрелям от упор. Не от два метра, докато пълзиш ужасен в тръна. Не на легло като подлеца. Все пак...“

Той вече се беше измъкнал, усети се прав и свободен от твърдите клечки над него — с първия скок се намери на чистото.

Бях вдигнал пушката, заекът бягаше. Едър по чистото на поляната, срещу слънцето. Очертанието му изглеждаше златно — и сухият недебел сняг бухваше златен прах зад гърба му.

Стрелях.

Той продължи. Видях сачмите в снега — на сантиметри от него, отляво. Знаех, че всички от групата са се обърнали и гледат. Това е „ударът“ ми сега. И митът на мечтите от снощи. Министърът, „старши“ геологът и тъй нататък. Представлението бе по-хубаво от кино: прекрасната снежна поляна, чистото слънце в небето, заекът бяга пред моята пушка, ония отзад зяпат безмълвни. Вече разбрали, че отново са минали отгоре му, без да го забележат. Че пак аз съм го

изритал, както обикновено. О, как хубаво беше всичко това по поляната и зад гърба ми...

Стрелях повторно.

Заекът кривна наляво и продължи. Сега снопът сачми тръсна в снега на сантиметри отдясно. Нямаше време да пълня отново, гледах подире му — струваше ми се невероятно. Той превали и се изгуби от очите ми. Затичах се нататък — нима няма да го намеря долу в дерето?

Те вече се смееха зад гърба ми. С пълни гърла, все по-радостно и високо — бяха го забелязали как бяга по следващата поляна отсреща. Още по-бодър и златен, пак така снежните пухкави облачета край него.

Бягаше заекът, смееха се ония на поразия — освободени от нещо, което дълго ги е потискало. Счупих пушката, извадих гилзите и сложих два нови патрона. Обърнах се и се върнах. На всички въпроси и коментarii можех само да свивам рамене и да се усмихвам. Разговорих се като хората чак като седнахме на закуска. Министърът ядеше с добър апетит и от време на време се смееше отново. На два пъти каза за мене: „Ама той наистина бил голяма симпатяга!“ „О — казаха другите шефове радостно. — той е наш човек, геологът!“

После продължихме, после всички си убиха по заек — денят беше пълен с емоции. Но бодрата веселба от моя сутрешен изстрел си остана до края на този неделен ден.

В понеделник, към десет и половина сутринта, секретарката на министъра ме извика при него. Пихме кафе и си приказвахме. Тъкмо той употреби тогава този израз „изстрел за милиони“, като ми каза между другото:

— Обаче ти сутрината вчера направи един изстрел за милиони!

Преди да ме освободи от кабинета си, той ми подаде едно листче. Казах му само „благодаря“, без да се развълнувам особено, тъй като все пак окото ми на ловец вече бе забелязало върху бюрото това листче.

И даже беше прочело — окото ми на ловец. — още докато пиех кафето, че от днес нататък най-сетне моя милост се преназначава в длъжността „старши геолог“.

ЖЕНИТЕ

Двете туристки млъкнаха пред долината, унесени в красотата на гледката. Водата бучеше под моста все така буйна и пенлива. Боровете все тъй си стърчаха отгоре на скалите. По какво можеш да разбереш, че са минали толкоз години от онзи ден, когато пак двете тук бяха се удивили от реката, гората, скалите — та бяха извикали с пълна момичешка сила. преди да започне дъждът?

Не приказваха, като вървяха нагоре. Дишаха, гледаха — планинският път вито се изкачваше край реката. Скалите от двете страни на дефилето се свиха — приклецили ивицата небе. Редяха се смрики, коприви и тъмnozелени долове. Гранитни валуни, огладени от водата. Стометрови, сякаш пицяха стени от сивия мрамор — и до краката и над главата.

Когато в далечината напред се появи бърдото над махалата, едната от жените не издържа.

— Божичко! — каза тя и се спря разгорещена. — Дали е жива и здрава Филка?

Другата също се спря, нищо не каза — седна на поваления ствол и се загледа към махалата.

Сякаш бе вчера първата им екскурзия тука. Сякаш ей сега бяха се смъкнали от поляните на високото плато — туристката. и в мига виждаше гъбите, чая, цветята оттогава, — небето изведнъж бе притъмняло и лудата тъмна вода между скалите глухо и застрашително бе забучала.

„Виж — беше казало едното момиче тогава, — всеки момент ще завали. Ама такъв дъжд ще се изсипе...“

„Лошото е, че мръква — бе казало другото. — А ние не знаем точно къде сме.“

„Как така да не знаем? Ей там горе е махалата. Пък като ни намокри, да не сме от захар.“

Силният дъжд заваля още по времето, докато двете момичета прогнозираха. От това и мракът настъпи изведнъж. И ето как двете

хубави и млади туристки не поеха по пътя към махалата, тъй като той стана хлъзгав, пропастта зееше на една крачка от него и реката ревеше страхотно, Прислониха се под тежката мраморна козирка близо и зачакаха. Слушаха бурята, топлеха се отпреди една до друга — а повече от надеждата, че летният дъжд ще си замине сегичка, както сегичка се бе появил.

Но времето си течеше и дъждът все тъй си плющеше — крайт на хубавата екскурзия не отиваше на добре.

„Какво мислиш да правим, ако така продължава дъждът?“ — попита едното момиче тогава.

„Той ще спре — каза му другото, за да поддържа куража, — Няма да вали вечно, нали?“

Момичето още говореше, когато долу в завоите нещо просветна, после отново и ето че след минута водната пелена пред козирката заблестя от светлината на два фара.

И двете изскочиха пред колата. Тя спря и вратата ѝ се отвори. Беше джип. Вътре седяха войници.

„Как сте попаднали тук бе, сладури? — попита шофьорът, когато момичетата се качиха и джипът потегли отново. — Да не сте решили да се изселвате?“

Войниците гърлено се засмяха.

„Глупости“ — каза едната туристка.

„На екскурзия бяхме — обясни втората. — Но изведнъж заваля, мръкна и така.“

„И сега къде искате да отидете?“ — попита войникът до нея, като си сложи ръката на рамото ѝ.

„До махалата.“

„Имате ли си там нещо познати? — изкашля се и съседът на другата. — Или пък нещо приятели?“

Тя усети ръката му около кръста си и каза:

„Само че така не ми е удобно. Ако обичате, махнете си ръката от гърба ми.“

„И вие също“ — обади се в тъмното другата.

„О. я виж ти — каза някой от войниците. — Съпротивата значи е колективна. Ами пък ако ви е толкова неудобно, можем да спрем и да слезете. Бива ли тъй да направим, а, Маце?“

„Моля ви се, шофьорът? — извика едното момиче след малко. — Светнете ни, много ви моля!“

Шофьорът щракна копче и в джипа светна. Двете момичета се видяха една друга притеснени между войниците и това още по-силно ги караше да се бранят.

Зае с своята нелека задача по хлъзгавия и каменист път, шофьорът каза, че светлината му пречи и щракна копчето обратно. В тъмното можеше да се чуе:

„Моля ви се, така не може да се пътува!“

„Какво бе, Иване, госпожицата май иска да слезе, така ли?“

„Ама махнете най-сетне тая ръка, вече сто пъти ви казах!“

„Леко де, леко.“

Тогава джипът спря изведнъж. Една жена пред него-с цедилка на гърба и цялата мокра — изглеждаше в светлината на фаровете като видение.

„Айде де, айде!“ — извика шофьорът към нея и един от войниците отвори вратата на джипа.

Бледа и хубава като от картина, с полепнали мокри коси около шията, жената се качи с товара си и седна. А товарът се оказа едно спящо детенце в цедилката, отрупано с кърпи и парцали, които сега майка му лекичко отмахна.

„Ти коя си? — попита шофьорът. — Аз май те познавам.“

„Аха, аха — тъпичко и нежно каза жената. — Филка съм, и аз та пузнавам.“

„Какво му е на детето ти, Филке? Да не е болно от нещо?“

„Аха, аха.“

„На доктор ли си го водила, че си окъсняла?“

„Аха, аха.“

Разговорите в джипа пресекнаха. Дъждът плющеше отгоре на поразия. Фаровете скоро осветиха първата къщичка над реката и Филка каза, че е дотука. И че двете момичета могат да останат при нея, ако поискат.

Тричките слязоха и джипът замина. В къщичката на Филка беше чисто и приятно.

„Ох — каза тя, като слагаше каквото дал бог за вечеря, — още едиож, в дож и без мож... Не мой женско да оди...“

— Знаеш ли и сега ми мирише на „дож“ — каза едната туристка и стана от поваления ствол. — Гледай какви сиви къдели изведнъж запълзяха.

— Че и мръква като тогава — каза другата. — Ти помниш ли точно къде беше козирката?

Те продължиха своя път, като се оглеждаха за мраморната козирка от първия спомен, но бяха направили едва няколко крачки, когато шум от коли ги застигна.

Беше джип, Спря и вратата му се отвори.

— Заповядайте! — извикаха отвътре.

Жените влязоха и седнаха при войниците.

— Към махалата ли или нагоре в заставата? — попита шофьорът.

— Към махалата.

— На екскурзия вероятно? — почтително се усмихна друг от войниците.

— Да.

Първите капки удариха по стъклото и шофьорчето пусна чистачките. Жените попитаха как върви службата. Ами службата — казаха учтиво войниците; притеснявани от случайните, всъщност неизбежни допирания до жените при клатушкането на джипа по каменистия път.

Шофьорът включи и светлините, тъй като бе се стъмнило.

След десетина минути се появи първата къщичка над реката. Жените казаха, че тук искат да слязат.

— Довиждане — казаха им войниците учтиво. — Всичко най-хубаво.

И когато джипът потегли, един от тях даже им махна с ръка.

Жените вече не бързаха под дъждеца — не искаха този хубав ден тъй бързо да свършва. Вървяха полека и дълго мълчаха.

— Каква екскурзия! — каза най-сетне едната.

— Коя? — попита след малко другата. — Онази или сегашната?

Те се вгледаха в къщичките на махалата, бавно потъващи в мрака, помълчаха така още и после първата отговори:

— Изобщо. Не знам.

И потеглиха към къщурката над реката, за да потърсят Филка.

ПАЗАЧЪТ

Животът на този човек беше преминал в гората и тя обгръщаше всичко, което се бе случило с него — от първия врясък в колибата край егрека до кръглите му и добре узрели шейсет. Снагата му беше като на дъб. Походката му — на мечка. Пръстите на ръцете му излизаха и се завиваха към широките длани така, както излизат и се завиват корените на габър, срещнали яка скала. Бръчките на лицето му — преплетени клонки под пряспа от сняг. В очите му понякога се оглеждаше безбрежната и бездънна, зелена и светла, учудваща и ликуваща тишина — пияна от песни на птици.

Той не можеше да каже — дори и днес, в деня на кръглите шейсет и равносметката — зле ли, или добре беше преминал този живот. Нямаше кой знае колко народ около него, та да сравнява. На гостите тук, в резервата, гледаше като на хора от другия свят. С думите „другия свят“ той не означаваше онова след смъртта, а всичко из селата и градовете, което естествено научаваше и с което се беше разминал. Какво му е зле на живота ми — мислеше, — освен че, ето го, неусетно изтекъл? Пък и какво ли му е добре — въздъхваше, като го изкарах самичък?

Пазачът беше отвикнал да връща спомените си отначало — тъкмо оттам беше започнала самотата. Обикновено поглеждаше наоколо, напред и продължаваше да живее — толкова просто и нормално, колкото можеше тук. Грижеше се за дивеча в резервата. Наглеждаше го. Зиме го хранеше и поддържаше селища и хранилки. Прекарваше го да мине бегом покрай кулите, откъдето стреляха гостите. Е, това му беше неприятно, разбира се, но нали заради него му плащаха. Ако не бяха тези ловни излети тук, кой ще ти огради резервата? Кой ще ти построи хижа и кой ще ти плаща заплата?

Всяко с късмета си — казваше сам, философски, и служеше службата вярно. След изстрелите отиваше, навеждаше се над познатото животно, изваждаше ножа (гостите тук никога не деряха сами) и извършваше майсторски цялата процедура. Евала и подходяща

усмивка за автора на сполучливия удар. Кожата и трофея. Месото. Зъби, рога или главата изцяло — според вида на екземпляра. И въобще кога както му кажат. Иначе — все размишляваше — пак ще си отиде животното, нали? Хич и да не се стреля по него. Както си отива човекът. Никой не е вечен в гората, даже и самите дървета. Че и камъните — гледам — не са.

И ето как повече от двайсет години пазачът на дивеча в резервата караше своята служба — без никакви особени инциденти, загледан към пенсията с естествената човешка тъга.

Само веднъж беше си позволил да измами за всичките тези години. Уплаши се силно. Сърцето му се разрита изведнъж — дишането му щеше да спре. Времето беше съвсем малко и... посегна.

Това се случи вчера, в съботата срещу рождения му ден. Гостите дойдоха рано и той ги посрещна, както му е редът. Докато закусваха, се разбра, че са дошли за сръндак.

— Само че сега ни трябва нещо... — започна с думи водачът на гостите и го довърши с пръсти. — Ти нали разбираш?

— Ясно — каза пазачът.

— Абе то има един тука — обади се горският, — дето го няма никъде, ама... Рядко съм виждал, че и май не съм виждал такъв!

— Какъв? — попитаха бързо двама от гостите.

— Голяма работа — каза горският. — Такъв сръндак никъде няма наистина.

В този момент пазачът наливаше чай. Бързо премести очи и си разля вряла вода по цървулите. Страхът го блъсна вътре в стомаха, вече не слушаше техните приказки. След малко измънка нещо и се измъкна.

Този мъжкар, за когото говореше горският, се наричаше Ганчо и беше порасъл покрай пазача. Преди години сърнешките стада взеха да боледуват и да линейт. Идваха лекари, зоолози и всякакви. Слагаха по хранилките зоб с прахове, пръскаха и пашата с разни лекарства. Накрая един разви теорията, че трябвало вълци (на пазача това се стори толкова смешно) и скоро наистина ги докараха. Шест парчета — четири мъжки и две женски, — ходиха чак в Западна Германия да ги купуват. Пуснаха тези шест вълка в резервата и за най-голямо удивление на пазача — сърнешките стада се оправиха. За две години и нещо не остана нито едно болно животно. Пазачът започна да ги вижда като стрели из гората — вчерашните лениви сърни и сръндаци, —

стегнати, яки и нащрек. Тъкмо тогава — само една седмица преди да избият вълците — се случи историята с малкото, на което той даде името Ганчо.

Едната от вълчиците се беше научила да издебва стадата на водопоя. Пазачът лесно разбра това, след като на няколко пъти намира следи от нападение край дерето. И започна от своя страна да дебне вълчицата. Избра едно дърво, направи прикритие в клоните му и рано следобед се притаяваше горе. Още на третия ден забеляза вълчицата. Тя се измъкна в гъстия подраст, залегна там и не помръдна. Към залез един от сръндаците се показва. След него — сърна и две малки. Едното от тях не изчака реда и муцунката му веднага докосна водата. В същия миг сръндакът тропна с крак силно и хукна. След него — сърната и другото яре. Вълчицата скочи. Пазачът отгоре изрева силно. Той нямаше пушка (вълците бяха купувани с валута, никой не му беше нареждал да ги убива) и като видя как яренцето на брега рухна под звера, скочи от чакалото на земята. „Мамка ти, кучище бясно!“ — изрева човекът още веднъж и изпита желание да я пипне, та с едно дръпване да я разчекне. Но вълчицата с два скока изчезна. Той се наведе и вдигна сърнето. То цялото се тресеше и думкаше до гърдите му мокро. „Няма, няма — каза пазачът и го погали. — Ела сега с мен да се прегледаме на спокойно и да видим тая кръв откъде е.“

Той занесе сърнето в хижата. Почисти му раната и я намаза с благ мехлем. Даде му името Ганчо и го държа цял месец при себе си. Когато го пусна, то се разигра едно хубаво на поляната и се върна при него. „Е, ти сега какво? — разсмя се пазачът високо и взе да го гали. — Все тука ли мислиш да караме с тебе? — Сърнето го гледаше право в очите и се наместваше да го галят. — Ганчо, Ганчоо...“ — тихо му каза пазачът и дълго остана така: клекнал, с голямата си кафява ръка на гърба му.

Ганчо порасна край него — нямаше ден да не се видят. Където и да се пилееше из резервата, сутрин или пък вечер ще мине, пазачът ще му даде от ръката си нещо — кифла ли, хлебец ли, както се случи, — ще го потупа по шията и ще продума. Той стана хубавец, този Ганчо, носеше си рогата като корона. Само в любовния период се загубваше някоя седмица и тогава пазачът изкарваше нощите буден. Изкарваше ги в напрегнат стремеж да разпознае рева му. „А така, мойто момче — окуражаваше го той мислено, зазяпан към тъмното на гората, топлото

на тревата и голямата избеляваща месечина. — Всичките хубавици да събереш на хорото. Действувай, мойто момче, не ги жали хубавиците... Барем ти челяд да пръснеш по тези поляни.“ Осъмваше си пазачът, седнал пред хижата или по гръб на леглото; представяше си животното. Обичаше си го. Сезонът на любовта свършваше и Ганчо се появяваше отново. Отслабнал и тъжен — смирено зазяпан в очите му. Тогава пазачът започваше да го храни усилено и да го чеше с купеното от него конско чесало. Та той, пазачът, с никого тези последни години не бе разговарял толкова много, колкото разговаряше с Ганчо.

И тичаше сега, в тази уплашена събота, да го търси, докато ужасната мисъл набъбваше и му подгъваше коленете.

Намери го скоро и извика задъхан. Ганчо изправи главата си рязко. „Ела, ела — каза пазачът. — Бързо ела тук! — Ганчо дойде, както обикновено, и муцуната му потърси дланта на човека. — Ела, ела“ — повтори той, потупа го по шията и тръгна с големи крачки из дола. Животното го последва лениво. След малко пазачът побягна — Ганчо се разигра и побягна след него.

Стигнаха до голямата телена мрежа, която ограждаше резервата. Пазачът тръгна край нея и я заоглежда подробно. Опъната и поддържана от ръцете му толкоз години, мрежата беше чудесна. Почваше плътно от земята, висока два метра и нещо. Като я тупнеш — звъни. Нямахте нищо у него и се опита да я надигне с ръце. Тя не помръдна изобщо. Чаталатите колчета и железните куки, които Сам беше набивал през педя, не даваха и пръста да си провреш между мрежата и земята. Опита се да извади някое колче — напразно.

Пазачът дишаше тежко и очите му шареха диво. Животното откъсна връхче от клонка и докато го дъвчеше, побутна с муцуна гърба му. „Ела, Ганчо, ела“ — каза човекът и отново застана край мрежата. Беше се сетил за най-близката снадка и скоро се озоваха до нея. Краят на едно от рулата и началото на друго той някога бе снадил прилежно. По два реда от ромбовидните клетки се застъпваха и всяка от тях бе вързана с тел. Пазачът започна дългата работа трескаво, но твърдият тел никак не искаше да отстъпва. Той се прокле, че няма сега в джоба си клещи, пръстите му бързо се окървавиха. Издяла клечка и работата полека тръгна. Ганчо спокойно стоеше до него.

След десетина минути мрежата бе откопчана наполовина. „Още малко, мойто момче, още малко“ — каза пазачът и в същия миг се чу

изстрел. Ганчо се изопна и в същия миг беше готов да побегне. „Стой!“ — тихо извика пазачът, пусна тела и го хвана. Животното се помести и обърна уши към посоката на гърмежа. Всеки момент щеше да хукне. Пазачът разтвори двата края на мрежата и сам мина през нея. „Ганчо, ела, Ганчо! — каза той и пое към гората извън резервата. Сръндакът го гледаше неспокоен. — Ела тук бе! Хайде! Ей, глупчо, ела!“

Чу се и втори гърмеж — Ганчо приклекна и след миг полетя през отвора. „Бягай сега! Бягай!“ — изхриптя му пазачът, взе вършината от земята и здраво го изрязва отзад. Ганчо подскочи и го погледна учудено. Пазачът замахна втори път и го удари още веднъж, силно. Сръндакът побягна, последван от ругатни и два хвърлени камъка.

Когато се скри и тропотът му оттече из гората, пазачът се върна на територията на резервата и започна да закопчава мрежата отново.

Той не бе свършил тази работа, когато чу свирката, с която го викаха според сигнала. Целите му ръце бяха в кръв — псуваше с едва чуто ръмжене и връзваше.

— Абе ти къде изчезна бе, мама му стара? — сопна се горският зад гърба му.

Пазачът се обърна. Само две ромбоидчета на горния край на мрежата оставаше да се вържат.

— Мрежата — каза той и не знаеше къде да дене ръцете си. — Някой се е опитал да влиза ли...

— Абе каква ти мрежа, сега ли намери и ти! — кипна горският. — И нямаш ли клещи? Я си виж ръцете! Бързо, че хората чакат! Ама ха!

Той го ругаеше из пътя и за кой ли път вече му обясняваше, че само да текне на някой от тия гости да го духне, така ще го духне, че...

пазачът вече не го слушаше. Вече не изпитваше и болка в ръцете. Гърдите му се бяха отпустили — вървеше зад него и дишаше.

Той така вървя и диша добре целия ден, докато заедно с групата (и напразно) търсеха Ганчо.

Вечерта гостите си заминаха недоволни. Те бяха убили три други сръндака, но горският каза, че нито един от тях не е този, за когото той беше говорил.

— Все такива са — каза пазачът, като дереше и приготвяше главите им за трофеи. — И другите са такива.

— Моля ти се! — каза горският. — Аз зная какво казвам!

— Ти ако си сигурен — каза един от гостите, — аз мога да остана и за утре. Бездруго ще идва група от киното да снима няколко кадъра за трофеите.

— Моля ви се — разшири очи горският, — аз нали знам тук всяко животно. Онзи сръндак е нещо, което... И е тук. Няма къде да отиде. Нито е пиле, да хвъркне, нито е игла, да се изгуби...

Пазачът ги слушаше, вършеше своята работа съвестно и разсъждаваше. Един друг страх беше се родил сега в него, макар не така диво тревожен — страхът, че е извършил първото в службата престъпление.

И тази дума — престъпление — остана в него цялата вечер, остана и през нощта, когато гостите слязоха към града. Какво е престъплението! Да запазиш най-хубавото животно или да го убиеш? А пазач какво е? Нали той пази дивеча? Ето — запази го. Пазене ли е това, да закараш най-хубавото животно пред пушките? То за какво се е родило? Главата му за какво е направена от природата? Да виси, пълна с парцали, на някоя стена, с две стъклени топчета в дупките на очите, или да се обърне към теб някоя сутрин и да я видиш в мъглицата между дърветата?

Прост човек беше пазачът — тези въпроси го измъчваха много.

Измъчваха го и днес, в разкошния неделен ден, навръх неговите шейсет — ето го седнал пред хижата, в очакване на групата от киното. В дълбоки размишления за живота си. За човека, гората и животните. За пазенето и престъплението. За онова, което хората от другия свят вземаха, правеха, имаха. За собствените си неусетно изтекли шейсет. Жени, деца, къщи. Асфалт, кораби, самолети. Бре свят — ето го в телевизора целия, баш както си е. Какво бе взел той от живота? Какво бе имал? Едно животно накрая, измъкнато — вчера — от пушките. Престъпление... Ама ха. Да не го беше взел да го изяде я? Да върви там из гората. То си е нейно. Да пасе, да реве и да събира нощем сърните. Да въди други такива красавици и красавци — това ли е престъплението бе?

Страхът го напускаше отвътре, слънцето го печеше отвън. Въздъхна дълбоко и тръгна да върже мрежата хубаво.

Той още не беше стигнал до мястото, когато чу виенето на джипа, а след минута и гласовете. Хората от киното и двама от вчерашната група се явиха бързо, като на кино. Горският ги поведе

енергично из дола. Пазачът ги изгледа и мислено ги изруга. В същия миг (още не му стигаха ругатните) чу един силен, познат удар с копито в земята. Обърна глава и видя Ганчо — на една педя отвъд мрежата.

Животното го гледаше право в очите и по стария, обичайния начин опъна към него муцуна. „Бягай, глупак!“ — изръмжа страшно пазачът. Сръндакът тупна още веднъж с крак по земята и свойски изпръхтя като кон. Беше невероятно красив — зад мрежата, в желанието сам да се върне при своя приятел. „Гадина мръсна!“ — каза пазачът, за да го сплаши, и се наведе за камък.

Той много дълго по-после се опитваше да си спомни дали първо бе чул едно: „Ето го“, и после гърмежите, или обратното. Защото всичко стана толкова бързо и просто — наистина като на кино. От трясъка на две пушки Ганчо подскочи и се изопна във въздуха като птица. Разкошен, измислен — страхотен... Пет метра скок — само той можеше толкова силно и елегантно. Още един. Само че шията му се сгъна още във въздуха и главата му първа докосна земята. Тежко и тъпо се чу тупването на тялото върху тревата. Порита, опита се да се надигне и рухна.

— Разгеле — каза горският, — точно тука е снадката. Ще разкопчаем мрежата да го вземем, вместо да обикаляме пет километра. Къде е пазачът?

На десетина крачки от тях — в тръните — беше пазачът. Клекна, да не го видят, и се подпря на земята с ръка. Погледна я отблизо — земята, по която бе изкарал шейсетте си години. Няколко шумки, няколко мравки. Дърветата напред... Сега той трябваше да извади ножа и да се запъти към своя любимец. Да му отреже главата, да го одере. Да им слуша приказките, да го насече на парчета...

Вече вървеше надолу и чуваше като в сън как викат:

— Ей, пазачът! Пазачът къде е бе?

И продължаваше да се отдалечава от тях — настръхнал, залитайки, кривейки шията си като застреляно животно. Безмълвно, тропайки като него, разпнат на рогата му, пълен с големите му незабравими очи и страшния подлунен рев на живота.

И вече не беше пазач, защото в този миг разбра, че нямаше какво да пази.

ТРОХИ ПО КЪОШЕТАТА НА ТОРБАТА

Тези, които ядат корав хляб, трябва да имат остри ножове.

Първото, което трябва да направиш, за да престанат да се бършат с теб, е да престанеш да им се подлагаш.

Баща ми, в писмо:

Е, най-сетне и ти имаш стабилно обществено положение. Имаш вече и добро име. Сега можеш да си позволяваш... само позволени неща.

Пак той:

Да можеш сам да избираш оковите си — това е свободата, сине.

Вярно, че рибата се вмирисва откъм главата. Но защо никой не казва, че тя плува с опашката си?

Един приятел, както си седим в кафенето:

Баща ми беше богат. Но той никога не каза, че е щастлив, защото до края на живота си мечтаеше да бъде художник. Аз съм художник. Но как да кажа, че съм щастлив, след като винаги съм бил беден?

Две години по-късно, както си седим в кафенето, аз:

Слушай, от онзи момент, в който човек насочва главното си внимание към печелене на пари, той започва да се нуждае от нещата, които не могат да се купят с пари.

Митака:

Най-хубавите жени обикновено са грозни.

Жена ми:

Не мислиш ли, че след като човек си изработи чувство за мярка, той би трябвало да потърси и някаква мярка за чувствата?

Пак тя:

Защо пък „дневникът“ на някого си? Не е ли поточно „вечерникът“?

И:

Откакто започнаха да ти печатат работите, съвсем престана да се обаждаш. Пиши ми колко ти плащат на страница, та да си направя сметката колко писма ще мога да ти поръчвам на месец.

Аз, до нея:

Не се занасяй. Остави ме докрай себе си да обезсмъртя и теб.

Тя:

Не ти ща безсмъртието аз. Искам си живота!

Казват, че от силния огън се топлели по-добре тези, които били по-настрана от него. Дали всички ние, които си вадим хляба все из далечните, забутани краища, не се топлим по-добре от силата на живота?

Знаех един жребец от поляните край село Сърница. Той ме смайваше със своята сила и красота. Същински змей! Не зная защо, по едно време го пуснаха на свобода сред стадо кобили.

Само за няколко месеца този змей се превърна в; една кранта.

В два случая имам желание да бягам от другите:

Единият — когато никой не иска да се среща с мен. Другият — когато всички искат да се срещат с мен.

Интелигенцията може да се сравни с един лист, на който вече нещо е написано.

Чистият бял лист, на който епохата ще сложи своите думи и знаци, е пак в пазвата на тези, които сега са дребни и безименни.

Материалът за новата планина, която се ражда в морето, винаги идва само от разрушената стара планина.

Съвременният читател е умен, зает и информиран. И най-важното: дълго лъган.

Най-големите спекулации с човечеството са свързани с най-святите за човечеството неща. Фантастични жестокости, предателства, убийства са извършвани все в името на Бога, Свободата, Вярата, Народа, Братството, Равенството.

Как да не се безпокои човек, когато премного започнат да величаят нещо?

Не мисля, че трябва да се стряскаме от една грешка в изкуството. Мисля, че е по-добре да загине един разузнавач, отколкото цял полк.

Виждал съм грандиозни глупости от злато и сребро-И прекрасни неща от най-просто дърво.

Ако вярваме в историята, една вечна мисъл остава над всичко. Мисълта, че зад нас е „славно и страшно“ минало.

Когато четем фантастика и перспективни програми, неизбежно е да установим, че пред нас е „трудното, но прекрасно“ бъдеще.

В такъв случай ние сега живеем в едно бивше бъдеще, което е трудно и прекрасно.

Но и в едно бъдещо минало, което е славно и... страшно.

Религиозните знаят, че пред бога сме равни. Войниците знаят, че пред смъртта сме равни. Една от най-хубавите истини, които засега знаем, е тази: ние и пред живота сме равни. Идваме еднакво голи, гладни и безпомощни. Растем еднакво устремени към онова примамливо неизвестно, което после ще се превърне в тъжни спомени.

Нас впоследствие ни разделя само начинът, по който се трудим.

Нас ужасно много ни разделят различните начини, по които свикваме да мислим, постепенно умирайки.

Приятно е да смаеш сто души интелектуалци с едно изискано и бляскаво писание за нещо си. Толкова е приятно, колкото е трудно например да примамиш стотиците хиляди неинтересуващи се от книги, заемащи местата си на стадиона двеста минути преди началото на мача, да им внушиш, че и в твоята работа също така има чудесни неща, като, да речем, вкарването на един гол, и тъй, полека-лека, да ги запознаеш с рожбите на своето безсъние, да ги направиш по-умни, по-зрящи, по-мислещи — да ги издърпаш с още една крачка от сънения, тъжен полумрак, в който те не са виновни, че са се родили, и от който сме излезли всички или се опитваме да излезем.

Моментът, в който си внушиш липса на сила, не е толкова страшен, колкото онова, което следва, ако наистина си повярваш.

Пак той:

Смисълът на живота ли? Ами че това е недоволството от самия живот.

Данчо Радичков:

Природата ли? Колкото повече я поправяме, тя толкова повече се разваля.

С кафето горе-долу се научихме — вече слагаме по-малко захар. А с думите?

Какво общо имат младите с нашето собствено остаряване?

Всъщност творчеството не е ли само едно умение да върнеш на света онова, което вземаш от него?

Добрата проза е досущ като лечението у китайците и бедуините със златните игли. Достатъчно е едно убождане.

Разбира се, трябва да се знаят три прости неща:

къде, как и колко.

Един приятел имаше хоби да затваря врати. Види някоя отворена врата, зарязва всичко и отива да я затвори. В началото се смееше на своето хоби заедно с нас. По-късно започна да изпитва истинско удоволствие. След туй взе да се сърди, че му се смеем.

Сега на всички нас, които нямаме хоби да затваряме врати, той гледа като на идиоти.

Човекът си е баш като пушката — колкото по-силно го затъпчеш, толкова по-силно гърми.

Много по-голямо майсторство се изисква да създадеш педала за газта, двигателя и комфорта на автомобила, отколкото да седнеш вътре и да натискаш педала.

Тази работа остави на читателя.

И се поклони първо на себе си, ако можеш.

За съжаление накрая май остават не амбициозните, а алчните.

Отново баща ми:

Смисълът на всичко, което си казваме сега, разбира се, е вече изказван. Навярно и това — също. И единственият смисъл да се казва нещо е надеждата, че то и след това ще трябва да се казва.

А може би печалната увереност.

Съседът ми в Нови хан:

И да се сдерат, не могат ми плати по-малко, отколкото я им работим.

Намразването на собственото легло има много тясна връзка с броя на тези, които си пуснал в него.

Човек трябва да живее просто, но това става все по-сложно.

Ами ако човешката доброта се окаже просто вид страх?

Човек, който има всичко, обикновено няма себе си.

Не бой се от това, което си. Опасността е в онова, което изглеждаш.

Майка ми:

Не е работата в целта, а в мига. Ама кой да го разбере навреме.

Пак тя:

На човека, сине, нищо не можеш да му дадеш. Можеш само да му вземаш — това е цялата проклетия.

Думите означават повече това, което ни напомнят отколкото онова, което искаме от тях.

Докато се опитвах да живея от моята смелост, имах само неприятности. И то големи. Сега разчитам на вашия страх.

Мисля, че успях да бъда две неща — със сигурност: симпатичен докрай и поне толкова зъл.

Тези хора всъщност не искат да се съпротивляват. Те искат само възможните сетнешни доказателства за това.

Майсторите на словото ми приличат на фокусници, които вземат шепи най-обикновени камъчета от реката на живота, раздрусват ги в шепата си и като ги изсипят на масата, пред очите на другите се появяват не камъчета, а красиви, паметни и даже логични постройки от смисъл и утеха.

Тежко на народ, когато неговите майстори са безсилни да извършат тази „магия“.

Петер Юхас:

Като вървя с жена ми по улицата, каквато е млада и хубава, имам чувството, че изневерявам с нея на всички други жени, които виждам.

В една ужасна нощ, в една колиба:

Толкова те обичам, че въобще не знам дали си хубава.

И на другия ден, по обед:

Толкова си хубава, че въобще не знам дали те обичам.

Рецепта за истинския мъж:

Срамът ти трябва да е по-силен от страха ти.

Човек мрази другите, защото мисли, че са като него.

Толкова съм уморен, че само ако го призная, и-ще падна.

Невероятно сериозно взех нещата, когато играех ролята на черна овца. Сега, когато някои ми приписват роля едва ли не на кумир, не мога да си позволя същата грешка.

Растящата нужда от декларации на околните е правопрпорционална на растящия страх от околните.

А истинската обич, която храним към другите, е просто истинското ни самоуважение.

От намерението да се самоубиеш до чувството за пълно щастие има не повече от двадесет и четири часа. Пробвайте.

Без родовата атмосфера и без фамилните амбиции едва ли някой би направил нещо обществено значимо.

Човекът много бързо се оживотнява без семейството си и без рода си.

Най-много грижи полагаме, за да останем безгрижни.

Да осмислиш можеш само безсмисленото.

Баща ми:

Човек може да си почива само когато е уморен.

Навършвам петдесет. И:

Дяволът умира в мен.

Хапе, рита.

Кой на другия е в плен? —

го питам.

Смее се:

Ще видиш.

Но когато сам от себе си

си отидеш.

Всъщност хората се делят на две групи:

Едните непрекъснато трябва да доказват. На другите непрекъснато трябва да им се доказва.

Най-голямата обществена опасност ли? Ами че привидното единодушие.

Как често човек с гримаса на погнуса бяга от онова, което после цял живот ще търси със сълзи в очите...

Грозните отношения виреят отлично в красивите къщи.

Нисшето иска да се размножава, без да отглежда.

Рибата хвърля хайвера и изчезва.

Змията заравя яйцата си и също изчезва.

Висшите животни се грижат за поколението си.

И най-отглежда Бог.

Писателят е две неща — със сигурност:

Първо, той има изключителното право да мисли на глас и да съди.

Второ, той има жестокото задължение да се държи сред околните така, че никое от възможните събития да не прекъсне и да не обезсмисли словото му.

Дъщеря ми:

Татко, забранявам ти да ми позволяваш всичко.

Пак тя:

Една компания не може да бъде мъжка, ако в нея няма поне една дама.

Колкото по-малко успееш в живота, за толкова по-малко ще те ругае жена ти.

Съвестта на една нация никога не е фикция, само че не винаги се вижда ясно в момента.

Боже, човек търси властта, за да получи свободата, и тъкмо тъй е несвободен.

Най-лесно е да се живее трудно.

Човек не може да реши задачата. Той може да бъде само добър математик.

Нетленните фигури в изкуството приживе обикновено тлеят.

Човекът се стреми да присвои света, улавяйки го в клетка или убивайки го. Той по този начин го и изучава.

Щастието не е спирка, до която можеш да стигнеш. То е начин на пътуване.

А пък животът — много едро погледнато — е може би няколко мелодии, които разтапят душата независимо от възрастта на тялото.

Добре е всъщност само това, че по-рано беше още по-зле.

Високият пост във всички случаи увеличава това, което ти си всъщност. Ако си голям — прави те още по-голям. Ако си малък — прави те още по-малък.

Всеки, който смята, че родината му не е застрашена, е застрашен от родината си.

За един живот не е достатъчно само да е удобен и приятен.

Когато ти стане хладно под душа, не намалявай студената вода, а увеличи топлата.

Истината е, че се лъжем. Ето, даже и това не е истина, защото аз пък в момента не лъжа.

Ако един поет живее до двадесет и петгодишна възраст, той трябва да е непризнат.

До тридесет и петгодишна възраст той може даже да е император.

Но ако живее след четиридесетгодишна възраст, той трябва да е само симпатичен.

Вчерашните бунтари оставиха идеите си на днешните политици, да ги превърнат в дело.

Утрешните политици ще осъществяват идеите на днешните бунтари.

В началото си мислех, че се търсят благородници с нежни души — тогава тъй стръвно се хвърлих към листа и молива.

Сега знам, че всъщност се търсели жертви.

Човек трябва да гледа със сърцето си, да мисли с очите си и да живее с ума си.

Другите обичат в мен това, което най-много ми пречи.

„Той се крие зад способностите си, другари!“

Божественото начало в човека:

Да остави повече белези в годините, отколкото те в него.

Най-жестоко се мамат тези, на които няма кой да противоречи.

Наемниците не могат да бъдат победители никога. Да вземеш възнаграждението си, не е победа.

Най-понятното на този свят: че той е непонятен.

Животът ни е едно огромно, безкрайно намерение, което се състои от дребни, досадни, временни, пречещи му намерения.

Хората, които пият, за да забравят нещо, са също като нещастни гладни, които се замерят с хляб.

Виновен съм, значи живея.

Има само две състояния всъщност: победа и смърт. А щастието и нещатието, падането и издигането, похвалните думи и ругатните, бедността и богатството — това са все илюзии, които се мотаят някъде помежду им.

Наистина ли е имало хора, които за една идея са жертвували себе си, след като познавам такива, които заради себе си са готови да жертвуват всички идеи?

Целият номер:

Да получиш всичко, което ти трябва, и да останеш господар на себе си.

Над номерът:

И тогава да се предадеш на някого, когото просто обичаш.

Възможното е вече направено. Аз не съм тук, за да го повтарям.

А не сме ли само жалък вариант на тези, които презираме?

Смисълът не може да се загуби, защото това, което може да се загуби, не е смисъл.

Писател е този, който обича човека повече, отколкото човекът успява да обича себе си.

Истинският писател не е прокурор, той е адвокат на народа.

А геният е обвиняем пред народа-прокурор. И жертва.

Нощ през септември, в гората:

— Ще счупя всички апарати за обич, ако има такива.

— Как?

— Ей тъй. Измервателен апарат за обич. Ако вземе да измерва колко те обичам, ще каже само едно „цък“, и вече ще е негоден.

Като млад: Проклетата възраст — да зависиш от старците.

Като стар: Проклетата възраст — да зависиш от хлапаците.

Не вярвам, че добър писател може да бъде човек, който не е грешен.

Светът е приказан само за пришълците. За местните той е скучен.

Всеки натиск ражда съпротива; всяка мъка — не.

Докато усвоих донякъде прекрасното изкуство да говоря, пропуснах чара на великото изкуство да мълча.

Ако в някои случаи властта чрез законност върши беззакония, то моралът във всички случаи — дори при беззаконието — е законност.

Спасението, може би едничкото:

Искай и давай без мяра. И не разделяй тези две най-големи твои сили, а ги сложи в едното блюдо на везната.

Защото в другото е седнала съдбата.

Нямаш ли приятел, пред когото да се засрамиш, защо си живял?

Историо, внимавай много с мен, аз лъжа пръв.

Не отваряй последната врата. Ще бъде ужасно да видиш, че и там няма нищо.

Имай тайни, на всяка цена. Не се преселвай изцяло в другите. Защото те лесно могат да те забравят и да си заминат нанякъде.

Какво ще остане в теб тогава?

Не съм виждал голяма риба на повърхността.

Понякога съм толкова „против“, че ме избива да се обявя „за“.

Подслушан диалог в една дълбока пещера:

Смъртта: хайде, зарязвай го вече живота. Животът: чакай, защо ми го вземат, което имам все пак?

Смъртта: защото ти го направи да не може да ходи, да вижда, да лети, да бяга. да плува, да си изкарва прехраната.

Животът: да, но аз ще направя нови, други като него, и по-добри, по-силни.

Смъртта: добре де, аз пък ще отворя място за тях. Разбрахме се, нали?

И една тънка нишка винаги се влачи след мен като паяжина, никога не напускам окончателно никое място, така полека-лека се оплитам и всички нишки ме теглят към всички места., с които уж съм се разделил — какъв е този пашкул, който сам си преда?

Собствената ми любима мисъл:

Всичко, всичко ме е изоставяло. Дори и отчаяние

На Ал. Райчев

Разбрах какво става с тебе, приятелю, без да ми го разказваш подробно и без да ми пишеш дълго писмо — само като потънах за малко в очите ти, когато те видях вчера, встрани от навалищата пред киното. Чак се уплаших от яснотата, с която чух звуците на душата ти. От простотата, с която видях как гледаш непознатата млада тълпа и тихия, смълчан поток на възрастните — сам ти застанал естествено по средата, смаян от красивите и страшни открития, които ти носи средната възраст.

Забелязах, че е късно да се разпъргавиш като някога и че сега по съвсем друг начин и само в краен случай би произнесъл: „Повече билети?“ Никак не те виждах да правиш познанства пред киното или пък ревностно да проектираш живота си след прожекцията — изпълнил с енергия и луди намерения таванската стаичка. А пък ти беше рано да тръгнеш без колебание към креслото, пантофите и телевизора вкъщи — да си прехвърляш миналото с носталгия, докато зяпаш враждебния и чудат свят на екранчето.

Стоиш така. Гледам те. Ни с тия, ни с ония. Не и толкова замечтан за компания от твои връстници — та нали по техните лица и думи най-ясно разбираш какво се е случило всъщност.

Накъде сега, приятелю?

Изнизва се младостта. Не можеш да я задържиш. Колкото и да е яка все още десницата. Не можеш — засега — да се опреш само на лявата си страна, това ще стане едва когато сантиментите надвият инстинкта.

Така стоиш и аз те гледам. Все едно себе си в огледалото гледам. Искам да ти прошепна на ухото:

„Не стой така! Залудо тичай — не стой. Нарамии си пушката и тръгвай, пък въобще може и да не я пълниш с патрони. Въдица си

купи. Един червен найлонов плик — за гъби. Иди там — по простата земя — да видиш как всичко и с всичко се повтаря всяка секунда, как всичко всеки миг е битка и радост, падане и въздигане, смърт и живот — непрекъснато. Как тъй си е било от памтивека, как тъй ще си бъде во веки...

Как всичко, всичко е разруха и само любовта създава.

Това виж. Открий го сам. Та даже Слънцето и Земята се любят — питай, която си искаш тревичка. И като го откриеш сам, със сетивата си, посвети му се и му се закълни.

Хайде, не стой така. Иди още сега — в първата кръчма дори. Напий се, ако щеш. А още по-добре е да намериш някой, пред когото да изхвърлиш всичките си думи, без да ги обличаш в черни костюми и без да ги душиш във вратовръзката — така ще проветриш душата си. Но и остани до този някой — верен и спокоен като топла скала, — докато той изхвърли всичките си думи пред теб.

Обичайте се. Търсете се и си помагайте. Не е казано, че лицата ви винаги и непременно трябва да бъдат сериозни — отразили извечната мъка в света. Бъдете весели! Стремете се да откриете ведростта на живота и дълбоко, дълбоко да вдъхнете от нея.

За да ти останат мили и красиви, и достойни светове — каквито иначе няма.

И за да има накъде в себе си да пътуваш — после, когато все пак някой ден ще трябва да си легнеш до тъгата.“

ВЕЧНИЯТ ИЗВОР

Един съвременен човек — млад човек — естествено се отделя полека от корена си. Нещо повече: младият човек се стреми към това. Той бърза да стане голям, самостоятелен, в последна сметка — независим. Знае, че се е родил с всичките права на своето поколение. Знае също и това, че бъдещият свят е негов и на връстниците му, а не на родителите и на дедите.

Един съвременен млад човек се отделя от корена си не само поради напора на своята нова личност — той прави това и със своя бит. Носи други дрехи, далеч по-различни от дрехите на чичо и вуйчо. Слуша друга музика и непрекъснато си я тананика.

Този млад човек — нашият син и нашата дъщеря — всъщност не бърза ли час по-скоро сам да остане господар на света?

Няма да отида дотам. Ние все още трябва — зная. В тежки и фатални моменти нищо не е толкова сигурно и спасително, както нашата старомодност. И младият човек — от дете — знае това.

Конфликт няма и има, някак така ще излезе работата между младите и по-старите. Но ние никога не искаме да приемем спокойно подобна формула и все предпочитаме битката чрез въпроси.

Затуй попитах Емилиян Станев в самия край на земния му път: „Бай Емилияне, какво си мислиш за твоите писания сега, когато вече няма критик, който да дръзне да те осъжда?“ А той ми каза: „Все си мисля, Дончо, дали тези мои писания ще се харесат на мама и на татя.“

Как да забравя това? Как да не питам навътре към себе си: „Дали това, което пиша и върша аз, ще се хареса на баба и дядо?“

Нямаше ги отдавна родителите на Емилиян Станев, когато той така ми говореше. Няма ги отдавна моите баба и дядо. От тях са останали само някои проядени от дървоядите геги и нощви, някоя старинна, сладка дума — вкопана в самата дълбочина на съзнанието и... да, песните.

Българските народни песни, които се чуват в днешния модерен свят — свят на джинси и маратонки, на жилищни и психоконплекси,

на телевизия, която почти мисли вместо нас и ни показва повече танкове, отколкото балерини. Свят на лепкав страх, на безумни оръжия и на могъщи безумци. Чуват се нашите песни.

Всеки ден. И аз все повече ги харесвам — музиката и текста.

Музика има, щом дванайсетгодишното циркаджийче с тромпет Хари Джеймз, което после стана един от гениите на джаза в света, на върха на своята слава се яви на галаконцерта си със „Свищовското хоро“.

И текст има — щом корените на нашите химни, които раждат святата тръпка и сълзата в окото на силния, са оттам.

И както все бързаме, все търсим новото и супер-модерното, все охкаме, все искаме да счупим, аз бих ви пошепнал: „Заслушайте се в нашите народни, български песни. Спомнете си нещо от милата далечина, в която някога сме били светлото бъдеще — ние и нашият свят. Пожелайте си нещо.

Зарадвайте се на нещо, поздравете с песента отдавна умрелите българи и нека всичко това ви изпълни с кураж.“

СПОМЕН

От всички нас, които съдбата поведе към големия град, Гришата Вачков пръв се справи — той пръв успя и да пресели баща си. Нямаше какво да се разсъждава (макар разговорите в семейството да се въртяха все около това), старецът не можеше да остане сам на къщата в село Трънчовица. Синът му имаше в София голям апартамент. Тук беше и снахата, внуците... Преселването се извърши — по една сълза мълчаливо попи в реверите и на сина, и на бащата.

Дядо Вачко беше свикнал на село и теснотията на апартамента — макар луксозен — го сакълдисваше. Тъкмо тези думи употребяваше той най-често: „Сакълдисвам се тука!“ — та излизаше да се разхожда.

Първия ден дядо Вачко отсъствува един час и — както докладвал — бил в кварталната градинка.

Втория ден се прибра след два часа — ходил до пазара, да види какво има, какво няма.

От третия ден насетне старецът излизаше, щом обядва, и се връщаше привечер.

— Къде беше бе, татко? — попита го тогава синът.

— На гарата, Гришка, на гарата — каза дядо Вачко и въздъхна-

— Че какво си търсил на гарата?

— Ами какво... Може да слезе някой от влака.

— Кой?

— Че де да знам. Някой от нашия край.

— Аха. И ако слезе, какво?

— Как тъй какво? Ще се видим! Големият артист и човек се усмихна, дълго мълча и реши още веднъж да се закачи с обичния баща.

— Добре де — каза той, — ами ако не слезе никой от нашия край?

— Че като не слезе, какво? — каза просто баща му. — Утре нали пак има влак...

(Допълнение от Йордан Радичков, направено в едно блато край София, на 16 март, в здрача около 19–20 часа):

„А, той веднъж дядо Вачко излязъл сутринта и до вечерта късно го нямало. Гришата го беше търсил с милиция, в Бърза помощ, навсякъде. И, какво мислиш, от влака слезли наведнъж трима! Двама от Трънчовица и един от твойта гара Левски. Посрещнал ги дядо Вачко, завел ги, където имали работа, обядвали заедно, какво са правили — та вечерта ги завел и на цирк! Семейството на Гришата в пълна тревога, а той се връща, старецът, гледа ги победоносно и очите му светят...“

Той имаше още да ми разказва, Йордан, сладкодумникът, но от притъмняващото небе се чу най-напред:

„кrrrr! кrrrr!“ — от нетърпеливите чакръкчийки, след това: „фиу! фиу! фиу!“ — на свирците, „прим! прим!“ — на примкарите; „ваак, вак, вак!“ — тежко се произнесоха ешилбашите; крилете на всички разрязаха тишината, очакването, издуха тръпката на любимата игра и ние започнахме канонадата, незабравимата, от която после ще остане само един спомен, тъй както от човека — каквото и да се случи с него — накрая остава само един спомен.

МАЙЧИЦА

Роден съм на гара Левски — търговско място, — оттук човек може да запомни в ония години повече панаирите и прочутия говежди пазар. После учих в София и скитах със зидарите и геолозите. И баща ми така скита по строителните обекти цял живот, и неговият баща е водил дряновските дюлгери по Влашко и по далечна Америка. Варта и тухлите, търговията, речният пясък и камъните — все едно дали в основите на сграда или под микроскопа, това е светът на нашата фамилия, вече три зрели поколения. Вече един цял век. Затуи неописуема тръпка полази в душата ми, когато неотдавна попитах дъщеря ми какво възнамерява да кандидатствува. Със самочувствието на пълна отличничка от английската гимназия, пораснала сред писатели, артисти, художници, режисьори, тя ме погледна учудено и каза: „Геология, разбира се.“ Помълчах малко. Обърнах се към брат й, който е още далеч от тези проблеми: „Ами ти?“ Той сви рамене и отсече: „Възможностите са две: геолог или строител.“

Е, помислих си, не съм живял напразно, сега вече е сигурно. Не им го казах, разбира се — волтажът на моята дъртешка тръпка не беше за тях. Промених темата, изчаках ги да идат на училище, та с майка им да „избягаме“ в Нови хан. Ние все бягаме там — затова правих къщата. Садим лукове, Моркови, зеле, картофи. Дини и пъпеши, домати, лози. Присаждам овощни дръвчета, вдигам чардаци за асми. (Под тях, един ден, като чорбаджи Марко...

Миналата нощ сънувах това парче земя, което преди десет години беше поляна и един трактор за десет минути го направи на угар. Тогава седях на терасата и гледах светлината на черната земя, лекия бял дим над нея, усърдието на кокошките из браздите. Така седях и в съня си — все едно времето беше заспало, а не аз. Нищо не беше изчезнало, нищо не беше помръднало — кой в мен освен геолога и зидаря, и писателя, и градския човек така свято го пазеше?

Угар. Каква дума. Угаря дивото, което сме обърнали. Ще отгледаме на неговото място питомно. Вечната, постоянната

революция, която ни пази от вечното, постоянното буренясване. Ще отгледаме питомното, разбира се, то нас ще отгледа — ще продължим да строим къщи, да изучаваме камъните и да вадим от тях сечивата си.

Събудих се щастлив и се попитах: Кой вътре в мен така гледа земята? Защо — когато думата България отново и отново ме пита: кой си ти? — и геологът, и писателят, и скитникът, и градският човек в мене мълчат, а вечното момче, от което са поникнали, все тъй си представя една угар до хоризонта, пълна със светлина. Над нея — дим. Отзад — златната слънчева пита. Сребърни паяжини в безкрая. Окоето на бивол. Баба ми и майка ми — наведени и полека изчезващи напред в царевичната нива.

Не знам защо... Но знам, че къщите, мостовете, стоманените оръжия и заключенията ни след дълго виждане над микроскопа са нашите деца.

И знам, със страшна сигурност, че истинската дума за българската черна угар винаги и за всички ни е една: Майчица...

СЪЩО КАТО В ГРАДИНАТА

Когато започнах да пиша, всъщност пишех това, което исках да бъда. Много неща, които не можех, на листа ставаха лесно. Там нямаше жилаво зло, което побеждава. Нямаше неразкрити подлости и предателства. Любовта, добротата и прекрасното печелеха битките, подобно легендарните рицари с магически шпаги. Светът беше чудесен (на книга) и аз толкова вярвах в него, че вече и не обръщах особено внимание на реалното около себе си.

Имах голям късмет — не успях да се затворя в един уютен кабинет и окончателно да заживея с красивия книжен свят, който страстно създавах. Реалното ме буташе с лакът, подлагаше ми крак откъм гърба, блъсваше ме в лицето и грубо ми се изсмиваше.

„Какво правя всъщност?“ — настъпи Голямата Криза. Лъжа ли? Моля ли се? Модели ли създавам за поведение? Приема ли ги някой? Вярва ли ми някой? Нима няма написано — толкова писатели, толкова гении през вековете — защо трябва да прибавя моите несръчни страдания и надежди към тях?

Един прекрасен ден (когато вече наистина щях да повярвам, че просто съм още един вманиачен полулуд) с невероятна лекота открих, че всъщност аз не пиша това, което искам да бъда, а онова, което другите искат да бъде. И продължих с нова, огромна енергия. Тогава работите тръгнаха добре. Забелязах, че имам читатели. И те не бяха само литературни професионалисти, нито салонни (едва ли не потомствени) познавачи и тълкуватели на изкуствата. Това бяха в голямата си част хора от народа — виждах ги в заводи, училища, поделения, кръчми. Вървяха работите. Страстта към писането закоравяваше. Читателите се увеличаваха и се привързваха силно към хубавия книжен свят, който им предлагах. О, това не беше ли върхът на мечтите ми?

Върхът, от който внезапно видях, че просто съм заменил една илюзия с друга. Та ние всички искахме нещата да бъдат такива, каквито те са в книгите. Та ние всички бяхме научени на доброто от

приказките на баба, от очите на татко и от книгите. Какво значение има дали доброто го искам аз или пък другите?

Стоях така на ветровития, измислен връх и се оглеждах напрегнато. Мислех си: Дали един писател не трябва просто да пише това, което е самият — в реалната среда около себе си? Гол и спокоен. Като модел пред художника. Ето ме. Ето го фонът — какъвто е. Рисувай подробно и показвай на всички. Това ме успокои и извика нова енергия.

Но злото си съществуваше. Любезно и грубо, хитро и силно, то се разхождаше неуязвимо и убиваше. Убиваше вяра, мечти, хора, ентусиазъм. Също като в градината, където с любов прекопавам цветята, поливам ги и ги торя, но бурените, срещу които вода битката, все съществуват.

Тогава написах на един лист: „Заложете на бурените в градината и един ден ще спечелите непременно.“ И нищо друго не написах шест месеца.

Онзи ден скъсах този лист и го изгорих в камината.

С пепелта му ще наторя цветята.

ПЪЛЗЯЩИ ТИКВИ

В една тенекия на балкона посадих две тикви от пълзящите. Те тръгнаха много добре, пръстта в съда бе рохкава и силно торна. Стъблата им започнаха да се изтеглят нагоре и да пускат чаталати мустаци за опора. Всяка сутрин децата бързаха да ги погледнат — каква прекрасна, проста радост беше това.

Единият корен пусна страничен филиз, кръстихме го „дъщерята“. Следващият филиз нарекохме „синът“ — после същото нещо се случи и с втория корен.

Дъщерята и синът на първия корен пуснаха мустаци и веднага се заловиха за стъблото на майката. Увиваха се около това меко и нежно стъбло, стискаха се — да не паднат. Мустаците на майката също се уловиха за стъблата на сина и дъщерята, те бяха най-близо до нея.

При втория корен работата тръгна другояче — мустаците на дъщерята и на сина се хванаха за грубата мазилка и за студените железа на парапета. Майка им се хвана със своите мустаци за водосточната тръба. Една прекрасна сутрин, след нощен вятър, семейството на първия корен лежеше пречупено на мокрия балкон. И майката, и децата й умираха — стиснати един за друг.

Семейството на втория корен размахваше листа и ги въртеше все по-зелени към слънцето. Мустаците на всички търсеха да се вкопчат за нещо друго от околния свят.

Извиках моите деца, показах им какво се е случило и ги помолих никога да не забравят тази малка история с тиквите.

СЛАДКАТА ЯБЪЛКА

Бях се навел в градината — не чух и не видях кога Рашко Сугарев е успял да застане зад мен.

Присъствието се усеща — знаете това и сами, — аз се обърнах.

— Здравсти — казах спокойно, та някак да скрия изненадата.

Рашко ухапа една ябълка, устата му се напълни и той само намигна.

— Браво на теб — казах, защото наистина обичам да ми идват приятели.

— Какво правиш? — попита той, когато можа.

— Абе правя се на овощар. Яви се някаква особена листна въшка, сега прекопавам около дървото, ще го наторя, ще сложа пясък...

Обяснявах му с истинско удоволствие какво ме занимава тук и колко съм щастлив в градината си, особено след ненормално претоварения полуден в големия град.

(Става дума за психиатъра Рашко Сугарев.) Той хрупаше яко, кимаше, дъвчеше и гълташе. Загледан и заслушан във всичко това, преглъщах и аз.

— Специално ли идваш при мен, или минаваш? — попитах. — Минавам — каза той и си обърса устата с ръка. — Отивам в Пловдив да видя майка си.

Предложих да му направя кафе, да седнем под асмата. Захванах се с това, той още дъвчеше нечуваната ябълка.

Седнахме, заприказвахме се за нашите си професионални работи. За тази налудничава, пожизнена битка с белия лист.

(Става дума за писателя Рашко Сугарев.)

Кафето вече замириса, а знаменитата ябълка беше довършена и Рашко захвърли огризката надалеч.

— Ох — рекох аз с облекчение и запалих цигара. — Най-сетне.

— Какво? — попита моят приятел.

Засмях се и му признах, че никога не съм виждал такава вкусна ябълка. Нито така сладко да се хрупа пред мен.

— Не можа ли да си я ядеш после бе, човек — рекох. — По пътя към Пловдив. И откъде я намери такава?

Рашко Сугарев ме погледна с нежните си, чисти очи, постоя така, после посочи с пръст към градината и каза:

— Откъснах я от дървото, под което ти се беше навел да копаяш.

ТЪНКИ И ДЕБЕЛИ

Има толкова дебели земни пластове, че трябва да се делят на етажи. На зони, на фацисии, на типове. И пак не можеш с точност да разбереш: каква е била истинската картина в морето, което някога е било, за да ги има?

Има огромни маси скали, които носят своето име навсякъде. В Пирин, в Австралия, в Сибир и в Калифорния. Нима ги събира едното им кратичко име? Нима ни обяснява историята тяхното раждане?

Има едни малки прослойки сред земните пластове. Тъпички. Метър дебели. Та даже и педя. По тях безпогрешно се определят земните възрасти. Животът, солта, климатът на изчезналите отдавна морета. Има едни малки и шарени жили в големите скални масиви. Лакът дебели. Та даже и колкото нокът. Човек не трябва непременно да е геолог, за да знае, че тъкмо от тях се добива рудата.

И че по правило в тях се натрупват скъпоценните камъни.

АКО МОЖЕХА ДА НЕ ГОВОРЯТ...

Забелязал съм, че Красотата не избира къде да се настани. Виждал съм я в някое цвете — загубено из горите, между милиардите си събратя по корен. Срещал съм я в животни, дървета, балкани. Докосвал съм я в колиби, землянки и край чешми на землени поляни. Тя хвърчи леко и несръчно с някоя пеперуда. Блясва с лъча над усмирения сив облак или замайва слуха ни край водопада.

Тя ме нападна веднъж, когато слязох в градчето да се обръсна. И досега помня как се задъхах. когато момичето, което щеше да свърши тази деликатна работа, се изправи пред мен, показва ми стола и кимна. Вярно, че този път повече от месец не бях напускат девствените, бучащи, безредни родопски дерета; вярно, че повече от месец бях разговарял само с дърварите, кучето Мирчо и двете ми мулета за багажа.

Затуй ми се вижда толкова хубава, тази бръснарка, казах си. Ние така се нахвърляме и на басмите — след много прекарано време в гората, а после се подиграваме на вкуса си и се смеем.

Но аз се лъжех... И вторият, и десетият път, когато ходех при нея да се подстригвам и бръсна, момичето беше прекрасно. Подметките си изтърках да слизам в градчето. И бузите ми изтърка бръсначът. Пръстите ѝ ме галеха, докато стягат чаршафа (ах, сладка бяла примка около моята шия), огледалото се беше напукало тихо от очите ми. Веднъж щях да заспя насапунисан...

Тъй вървяха нещата (кой знае докъде щяха да стигнат), ако един ден колежката ѝ от съседния стол не беше казала:

— Купи ли ей от онея?

— А? — обърна се моята фея.

— От нея — посочи нещо колежката ѝ, което аз, облещен в огледалото, не видях.

— Куп ти на тиквата! — засмя се силно моята красавица. — Че си купим друг път. Казах ти още одеде, останала съм с два кинта.

— Ти па все с два кинта оставаш — сръза я другата.

Хубавицата спря да ме бръсне, обърна се към своята колежка и рече:

— Бабината ти на припек!

Погледът ми омекна и полека се сведе в чаршафа на коленете ми. За разлика от всеки друг път, сега исках бръсненето да свършва побързо. Дочаках края, платих и се отправих към вратата с въздишка. Чух зад гърба си моята хубавица да казва на мен:

— Пак заповедайте-; Кимнах набързо, видях голямото си глупаво тяло в огледалото и вече бях решил отново да си пусна брада.

ГОЛЕМИЯТ ВЕЧЕН ВЪПРОС

Какво ще стане с нас в годините, които идат? Всеки ден умира някой близък, а се раждат само непознати.

ГЛОБУСИТЕ

Някога имах малък глобус, който никога няма да изчезне от паметта ми. Неизброими часове съм зяпал тази синкава, шарена топка и с помощта на учителите си представях как нейният оригинал от някъде изглежда така. Не ми беше лесно да повярвам. Имах вътрешна дълбока, дива съпротива, която не е напълно мъртва и днес. (Кой да ти каже тогава, че ще бъдеш съвременник на Гагарин и че ще видиш с очите си как Армстронг подскача върху прашната лунна повърхност?) Заедно с мекотата на астрономическите си блянове имах и едно друго, костеливо съпротивление — не исках да приема, че България е толкова малка. Та тя нямаше място дори за толкова ситните букви на едничката дума „София“ — „я“-то се беше разкрачило върху Черно море. Къде е Велико Търново на този глобус? Пловдив, Варна и Бургас? Русе и Плевен?

Къде е, моля, гара Левски и прозорчето с отвесните жезла на приземната стая, пълна с вретенната песен и приказките на баба ми Дона?

Имаше някаква измама, разбира се. Цялата вселена беше в тази стая, край огнището, а не някъде си по небесата. Винаги можех да се закълна в това, да се бия за него. И тъй оригиналът на синкавата шарена топка се въртеше, да отброява дните, нощите и годините, аз крачех по него, без да имам чувство, че съм невидим или пък че ми е толкова тясно — миналата седмица изведнъж се озовах пред витрината на една книжарница, заляпан в голям, привлекателен глобус. Сигурно баща ми тъй е спрял пред някоя книжарница преди четиресет години. Влязъл е вътре и ми е купил стария глобус. Ето тъй — както сега влизам аз и купувам новия за сина ми.

— Татко, не е ли прекалено голяма земята? — попита ме момчето, след като дълго го беше въртяло и озяпвало.

То излезе по-деликатно от мен. Не питаше пряко дали не е прекалено малка България. Виж ти — имало е смисъл от тази щафета

смърт-раждане и от тези повторения на сценки пред книжарски витрини през четиристотин години.

— Какво ѝ е толкова голямо? — казах спокойно, защото у дома никое друго състояние не убеждава.

— Гледам континентите, държавите, териториите — продължи момчето.

— Навсякъде по тези континенти, държави и територии са ставали на крак и са слушали нашия химн — казах.

— А?

— И по колко пъти. Помниш ли скоро щангистите.

Синът ми ме погледна и се освободи от магията на синкавата шарена топка. Каза:

— Ами момичетата?

— Кои момичета?

— Нашите. Художествената гимнастика например. А?

О, урокът свършваше още в самото начало. Момчето беше разбрало всичко изведнъж.

— Ами волейболистките, татко? Помниш ли? Аз ли, сине? А и който и да е — всичко се беше случило скоро, все тази хиляда деветстотин осемдесет и първа година. И не за пръв път, разбира се. Ами Дан Колов, а, татко? Ами Никола Петров. Чакай, чакай, ами Спартак и Орфей? А? Слушай, още две земни кълбета да има такива, нашата ръченица ще ги опаше като гердан и във викове и сълзи ще ръкопляска. Всички! Разбира се, всички. И в операта ще ръкопляска, и край игрището, и за толкова много още неща по земята, която страшната десница на Аспарух закова за племето ни във вековете и край която тих бял Дунав все тъй се вълнува. Така, сине, така. Не е голяма Земята — никак. Не е малка България — никак. Нямало било място за градовете и селата ни. За полянките, където лежим с тебе по гръб и пушките лежат край нас, съвсем не строшени, и дивите патици чертаят в небето своите вечно загадъчни пътища. Ако нямаше място, къде щяхме да окачим камбаните, които ни донесоха децата на целия истински глобус — да пеят за най-красивата и най-силната от всички родени идеи? Толкова сила наистина, толкова красота, както набързо ги изброихме в очите си — къде са се родили те, щом нямало място? Все тук, където отново и отново поглеждаш и където внимателно се насочва нокътят на малкия ти пръст. Все тук. Усмиваш се полека.

Мълчиш и мислиш. Не те тревожат континентите, държавите и териториите — виждам, Така, сине, така...

ТЕОРИЯ НА КОМПЛЕКСИТЕ

Едно пиленце със счупено крило падна във водата. Но то случайно стъпи върху плаваща клечка. Така започна да я рита — да не потъне, — че и когато вече беше на брега, в храстите, не си подскачаше нормално, като всички пилета, а продължаваше да рита.

С годините това пиле стана страхотен ритач. Веднъж бе обявено състезание по ритане между всички птици.

Познайте кой го спечели.

СКРОМНО — НО КОЕ?

Дълго време мислих, че съм разрешил окончателно кръга от въпроси, свързани със старомодните неща. Светът около мен тогава беше нов, всичко миришеше на боя — под нея останаха хрисимите канони на възпитанието, завещано от буржоазията, и преклонените главици-от страх, бедност и срам. „Равен с равни“ — нещо подобно беше загнездил духът на новото време в съзнанието ми. „Долу всичко, каквото е било!“ — съзирах в онези действия, намерения и постъпки наоколо, които тогава се сочеха за еталон. И аз наистина (сега разбирам) не съм бил скромен младеж.

Наистина, нима е скромност от моя страна толкова дълго (ако не и маниакално) да упорствувам на ударите, с които съдбата беше решила да ме оформя? Нима не е чисто и грубо нахалство все пак да завърша (с отличие) геология в Софийския университет, след като седем пъти бях изключван и след като тези осем семестъра ми „отнеха“ девет години? А как ли да окачества това мое писане на разкази, които в продължение (пак на седем) на години бяха още по-упорито връщани от всички възможни редакции?

Сега да пиша пък за скромността... Тъкмо аз. Не-е ли смешно?

Мисля, че изборът е добър. (Ето още една нескромност от моя страна — изглежда, това е в природата ми). Мисля, че и да не кажа нещо особено важно, ще предизвикам други умове и от общите усилия все нещо ще излезе.

Но откъде да започна? Може би от факта: сега не мисля, а зная, че не съм разрешил тези въпроси и за тях думата всъщност не е „старомодни“, а „вечни“. И не „глупости“, а „устой“ на човешкото поведение.

Какво се е случило с мен? — често се питам. И си отговарям: ами нищо особено освен това, че с годините много неща са се открили пред очите ми истински.

Това е думата. Истински. Защото сега например познанията на двайсетгодишната ми дъщеря (също умен човек, също студентка по

геология, също отличник — боже, колко прекрасно е това „също. също, също“...), та познанията на дъщеря ми сега са лъжовни. Имам предвид познанията ѝ за живота, а не тези, които се добиват в училище.

Тя също сега мисли: „Долу всичко, каквото е било!“ Чувствувам това верую в приятелките и в приятелите ѝ, то ги обединява яко. Открих с огромен интерес същото нещо у един нов, млад автор, за чиято първа книга писах почти възторжен предговор.

Аз нямам право да кажа на днешната младеж: „Нямате право да мислите така!“ (И всъщност кой има право да казва на другите, че нямат право?) Но бих могъл — и го правя с дълбоко убеждение — да кажа на децата си: „Не си губете времето да откривате телефона и велосипеда, това е вече направено.“

Младите винаги биха могли да почнат оттам, докъдето техните предходници вече са стигнали — ето какво трябва да им припомним. И ако сега — когато маниакалните ми амбиции са угаснали и са отстъпили място на кроткото съзерцание — с радост хващам перото, то е, защото човешките ни надежди, свързани с децата, просто никога не угасват.

Какъв преамбюл, за да закова след него лозунга:

„Децата, бъдете скромни, така ще успеете!“

А аз няма да го направя. Дали бившият „буен младеж“ в мен е толкова жив все още. или пък сегашният „улегнал човек“ в мен все тъй не иска никога да се предаде? Не зная — колкото и да ми е интересно. Но зная със сигурност, че трябва да бъде верен на порива си и че съм длъжен — когато пиша — да бъда пределно откровен. И заради всичко това, ето какво бих препоръчал на следващите след нас.

Скромността на поведението наистина е красива.

Но скромността на идеите е готово поражение.

ГРИФОН КОРТАЛ

Седим в колата, защото е студено и трябва да чакаме другите ловци. Без тях не можем да отидем, където искаме. По Струма днес до обед нямаше патици — нямаше и настроение, разбира се. Поне по радиото да имаше хубава музика.

Нищо няма днес, е, биват и такива дни. Гледам как едно от кучетата десет пъти мина под бодливата тел на земята, без да се убоде. То после ляга в сухата зимна трева и се въргаля с голямо удоволствие.

— Тоя барак не се спря на едно място — казвам повече на себе си.

— Студено му е — обажда се от задната седалка Анастас. — И не се казва „барак“, а „дратхар“. Какви са тези селски понятия от тебе?

— Какъв драхтар? — с тон на роден инспектор по кучетата или по каквото и да е било друго се намесва Йордан.

— Дратхар като дратхар! — постановява Анастас твърдо.

Както уж спи, Стефан се размива силно.

— Има дратхар и дратхар, драги ми Анастасе — въздиша с отегчение Йордан. — Този тук е германски дратхар, ако искаш да си повишиш малко ловната култура.

— Да добие ловна култура — пояснявам аз. — Защото той няма такава.

Стефан се смее, като дете.

— Кучето е грифон — тихо и с неудобство казва синът ми. — Грифон кортал. Четох случайно. Някой си французин от холандски произход, на име Кортал, е кръстосвал породата барбет с някои бракове.

Настава неудобно мълчание. Хлапето ни е шамаросало леко и елегантно. С извинение в гласа и в изражението на лицето си.

— Чувал е чичо ти Анастас за грифони, колкото аз мога да чета китайски йероглифи — крие се зад находчивите си думи Йордан, както винаги. — А на баща ти познанията стигат до „барак“ и „копой“. На гара Левски повече породи няма.

Стефан се киска, та се превива.

Кипва ми, както се усмихвам и аз. Келеш с келеш. Всичко в ловното изкуство е научил от мен. Още брада не му е покарала, а се опитва да установява превъзходство.

Глупаво положение, наистина. Добре, че другите ловци дойдоха, та неприятната тема бе изоставена.

Но аз и после мислех за това — кучето все беше из краката ми. Намерихме патиците и... хлапакът свали повече от всички ни.

— Страхотни патрони излязоха, чичо Йордане — въздъхна момчето и този път с неудобство. — Ти дето ми ги даде. Ама страхотни.

Похвалихме го и тримата, както му е редът. Но — то се знае — всеки от нас би предпочел другояче да се развият събитията. Колкото до „страхотните“ патрони, ние стреляхме със същите.

Неприятен ден — изобщо.

И чак вечерта късно, след душа, който освен умората измива и още неща, седнал до камината и загледан спокойно в чашката пред себе си, успях да се попитам с истинска, макар и съвсем малка усмивка:

Какъв е всъщност нашият смисъл, ако хлапаците не носят това деликатно превъзходство над нас?

ЗА ПИРИНСКИЯ КРАЙ

Между дваисет и четири и трийсет и пет годишна възраст моята геоложка работа ме люшкаше от единия край на България до другия — така се люшка махалото, отмервайки броеното време на човешкия живот. То даже не запазваше една посока — това щастливо махало на скитащите учени, търсеци момчета и момичета — кривеше се според растящите нужди, местеше своята ос, докато ошари картата на нашата родина от всички възможни страни.

Сега, на четиридесет и пет, когато вадя лица и картини от старата геоложка торба (без която и работата ми на писател нямаше да я бива), имам прекрасна възможност да преценя кое колко е струвало. Пейзажът след десет години е избледнял. Песента и смехът са утихнали. Руменото и бяло лице се е свело малко надолу и от очите му не изригват същите омагьосващи огньове.

И тъй, седя сега над празния, още невинен лист, зяпам в прозореца сивото градско небе — разказът, който замислям отдавна и чийто скелет знам точно, иска да оживее. Трябва му чиста, красива природа — арена за действието. Трябва му истински мъж, волен и силен — герой на събитието. Трябва и момиче — без него къде?

Седя и мисля. Ровя в любимата, старата, златната геоложка торба. Напипвам клонче брякина от Странджа. Ушите на заек, хукнал през угарите край Дунава — право към изгряващото слънце. Вимето на крава край Искъра, пипам. Всичко това е много хубаво, но нежният бял лист (господар последен на всичките спомени) не трепва.

Бръквам внимателно още навътре, докосвам червените боровинки от Сърненските ливади, светкавичната пъстърва от Канина, зъберите над село Доспат. Чудесно. Може би... Вдигам очи за последно — след миг започвам по листа.

И виждам белия, син, небесен и ослепителен Пирин... Това, разбира се, е пейзажът за разказа. Ето, ръката ми тръгва да го рисува.

Но аз спирам, усмихвам се и се питам:

Каква беше тази планина, боже, та изведнъж измести другите от сърцето ми и се настани вътре по свойски?

Мъж трябва за разказа — стига съм зяпал градските покриви през прозореца. Давай лица, думи, постъпки. Давай приятелства, чест, благородство. Минават. И аз ги отминавам.

И изведнъж един човек застава пред мен — усмихнат, мустакат и страшен. Ти ли си? — питам. Той кимва. Кажи нещо за себе си, да знам как да те опиша. Мъжът запява полека, провлачено. Извива глас, Сваля калпака...

Поглеждам белия лист, пълен с прекрасни надежди, и го питам:

Какъв беше този човек, листе, та другите избледняха пред него?

Листът мълчи — чака момичето. Тръгват момичета в очите ми — от първата целувка преди цели трийсет години край насмолените изправени траверси в гара Левски, до днешния изискан нежен свят в София, с който отдавна съм на естествено и непритеснително „ти“.

Минават и заминават момичетата, мяркат се вляво-и вдясно, надолу и нагоре, увиснали всичките на махалото на живота — с развяти поли.

Белее ням листът, белее снежната шапка на Пирин. Тъмнеят веждите и мустаците на стария, новия, вечния харамия — песента му се лее.

И ето една коза. Една мотика за тютюн, излъскана от жълта пръст и камъчета.

И момичето в средата, което ги стопанисва.

Аз съм — казва ми то.

Разбира се, мълча аз. Знам, че си ти.

И се навеждам веднага над щастливия лист, да го напълня с прекрасни неща. С моите спомени, мисли, надежди. Навеждам се, докато мълком се питам:

Какво беше това момиче, родено от Пирин планина и от песента на мъжа, господи?

ЗА РОДНИЯ КРАЙ

Поривът много пъти е идвал наистина сам и аз съм се питал: защо не седнеш да напишеш нещо за родния си край, непрокопсанико? Понякога си отговарям: че нали пиша. Нали от пет разказа поне в два се споменава гара Левски. Или пък някой тамошен човек, пейзаж, животно, случка. Далечни във времето и близки в душата ми. Че нали често изпитвам една тъничка, радостна гордост, когато колегите ми се шегуват:

„Всеки има родно село или роден град, само Дончо Цончев има родна гара.“ А има даже и куплетче — от големия съветски комедиограф Григорий Горин:

Дончо Цончев из гара Левски жизнь ведет по королевски.

Малко ли е това?

Гарата, свързана с моя милост, е прочута и в Полша — една известна кинозвезда, когато прочела къде съм роден, възкликнала съчувствено: „Горкият, какъв късмет, да се роди на самата гара!“ (Добре, че кинозвездата не знае точно каква е гарата, навалицата, мургавите ми съграждани, юрдечките, пуйките, пачниците — да си представи как сред тях, в някой ъгъл или пък между самите релси на Свищовската линия, надавам първия си врясък в живота.)

Друг път, малко унило зазяпан към нищото, което досега съм написал за родния си край, млъквам.

А и какво да каже човек? Най-хубавото място, разбира се. Най-важното. Всичко, всичко, каквото е щяло после да се случва, нали там е покъснало? Ах, как обичам тази песен, която чух за пръв път по време на дългите си и дълбоки командировки на геолог в Южна България:

Има на светот земи богати, ала като тебе нема убава...

Нямам какво да прибавя. Видях много гари, градове и държави. Живея в София и в Нови хан. По-удобно ми е, отколкото в родното място — тук е семейството, работата, колегите. Добре ми е тук, така мисля да остана. И когато отида на лов със старите си приятели от гара

Левски — в Шаварна, Узунбас, Бежана, Карамандол, където и да е там — и когато спра, да изпуша цигара, забравил за момента и зайци, и фазани, и пушка, или пък легна по гръб на някой скрит припек покрай горите и гъоловете, тази страхотна песен със сладка подлост тръгва в мене сама, колкото и да не мога да пея:

Ала като тебе нема убава...

Любопитно е, че се връщам с удоволствие. Няма носталгия, нито тъга. Напротив — по-весел съм от обикновено. И трябваше да минат толкова години, за да разбера, че тази веселост идва оттам. Впрочем първо другите го откриха, начело с жена ми. С добра интонация на познавач тя казва, когато се върна оттам:

„Сега си съвсем друг човек.“ Това значи всъщност:

„Сега си много хубав човек.“ А аз дори не се сещам да се обидя и разказвам възбудено кого съм срещнал, какво съм видял, кое се е случило — докато открия, че всичко това интересува само мене. И че аз просто съм се напил от моя пръв извор, като от единствен в света. Очите ми са светнали, движенията са станали красиво категорични и изразителни, гласът е добил сила. И новите ми идеи са размахали крилата си като същински орли.

Може би се лъжа за всички тези неща, но има факти, които са абсолютни. Например никъде няма такова грозде. Нито кайсии, нито мед. яйца, кокошки, пуйки... За дините и за пъпешите въобще да не говорим. Понякога съм мислил — без да се смеете — да дам хранителни продукти от гара Левски в химическа лаборатория на изследване. Да изследват тях, да изследват и други, отвсякъде, та най-сетне да се разбере откъде ми идва тази ясна, млада, страшна сила, когато ям от тях? Нещо в почвата ли има? Или къде? Все едно — важното е да има ясна, млада и страшна сила.

Ей тъй, всичко е толкова мило и хубаво в душата ми, когато мисля за своето родно място, че понякога се питам дали не си досъчинявам цялата тази красота и дали не оцветявам обикновените житейски истини със сантименталните розови краски на естествената човешка носталгия. Може би — да. А може би — не, защото дълбоко в себе си знам, че досега съм длъжник на моята любима Гара Левски и вероятно длъжник ще си остана. Тъй бива с нас, хората. И само малцина „достойни те за тебе, майко, бяха“ — както се казва във великолепия стих. Например Иво Андрич не остана длъжен на своя

Травник. И Никос Казандзакис не остана дължен на своя Крит. И Уйлям Шекспир съвсем не остана дължен на своя Страдфорд на Ейвън. Бях по всичките тези места — селата и градчетата — видях с очите си и чух с ушите си красивата и оправдана гордост от техните големи синове.

Разбира се, че това не ме кара да свия байрака. Напротив, ще продължавам да търся смисъла в историята назад и в бъдещето напред, взирайки се все по-остро в самата чиста истина под купищата от всякакви приказки. Ще продължавам да очаквам този смисъл, който трябва напълно на всички ни — ясен и чист смисъл, — та да изпълня с него страниците на моите книги. Така си мечтая. И тогава вече, ако успея... Тогава вече пак ще трябва да застана чинно пред моето родно място, тъй както вечно ще заставам чинно пред буренясалите гробове на моите роднини там.

Защото само глупакът и вътрешно пустият човек някога може да сметне, че е по-голям от майка си.

А колкото до онази песен, в която е казано всичко, тя продължава така:

Мой роден край, райска градина, тежка е со тебе мойта разделба.

И този път вече наистина няма какво да добавя. Освен пожеланието да направим по-бързо хубавите пътища и да поддържаме мощни автомобили. И — разбира се — така да се трудим, че да си осигуряваме повече свободно време.

Това е май единствената практична рецепта за мен, а може би и за този днешен свят, пълен и препълнен с рядко развеселяващи се Антеевци.

ЗВЯРЪТ

Едно момче искаше да стане:

в понеделник — шофьор на голям автобус; във вторник — учител по история; в сряда — знаменит футболист; в четвъртък — киноартист; в петък — скиор като Петър Попангелов; в събота — космонавт и в неделя — ловец като баща си. .

Момчето беше малко, да го запишат в курсовете за шофьори, имаше дълго да учи, докато стигне до университета, където се готвят учителите по история, и трябваше да тренира десет години поне, та да облече фланелката на Левски-Спартак, ЦСКА, Локомотив, Славия. Все толкова далечни и трудни бяха киноартистите и космонавтите, и скиорите като Петър Попангелов. А баща му беше подръка и ето че един ден той му каза:

— Калине, стягай се, утре отиваме с тебе на лов. Момчето дълго не можа да заспи, а после сънува как върви до баща си и как стреля с голямата пушка. Но успя да стане навреме, закуси много добре и... ; В ниското студено небе бавно се виеха орли и соколи. От горичката се дочуваха свраки. Двамата ловци дълго вървяха и мълчаха, докато бащата се закова на мястото си изведнъж. Без нищо да вижда, момчето се сниши и усети тръпки по гърба си.

Дивата котка дебнеше своята жертва — ловците започнаха да дебнат нея. Когато наближиха на изстрел, бащата вдигна пушката.

Гърмежът отекна силно, дивата котка подскочи високо нагоре. Но като падна, започна да бяга. Втори изстрел — животното се сгъна, обърна се към човеците и от устата му се чу едно страшно: „Ххх!“...

Бащата сложи нови два патрона в пушката и я даде на момчето:

— Стреляй! — каза той.

Малкият ловец се справи с тежката задача и видя как от собствената му ръка, от разстояние, животното остана на място.

Спряха на няколко крачки от него и бащата каза:

— Не приближавай повече, това е звяр.

— Тя вече не мърда — каза момчето.

— Абе не мърда, ама е звяр. Ще го почакаме още така. — Големият ловец запали цигара и добави: — Младо животно е. На една година. Това е първата му зима, в която само трябва да изкарва прехраната си.

— И на него му е първият лов значи — каза момчето след малко. — Защо го убихме?

Бащата рязко обърна глава към сина си.

— Защото е вреден дивеч и унищожава полезния. Как да не знаеш!

— А защо е направено?

— Кое?

— Ами то. Такова животно. Дивата котка например.

— Бог знае — каза бащата. — Природата го е направила.

— Татко, ти повече ли знаеш от тях?

— От кои?

— От бог и от природата.

Възрастният човек погледна очите на сина си — отворени и пълни с въпроси. Синът гледаше очите на животното — отворени и пълни с червен сняг.

— Хайде! — каза големият ловец.

— Няма ли да я дерем? — попита момчето. — Не — каза бащата. — Кожата е много накъсана. Хайде!

Той закричи, без да се обърне назад. Момчето го последва.

В ниското небе се виеха орли и соколи. Откъм горичката се дочуваха свраки. Под снега, в трънките, из деретата бяха се спотаили всички животни. И вредните и полезните, и старите и младите. И грозните и красивите, и приказните и простите. И като не знаеха кое какво е според човека с пушката, и кой и защо ги е сътворил, натискаха се с думкащи сърца в леговищата с надеждата да оцелеят на всяка цена.

И тъй сънуваха пролетта.

ИЗТЪРВАНА ПРИКАЗКА

Учениците бяха препълнили голямата зала. Когато влязох, придружен от директорката и няколко учители, те станаха прави и започнаха да ръкопляскат. Кимнах и си заех мястото така, както човек го прави, след като е имал петстотин такива срещи — по училища, заводи и институти.

Забелязах, че портретът ми виси сърдито над мен. Кът с аспарагуси и разперени книги. По стените фрази из творчеството — подбрани от учителката по литература.

Представяне, изказвания, въпроси — както си е редът. Притиснат между доброто желание да помогна на трудното дело на възпитанието (така както го разбират, общо взето, учителите) и собствения си вечен, неудържим напор да кажа на младежта: „Не бойте се от нищо! Бъдете дръзки!“ — аз вече чаках срещата да завърши и да занеса вкъщи още една доза недоволство от себе си — неувяхващо и много по-дълготрайно от карамфилите.

Тогава едно момиче, хубаво като насън и засмяно от сърце, стана с вдигната ръка. Чух от устата му:

— Хайде сега да ни кажете нещо.

— Та нали досега говорих — усмихнах се и аз. — Повече от час.

— Не, не — тръсна глава момичето. — Ние ви познавахме добре и преди тази среща. Става въпрос да кажете нещо специално за нас. Тука на живо. Нали разбирате? Като лозунг. Кое то може да ни бъде девиз.

Не трябва кой знае каква интелигентност на човека, да знае какви трябва да бъдат лозунгите. Толкова пъти го бях правил. Ето, мои бодрни мисли висяха по стените и на тази зала. Не зная защо се бавех и поемах дъх. Съновното момиче ме гледаше така, че през очите му зърнах навътре онази божествена, неописуема, неспасяема младост, която толкова исках да запазя — поне за душата си.

В чистата тишина, докато всички ме зяпаха, се чух да изричам:

— Не бойте се, лошото е напред.

Залата гръмна. Нямах време да обърна гузни очи към директорката. Топката от куртки, престилки, автографи и откъслечни коментарии ме беше погълнала.

Думата е хвърлен камък, свих рамене, когато се разделяхме после с учителите, и се прибрах — сам развълнуван като ученичка.

След една седмица директорката ми позвъни.

— Вие нямате представа какво се случи с този клас! — каза тя. — Никога не сме ги виждали с такъв дух! Сближиха се помежду си и с нас. Повишиха успеха си, чувате ли! Само вашият девиз се коментира, обхванал ги е такъв ентузиазъм, че просто исках да изразя нашата благодарност. Ще ви поканим да ни гостувате пак и само смейте да ни откажете!

Когато затворих телефона, отново усетих чиста тишина, в която си поемам дъх.

И пак бях близо до такава безразсъдна откровеност, която ражда бодър дух и нефалшив ентузиазъм. Отворих си устата даже — като риба.

Но мълчах.

Защото нямаше насреща ми усмивка и очи.

ИСТИНАТА ЗА СРЕДНОЗРЯЛАТА ВЪЗРАСТ

Шест часът сутринта. Той е играл гимнастика. Тя става и се сблъскват в антрето. Денят започва.

— Писъкът ли те събуди?

— Не. Какъв писък?

— Нададох страхотен писък. Сънувах кошмари.

— Буден съм от пет часа, не съм чул никакъв писък.

— Такова чувство имах, че нададох страхотен писък. (Започва да пържи филийки.) Не трябва да се събираш с много хора, после лошо спиш.

— Аз ли?

Тя мълчи, обръща филийките, познава се, че мисли.

Той влиза в банята, тихичко си тананика.

Откъм тигана:

— Едвам сме я закрепили и... Откъм банята:

— Много добре сме я закрепили. Какво ни е?

— Ти не даваш да кажа нищо! Щом се обадя, и ме перваш! Също като дъщеря ти! Вие...

— Тя е и твоя.

— Моя! Не я ли виждаш, че само се хили!

— Добре, на съседката е. Трябваше един ден да ти призная.

— Защо ме нападаш? — Аз, тебе?

— Ох... Беше с бомбе.

— Кой?

— Дето го сънувах. Нахлупил бомбето и ме погледна страшно.

— Това ли беше кошмарът?

— А ти какво искаш? Да ме заколи ли? Това ли сънуваш ти — как ме колят и ме разкъсват?

— Не. Аз сънувам приятни неща. Защото си ги мисля, преди да заспя. Най-приятни неща, каквито ми хрумнат.

Звук от счупена чиния.

— Това е картината!

— Каква картина?

— Картината на нашия живот! Разтреперваш ме още със събуждането. И чиниите сами падат от ръцете ми!

— Хич да не ти пука. Да счупиш съд, е на хубаво.

— За тебе всичко е на хубаво.

— Че това лошо ли е?

Бързи решителни стъпки. Навремето напомняха стъпките на сърна в гората. Сега повече извикват чувство за нерез. Вратата на спалнята се трясва.

Той довършва бръсненето. Мие се, после отива в кухнята. Приятната домашна миризма допреди малко сега повече отива към прегоряло.

— Къде си?

Мълчание. Няма я.

Той отива и открехва леко вратата на спалнята. Оказва се, че тя е в леглото. Завила се е презглава, с лице към стената. Той мисли малко така, след това отново внимателно затваря вратата.

Тя иска да върне онзи с бомбето, та да нададе страхотния си писък. Иначе какво? Деца, дом, работа. Кола, вила, приятели, екскурзии. Все едно и също. Няма трагедии. Няма болести. Дори спорове и адвокати няма — ей тъй, за нещо.

Сиви, дълги, лишени от всякакъв драматизъм — ужасни дни!

ШОП, ДЖАНКА, СЛЪНЦЕ И СЯНКА

На Рангел Вълчанов

Имаше един шоп, той живееше в полето. Колибата му бе постоянно на слънце и затова шопът посади до нея джанка.

Като мечтаеше за бъдещата сянка, човекът поливаше дръвчето, галеше тънкото му стъбло и даже му пееше.

Мина време, шопът поливаше и тореше — от мечта това поливане и торене се превърна в смисъл на неговия живот.

Щастливо живееше той и всичко вършеше с голяма радост, защото — ето — и днес дал бог да си полее любимото дърво и да го подхрани. Дори мисълта за това го изпълваше с трепетна сила.

Дойде време, когато клоните на джанката закриха небето край колибата и сега пък нямаше слънце.

Шопът седна под дървото и дълго мисли. Накрая взе топора, пое дълбоко дъх, премигна и замахна. Защото — разбира се — слънцето (както и свободата) е по-важно от всичко.

След това той седна върху своята повалена джанка и се замисли още по-дълбоко.

И тъй умря.

Защото — разбира се — никой не е оцелял на земята, когато загуби смисъла на живота си.

ПРОСТИ РАБОТИ

Мой колега и добър приятел — автор на десетина книги — не се радва на особен успех в писателската си работа. Той е умен човек. Нашият занаят му е ясен от всички страни. И въпреки това славата все някак го отбягва.

Години съм се питал защо е така, години сме разговаряли с него за всичко. Веднъж ми хрумна идеята да го запиша на касетофон, без той да разбере това. Направих го, пуснах си после касетата и много дълго размишлявах върху нещата, които той бе изговорил. Те впечатляваха всеки от събеседниците. Бяхме у дома, играхме шах, пихме кафе в компанията на още двама наши приятели.

За да не съм пристрастен и на йота, дадох касетата на жена ми, като ѝ поръчах да запише на машина само онова, което той е говорил. Така се получи текст от четири пълни страници.

Тогава размених някои пасажки, също и местата на някои фрази. Нещо изхвърлих. Но нито една дума не прибавих от себе си! Сложих подходящо заглавие и ето, че се получи едно есе — свободно, любопитно, майсторско.

Написах си името под това есе и след два месеца го дадох на моя приятел, да го прочете.

— Не си знаеш силата — каза той. — Много хубаво нещо си написал!

— Не си знаеш силата ти — засмях се аз. И му разказах как съм „написал“ това есе.

В първия миг той също се засмя, но скоро ме попита с твърде сериозно изражение на лицето:

— Защо... го направи?

— Не знам — признах си чистосърдечно. — Просто ми хрумна.

— И какво... искаш да кажеш с всичко това? Свих рамене. Вече ми беше наистина неловко.

— Даа... — проточи той замислено. — Зная защо си го направил и какво искаш да кажеш.

Проклинах се за моето хрумване и го гледах право в лицето, с всичкото си приятелство.

— Ти искаш да кажеш, драги мой, че и писането е като свиренето на пиано.

— Не те разбирам — измънках.

— Ами проста работа е свиренето на пиано, беше казал един от виртуозите пианисти. Достатъчно било само с определен пръст, в определен момент, да натиснеш определен клавиш.

АСМАТА

Февруарският следобед беше мек, майка ми мелеше печена соя, да ми прави кафе, а аз стоях на балкона с лозарската ножица в ръка и си припомнях начина за рязане „на чепър“, загледан в сухите кафяви пръчки на асмата. Миналата година закъснях с резитбата и лозите „плакаха“. И в този миг виждах свършените бисерни капки, които се образуваха на рязането, стъпвам на малкия зид и протягам към тези сълзи език. В този миг. А то беше миналата година.

Клекнах да отвържа пръчките. Когато докоснах парцалената лентичка, с която ги бях привързал за перилата миналата година, спомних си как правех това и изпитах чувството, че то беше вчера.

Седнах на ниското дървено столче. И фланелката, от която майка ми правеше лентичките за връзване, вчера бе на гърба ми — когато... почвах да строя къщата. Ето, ясно усещам дъха ѝ, виждам трапа за основите, мрежата със закуската на едно клонче на джанката...

Ей, какво става? Та аз все тъй вчера изкопах дупката, та посадих пръчката, която съседът ми даде, оградих я от пилетата с клечки и... сега тази асма опасва целия голям балкон на втория етаж.

— Какво се замисли? — Майка ме зяпаше от двора, като въртеше старата месингова мелничка. — Забрави ли, каквото съм те учила уж?

— Не. Не това — казах. — Ами се чудя къде отиде тази година.

— Коя?

— Тази. Цялата. Нали вчера клечах пак тука и подрязвах асмата? Майка се засмя — досущ като момиче.

— Ами в нея е отишла — рече. — В асмата. Не я ли помниш каква беше миналата година? Не я ли гледаш каква е сега?

Вярно. Къде ли другаде отиват годините — вода в решето, — ако не в онова, което сме посадили, изчакали с любов и отгледали?

— Че той баща ти, бог да го прости, нали вчера донесе ей таз мелничка в ръцете ми. — Майка я тупна ласкаво, месингът изпрати остър слънчев лъч в окото ми. — Ти не беше се родил още, той беше с неговите дюлгери по Влашко...

Вчера. О, вчера...

— Ела, ела. Водата кипна. Докато слезеш, кафето ти е готово.

Оставих ножицата на балкона и тръгнах надолу смаян. Внезапна и страхотна тръпка ми каза отвътре, че годините на майка ми и на баща ми са в мен — всичките. Точно тъй, както тази моя минала година видях преди малко в асмата.

Аз бях тяхната асма.

— Ние — всички — сме нечия асма. И трябва — значи — да отидем високо. Да имаме красиви листа. Да правим нежна сянка. И плодовете ни да бъдат много сладки. А сокът им — колкото повече време стои — толкова по-силно да опиянява.

ЛЕБЕДИТЕ

Ятото на лебедите изглеждаше като картина от далечни времена и светове, явила се случайно в Бургаския залив. Лебеди в морето — тихи, бели, и странни.-В началото на 1985 година, когато Дунав на два пъти замръзва.

Загръщах се в кожата си, нахлупвах шапката на челото, потрепвах по брега и се взирах към тях, докато самият ми дъх се превръщаше в ледени малки зрънца.

Защо бяха дошли тука? Откъде знаеха, че Дунав и блатата край него (където се мътеха и живееха от векове) ще се превърнат в ледени мъртви полета? Какво си мислеха с инстинкта? Как се разбираха помежду си — чрез бялото, свирепото и благородно мълчание?

Въпросите отнасях в топлия хотел, развалях ги в разговори с приятели, размивах ги мъчително в съня си, а после се опитвах да подредя на много важно място в мен — далеч от собствените ми обидно цивилизовани грижи.

Изобретателно лъгах по телефона началството, смених (по необходимост) добрия хотел със скромна квартира и продължих да се разхождам по брега — да гледам лебедите и да си мисля за тях.

И ето какво видях.

Веднъж един от лебедите се загледа към ятото на дребните, черни, непрекъснато вдигащи врява корниди, които намираха все пак нещо за ядене — в плитките води край плажа. Де охлювче сред водораслите, де умряла и разтворена мида — де сгърчени, замръзнали скариди.

Лебедът дълго гледа как малките птици се хранят и полека започна да се отделя от своето ято. Дойде при тях, до брега. Огромна, бяла и лека — само кости и перушина, след всичко това, което природата беше сервираше. С безумни очи се взря в скалите, откъдето корнидите вадеха по нещо за ядене.

Но тогава корнидите утихнаха. Спряха да търсят храна. Скупчиха се и пееха покрай брега — встрани от лебеда.

Той се озадачи, завъртя се около себе си във водата и после заплува към своето ято.

Когато го наближи, ятото на безмълвните лебеди се скупчи полека и заплува навътре в морето — далеч от този, който го беше напуснал.

Същата вечер си взех влака за вкъщи и аз.

АРИЯ НА ПЕШКАТА

Аз съм пешка. Крайна пешка. Стоя на полето си и треперя. Конете цвилят, скачат и хапят смъртоносно. Офицери препускат по диагоналите и убиват като с шпага. Топовете влачат тежка отговорност в атака и отбрана — чувам единия как тътне зад мен.

Под око виждам и главата на царя — тромав и величествен до царицата. А тя може всичко, разбира се. Кога ли, коя ли игра не е бивала в нейни ръце?

Започна размяната. Письци, кръв, скръб и триумф по полетата — как иначе ще се получи брилянтният вариант? Хитрости, подлости, жертви — напълно естествено. В навалицата ме избутват малко напред. Съседът ми пада, изхвърлят го. Противникът срещу мен — също, макар че туй на нас ни струва цял кон.

Далеч съм от центъра и не разбирам всичко, което се извършва. Натискам се там, в края. Великият вик (както на всички в играта) е: да остана!

Пак ме избутват напред. (Сигурно искат да крият нещо по-важно зад мене.) Един от противниковите офицери ме вижда и измъква шпагата си. Но в последния миг съзира топа, разбира, че аз съм проста примамка, и хуква нататък.

Цариците се избиха една друга. Царете излязоха напред — чак в центъра на полето, което започна да опустява.

Останахме неколцина и сега очите на всички гледаха в нас.

Господи, докъде стигна играта! Цял топ предложиха срещу мен! Но тогава единственият верен кон на царя дойде с тялото си да ме запази. Той умря за мен, представяте ли си? И ми остави възможността да ликвидирам топа — само с една крачка, встрани.

Тогава тръгнах.

И цялата игра — това бях аз.

ЕЛХАТА

Моят син ме обвинява, че ние, жителите на големия град, все бързаме по нашите вечни работи- работи и човек (той има предвид себе си и другите деца) много трудно може да ни накара да разберем кое е наистина хубаво.

Аз не го обвинявам за това, че той ме обвинява-Усмивам се и си спомням как един изключително нежен и силен френски писател бе отбелязал с възхищение фразата, пак взета от дете: „Абе на тия възрастните много дълго трябва да им се обяснява...“

Естествено, самият аз се смятам за изключение, тъй като пиша и за деца и смятам че. ., Всъщност ето ме и мене във формулата: „Аз съм малко по-особен!“ Формула, подобна на универсален капан, в който всички сме виждали хиляди други. Толкова универсално-банален капан, че извън него, или наистина по-особени, се оказват само онези, които не се смятат за по-особени.

Този разговор с момчето се беше провел наскоро през декември, по пътя към къщи една вечер, когато всеки се беше забързал с очи пред краката си.

— Виж ги — каза малкият. — Още малко, и ще се затичат. Защо?

Трудно ми беше да му отговоря. Той трябваше да живее дълго, да разбере много неща от живота и тогава сам да си обясни всичко.

След няколко дни в кварталната градинка се появи голяма, разкошна елха. Децата бяха все около нея-Започнахме да се спираме и ние, възрастните.

Като исках да скрия неспособността си да отговоря на детето защо бързаме всъщност и да го поставя по мъжки в същото положение, попитах го:

— А сега тук, край елхата, защо се спираме всички? Момчето вдигна глава да ме погледне и каза просто:

— Ами да си вземем малко светло и шарено за очите. То се знае!

ЧЕРНОТО КУЧЕ

Елхата, край която ние, забързаните възрастни хора, спирахме, да вземем малко светло и шарено за очите си, бе махната. Просто новогодишните празници отминаха и тя си отиде с тях. Стана много студено. Наваля дебел сняг. Ние отново наведохме глави пред краката си и хукнахме по своите вечни работи-работи.

Тогава се появи Черното куче.

То лежеше сплескано върху железния кръгъл капак на канала — точно в средата на две оживени пресечки. На пръв поглед изглеждаше умряло. После, когато се загледаш, виждаш, че това не е така. И решаващ: болно е.

В течение на няколко дни се установи, че и това не е така. Кучето просто бе намерило в дебелия сняг едничкото място, където можеше да се топли, и не искаше да го напусне. Дремеше си и около него, от малките отвори на капака, излизаше пара.

Всяка сутрин, като отиваха на училище, децата спираха при черното куче и разговаряха. Ние, възрастните, редовно обръщахме очи към него още щом наближим тази пресечка. Шофьорите на колите намаляваха скоростта и внимателно го обикаляха.

Една сутрин видяхме на железния капак чердже — някой го беше оставил. На другия ден до капака се появи пластмасова кутийка — пълна с отпадъци от кухнята. „Здравей — казваха очите на всички от квартала, когато минаваха оттук. — Студено, а?“

Появи се ново чердже. Вече се слагаха толкова отпадъци от кухнята, че някой донесе съндъче, да ги събира.

Една прекрасна сутрин гълъбите от изгрев надуха гушите и припряно започнаха да се перчат по покривите, Котките цяла нощ бяха мяукали — жално и продължително. Когато децата тръгнаха за училище и бързаха към ъгъла на черното куче, да вземат малко топлина за очите си, то не беше там.

Пролетта беше поела към нас, която — вярно — всички очаквахме. Но заедно с лютия мраз и с дебелия сняг нещо си беше

отишло.

Наистина, какво беше това, та ние, възрастните, отново вперихме очи пред себе си — забързани и сами към своите вечни възрастни работи-работи?

ДУМИ ЗА ПРОЛЕТТА

Отдавна съм забелязал, че се пише за всичко. За всяка дата и почти за всеки човек. Казвам го без упрек — щом някой е посегнал с перото за нещо, значи то (и нещото, и перото) заслужава това.

Казвам, че се пише за всичко, за да се оправдая — ето, аз искам да напиша няколко думи за пролетта. Да я приветствувам искам. Не само тази пролет, която започна на двадесет и втория ден от месец март на 1988 година. Всичките, от които идем. Всичките след нея, на които се надяваме.

Здравей пролет — какво ли друго да напише човекът за теб? Добре дошла. Устискахме и тази зима. Сънувахме те... както обикновено. Пак си купихме мартеници. Пъпките пак тръгнаха (водени от жълтата светлина в дряна), белият щъркел пак ще размаха криле и ще спусне дългите си крака над почернелите клечки в гнездото. Ах, случи ми се да го видя пред две-три години в Нови хан. на площада — точно на двадесет и втори март. Целият беше мокър. Люлееше се. Извиваше шията си назад и през усмивката щеше да се разплаче. Приличаше на плашило. Глупости — той приличаше на светец...

Спрях колата и си свалих шапката. С гримаса, подобна на неговата (усмивката и сълзата ведно) разбрах за сетен път колко са слабички моите думи и колко не ми стигат — дори да изразя само това, което един най-обикновен щъркел ми шепне. Но бях щастлив, винаги ще го помня. Не се живее само с думи. То и само с чувства не може се преживя.

И все пак ние — от лятото и от есента на живота, ние, ланските клонки (отръскани от леда), по които с божествен кураж ще избухнат новите пъпки — нека не спираме сока от най-нежните думи и чувства, когато посрещаме пролетта.

ИМАНЯРИ

Слушах за вас-толкова тайнствени, страшни, красиви легенди.

Четох за вас — още по-хубаво, мрачно, недостижимо.

Ходих с вас — усетих надеждата, риска, неимоверния труд и това странно, тихичко отчаяние.

Често си мисля за вас — та нали всички ние вярваме, търсим, очакваме Нещото, след което...

Искам да ви попитам: ей, иманяри, не вили е страх, че някой ден, някоя нощ голямата купчина злато ще блесне в очите ви. Нали тогава вече няма какво да търсите?

Не ви ли е страх, ей, истински, родени иманяри, че изведнъж ще се превърнете в неманяри?

АКСЕЛ

Копаех в градината, когато чух силно крякане. Вдигнах глава. В пустия съседен двор едно от пилетата ми тичаше с все сила. По петите му го следваше рижаво куче. Извиках, пуснах мотиката, та се затичах и аз.

Бях изумен от поведението на кучето. То не обърна никакво внимание нито на виковете ми, нито на буците пръст, които хвърлях по него. С методичността на опитен звяр то гонеше пилето, спокойно сменяше посоката, когато пилето успяваше да го излъже край някоя трънка — знаеше как свършва всичко това. Пилето беше на педя от лапите на кучето и вече се препъваше, отпуснало криле, когато все пак, силно задъхан, успях да прогоня подлия нападател.

Тази дума „подлия“ не я употребявам, защото пилето бе мое, а защото рижавото куче в следващите минути напълно си я заслужи. От виковете ми и от буците пръст, които хвърлях със злоба, то избяга само на трийсетина крачки в изкласилата нива и залегна там досущ като диво животно. Хвърлих камък нататък. То се надигна полека, погледна ме, сниши се и като пропълзя метър-два (нещо, което разбирах по мърдането на гъстото жито), отново легна и се притаи. Същинска лисица.

Мина ми мисълта да взема пушката. Отказах се от това и отидох да отвържа моето ловно куче Аксел...

Той, както винаги, разтресе опашка и се готвеше за игрищата си разходка. Много изненадан остана, когато чу сериозния ми глас при командите: „Тука, Аксел. Близко до мен. Близко!“ Погледна ме и разбра, че не се шегувам.

Все пак Аксел направи няколко скока из двора, но командите ми отново го накараха да ме погледне съсредоточено. Изведох го към нивата, като му шепнех сериозно. Ушите му добиха формата, която изразява остра възбуда, цялата му фигура се измени — както когато ловуваме истински. Той нервно се обръщаше да ме поглежда. Когато

чу: „Търси! Търси!“ и видя накъде сочи ръката ми, излетя в житото като снаряд.

Рижавото куче скочи и побягна. Извиках: „Дръж, Аксел! Дай!“

На мощния германски брак бяха достатъчни десетина скока — с последния той се стовари върху беглеца. Чу се отчаяно скимтене.

Това не беше даване между кучета — хиляди пъти съм наблюдавал. Това беше лов. Истинска борба на живот и смърт. Аксел щеше да миряса само когато жертвата му се отпусне в зъбите му неподвижна.

Извиках му да го остави. Той го пусна. Рижавото куче побягна със скимтене. Аксел стоеше на мястото си неподвижен и вторачен в беглеца — чакаше да чуе следващата команда.

Повиках го. Погалих го, потупах го нежно. Пулсът ми думкаше яко — не мога да кажа от тичането ли, или от наблюдаването на сцената.

Съседите, разбира се, също бяха видели шумната история. Усетих остра гордост от това, че имам моя Аксел. Че така се справихме с инцидента. И — най-важното — че съм успял да го обуча на поведението му.

Когато го връзвах, пак го погалих. Той пак разтρε опашка — тази единствена при кучетата смесица от крайно умиление, преданост и възторг. Загледах се отблизо в очите му. Те бяха по-чисти и по-дълбоки от моите.

И хлапашката ми гордост се срина изведнъж. И в трясъка на внезапното ново чувство — тази редовна при човеците смесица от гузност, съжаление и тъга — разбрах, че всъщност в годините, откакто имах Аксел, е трябвало той мен да обучава.

ПУЙЧЕТАТА

Никога не успях да отговоря добре на въпроса: „Как пишеш?“ Нямам система. Безразборен съм и в това отношение — колкото си искам. Но мога да ви разкажа една кратка и проста история за пуйчета.

Като правех малкото си лично стопанство в Нови хан, исках то да стане такова, към каквото винаги сее стремил целият ми род назад в миналото. Не да окача оцелелите менци, нощви, кросна, чутури и всякакви свидетелства за отминалия бит на бедния и средния българин. Исках живи кози, кокошки, куче на двора...

Така се стигна до отглеждането на пуйчетата. Убедих майка ми да вземе една пуйка от съседката, да вземе яйца и да ги измътим в собствения си курник. Така и направихме. Грижехме се за тези пуйчета, както и съседката. Курниците ни бяха еднакви. Те растяха заедно, на една и съща поляна по цял ден. Съседските пуйчета ставаха като динозаври, а нашите бяха дребни и хилави.

— Какво става? — все питах майка ми. А тя:

— Ами то си е казано: „Иванчо и пуйче най-мъчно се отглеждат.“

Разпитвах с часове съседката кое е различното. Какво ги прави, какво струва, бае ли им, пее ли им, патент ли някакъв таен крие от нас?

Добрата жена се смееше и ми казваше всичко, най-подробно. После взехме да ги храним заедно, с една и съща храна, в едно и също корито. Нейните ставаха още по-големи. Нашите като че ли се мумифицираха.

Отчаях се. Бях готов да се предам и да изоставя мераците си за пуйки и пуйчета. Като не върви — не върви. И тогава, един прекрасен ден, съседката ме извика и рече:

— Дойде ми наум, Доне, кое е различното. Зяпнах я с кръгли очи.

— Ами че аз от сутринта в кревата до вечерта в кревата все си мисля за моите пуйчета. И даже честичко ги сънувам.

ВЕЧНИЯТ КМЕТ

Едно шопско село било прочуто с това, че кмет не задържало. Избирани били млади, избирани били стари — мине, не мине някое време и кметът излезе от общината, та не се върне там никога. Назначавали по-учени хора, опитвали и с неуки — все тая.

Така дошъл ред на Йордан — човек селянин, средна ръчица, с калпаче, цървули и беневреци. „И тоя няма да го бъде — споглеждали се хората помежду си. — Хеле сега, когато ще ставаме граждани.“

Наистина слухът, че селото ще става град, се оправдал. Излязъл указ, дошли големците, имало тържество и селото било официално обявено за град.

Влязъл Йордан в кабинета си първия ден, огледал се и рекъл:

— Донесете ми един сандък.

— Какъв сандък.

— Обикновен сандък — рекъл Йордан. — Да е висок колкото стол.

Донесли съветниците сандъка, а новият кмет наредил:

— Сега едно голямо огледало донесете и един хубав градски костюм.

Когато и тази заповед била изпълнена, кметът съблякъл селските си дрехи, сложил ги в сандъка и облякъл хубавия градски костюм. Сандъка преместил зад бюрото, на мястото на кметския стол, и седнал отгоре му. Така започнали дните на неговото управление.

А те се оказали дълги — тези дни. Трупали се като снежинки от небето, леко и кротко, превръщали се в месеци и години.

Не паднал Йордан от кметското място, градът растял и всичко вървяло добре. „Каква е неговата тайна? — чудели се недоверчивите шопи. — Тук има магия!“

И решили да го следят. Наредили дежурства навсякъде. Турили постове. Всичко било обикновено, нормално — Йордан си живеел живота, както и всички останали.

Тогава съветниците решили да наблюдават какво прави той в кабинета си сутрин, когато по строга традиция за десет минути се заключвал, да остане сам.

Пробили стената. Замаскирали отвора. Клекнали сутринта и зачакали.

Влязъл Йордан в кабинета си, съблякъл хубавия костюм. Отворил сандъка, извадил селските дрехи и ги облякъл.

Застанал пред огледалото, огледал се хубаво и като вдигнал пръст, рекъл:

— И не забравяй, Йордане, откъде си дошъл! След което пак се преоблякъл, прибрал селските дрехи в сандъка и отключил вратата, та да му почне работният ден.

ИЗПИТИ

От първия си изпит като студентка дъщеря му донесе тройка. Той се ухили, подаде ѝ ръка за поздрав, а с другата я тупна отзад.

— Не знам защо стана така — каза тя, когато седнаха да обядват. — Можех да изкарам повече.

— За какво ти е повече? — сви рамене бащата. — От теб се иска да си вземаш изпитите, да си хванеш професията в ръце. Това не ти е гимназията, да гониш успех, та да кандидатствуваш.

— Ама ти... наистина ли си доволен?

— Разбира се. От теб се иска да си вземаш изпитите, казахме. Ти ги вземаш. Да завършиш се иска. Ние с майка ти... живеем някак и без висше образование, както виждаш.

Тя донесе шестица от втория изпит и още от вратата се хвърли на врата на баща си — както го правеше, когато беше петгодишна. Облак от празнично настроение се настани в къщата — вечерта я докараха и до песни.

Третият изпит взе с пет и половина — пак пишеше в книжката ѝ „отличен“. Едно мечтано, скъпо, спортно яке, за което ставаше дума отдавна, същият ден бе на гърба ѝ. Бащата не мислеше дали е възпитателно или не, просто поривът му бе неудържим.

И други дреболии от бита рязко се промениха — например майката престана да пищи, че влизали всички с обувките, мъкнали кал непрекъснато и тя постоянно трябвало да клечи в антрето с парцала в ръка. И закуските сутрин ги чакаха върху масата като за изложба, и други деяния и продукти — все рожби на простото, но много изобретателно добро настроение.

— Майка ми се побърка с тия шестици, усещаш ли? — довери само на бащата студентката.

Той се засмя. Каза ѝ, че май наистина има нещо такова. Държеше се „отгоре“. Искаше да бъде голям философ. Живее се и без висше образование, разбира се. Това освобождаваше момичето до дъно — отдавна го бе забелязал. И от това нейно, собствено дъно на душата и

мисълта, където се раждаше прозрението за света, поникваше спокойно личността ѝ. Бащата знаеше отлично, по себе си, че натискът не управлява толкова добре, колкото умелото поощряване на собствените пориви към доброто. Повтаряше, че тройката е достатъчна за студенти, даже дръпваше учебниците от ръката ѝ вечер, да се наспи хубаво. Въобще този човек се виждаше в някаква страхотно силна и красива роля.

Ролята, която се спуска подобно сапунен мехур, когато момичето донесе и четвъртата пълна шестица.

Сега той я прегърна в антрето, та щеше да я смачка. Майка ѝ се засмя невъзпитано силно, а след минута се и заплака.

Бяха обядвали двамата, той лежа на миндерчето в кухнята, докато бъде разказано всичко подробно.

— Ама ти какво? — изведнъж го зяпна дъщерята, като спря да се храни. — Абе вие сте много загубени, и двамата!

Бащата беше усетил сълзата, която преля в ъгълчето на окото му. Чувствуваше се като на много важен изпит, беше на милиметър от възможността да се овладее, но усети гласа си несигурен и си замълча.

— Честна дума, за пръв път в живота си забелязвам нещо у вас, което не съм знаела никога! — каза момичето. — Честна дума!

Бащата стана и си отиде в стаята. Без да избърше влагата по бузата си, погледна към Витоша. Отгоре тя беше с бял връх — като айсберг. Той знаеше сега, че сам не издържа изпита, на който се беше подложил — такава сладка двойка се гърчеше в него...

А милото малко момиче пък не знаеше, че е забелязало само връхчето на онова, което никога не е знаело.

И че под това връхче, в сърцата на всички родители, лежи огромната и вечна планина на надеждите.

НАТРИЕВ ХЛОРИД

Бях ученик, когато в час по химия видях какво се случи с едно мъничко парченце натрий, след като учителят го пусна във водата. То избухна, запали се, гръмна.

Бях войник, когато усетих действието на хлора — противогазът ми се беше повредил.

Какъв ужас — да допреш парченце натрий до мокрия си език.

Каква жестока смърт — да поемеш отровния хлор.

А всеки божи ден с блаженство посоляваме хляба и гозбата си със... натриев хлорид. Защото тъкмо това е солта.

Сега, когато вече лека полека отивам към пенсия, с голямо удивление разбрах как много от нас биха изгърмяли, ако бяха сами.

И още толкова от нас биха отровили, ако бяха сами.

И как съединението ни е превърнало в насъщна, вкусна сол.

ПРЕЗ РЕКАТА

Вървим през гората без пътека, прибираме се към лагера. И този дълъг геоложки ден в Родопите е свършил. Не вярваме, че друг е имал толкова сила, колкото усещаме в себе си. Можем да работим и през нощта. Като на шега можем да минем през още девет баира. И все тъй да се смеем, да ни къпе дъждът колкото иска и толкова да ни суши слънцето. Все тъй — с безкрайна радостна енергия — да прескочим рова, да прецапаме с обувките през реката и...

И изведнъж забелязвам, че Мая е спряла на брега. Гледа ме и мига. Другите вече са минали — чуват се гласовете им далече напред.

— Какво? — питам я.

— Как какво? — усмихва се тя. — Трябва да ме пренесеш.

Мая е със сандали. С нежни, бели крака, с красива тънка пола и страшна блузка. Тя не е от нашите. Дошла е на гости на сестра си. А всъщност е годеница на един от моите приятели тук. Наоколо — на много, много километри — такива като Мая няма. Може би само понякога — в редките, щастливи сънища.

— Хайде де, какво чакаш? — Тя пристъпва към мен, да я взема на ръце.

Представям си това — как я вземам в ръце — и я гледам... Безумната вечна гора тътне зад нас. Върховете на смърчовете тихо стенат.

Пускам торбата и чука на земята, И започвам да нареждам камъни през реката. Големи, плоски, наблизо един до Друг. Да може Мая да мине спокойно по тях.

Тридесет години оттогава. Мая и моят приятел имат големи деца. И аз имам големи деца. Дъщеря ми е геолог — някъде из горите и планините. Край реките, които не може самичка да прекоси.

Двадесет и девет години аз благославям мига, в който достойнството ми не остана оттатък реката, забило копита в дивия бряг;

КУКУВДЕН

Сред малкия калдъръмен площад на селцето двете черни волги изглеждаха много големи, а до тях сплесканият винен фиат с номер „Рома 018119“ правеше впечатление на приклекло, рядко красиво чудовище.

От волгите излязоха добре облечени, охранени момчета и се запътиха към съвета. Върху фиата (на елегантния му багажник) бе вързан трупът на едър сръндак.

— Прего — каза едно от момчетата и италианецът излезе от колата си. Беше по чехли, в разкошен ловен екип.

Малкото селяни на площадчето гледаха всичко това любопитно и пушеха — мършави и космати. Само две деца доближиха колите и си позволиха да коментират.

— И във волгите има сърни — каза едното. — Вътре, в багажниците.

— Откъде знаеш?

— Видях, като ги отваряха. И на италианеца пушката видях. Ей толкова е късичка. Като играчка.

— Татко каза, че струвала повече от хиляда лева. И че той плащал за една сърна, колкото за една кола.

— Кой?

— Италианецът.

— Той откъде знае?

— Кой?

— Баща ти.

— Миналата неделя ходи с тях. Да води кучетата. Само че тогава беше французин.

Кратката церемония в сградата на съвета сигурно бе свършила, защото гостите излязоха, ръкуваха се подред с Кръстан пълномощника и като насядаха по колите, потеглиха.

Пълномощникът помахаше след тях, после се обърна и делово, малко прегърбен, тръгна към своята мъничка крепост. Тогава чу:

— Кръстане., —

Той спря, познал гласа на Гатьо.

— Къде отива тая пара бе?

— Коя пара? — попита Кръстан и като се обърна отново, тръгна полека, по-изправен, към кръчмата.

Тя беше на две стъпала — тази мъничка крепост на селяните, — миришеше на мента, цървули, пометено и спокойно.

— Парата, дето я снасят тия всяка неделя.

— А! — каза Кръстан. — Питай ме мене.

— Ние кога ще излезем на лов бе, Кръстане? — попита Иван. — Няма ли и за нас такава неделя, тука, у дома?

— А! — пак каза Кръстан. — Когато имате бележка. Не знаете ли кога?

— На Куковден — каза Гатьо и като хвърли фасата, плю, защото си беше опърлил мустаците.

Кръстан изпи една ментовка сред своите избиратели, каза още няколко пъти: „А?“ — в отговор на техните привидно глупави въпроси и делово, твърде прегърбен, се прибра в сградата на съвета.

След малко мълчание Гатьо изпсува тихо и почти замечтано — безадресно, в бъдеще време, множествено число.

След още малко мълчание (мършаво и космато) Иван повтори псувнята — безадресно, в минало свършено, множествено число.

Беше три часът следобед. Извечното идилично спокойствие витаеше над малкото балканско селце — извечен божи баланс на извечната, мъжествена, тукашна мъка.

Към пет Гатьо пое по Зайково дере, нагоре. Пушката му беше надве, под шубата.

Към пет и десет Иван пое по Вълчидол, нагоре. Пушката му беше в ръката — той живееше в крайната къща и гората опираше до дувара му.

Сърните в този балкан пиеха вода по едно и също време, на едно и също място — от памтивека. Мъжете в този балкан знаеха това от деца, както и още много неща за земята си, или по-скоро се раждаха с познанията, събирани от бащите и дедите им — от памтивек. Промени настъпваха естествено, но никога не траеха дълго. Например сърните преди петнайсетина години почти бяха изчезнали. След това докараха отнякъде други. Известно време те се лутаха навсякъде, но постепенно

установиха пак същите места за водопоя, за пашата и за ятаците. Някакъв ред съществуваше тука — железен като законите на поникването, умирането, любовта и надеждата.

Гатьо се огледа да разбере кое време е и реши, че може да изпуши една цигара. Тук, докато не е наближил мястото. Той знаеше отлично, че влажните ноздри на тези красиви животни улавят острия мирис от двеста и петдесет метра и никак не го обичат (извечният вик на кръвта им да бягат далече от него), но и тютюнът му трябваше много — да окади някак и да приспи за момент вътрешната тревога. Сглоби пушката, седна и запали цигарата. Щеше да обиколи отгоре, да одъвче по пътя два стръка див джоджен — нека животното да го чака откъм страната на миризмата.

Иван беше избързал по стръмния и всъщност много удобен път на вълците — седна на коренака на един габър и като се вгледа към мястото, където двете деренца се събираха, чу ударите на сърцето си. Не му беше сефте тук да поседне. Историята се повтаряше като в театър. Мръква се. Идва сърната, наострила уши. Ослушва се, оглежда се, души. Нищо особено. Навежда се да пие от клокочещата кристална водица в краката си. Съвсем, съвсем полека, безшумно, Иван вдига пушката. След изстрела оставя пушката, изтичва и прерязва дългата шия, докато животното все още рита. Помъква го из гъстото. Окачва го на някой клон на височината на главата си (да не го стигат лисиците) и се връща при пушката. Мушва я в парцал, който е навит около кръста му като пояс, и я шибва дълбоко в къпините. Тръгва си сам, празен — пуши цигара. Това е. Когато заспят в селото, ще дойде с чувала и ще прибере животното. Намерил го е — ако случайно, случайно някой го спипа. А пушката ще чака там бездруго — в парцала и в къпините — до другото мръкване. Това е.

Гатьо пусна угарката в шумата, без да я стъпче. Нямаше да запали гората — влажно е. Нека дими. Нека вони. Да плаши сърните оттука, а той да отиде отгоре. И тръгна. Освен песните на вечерните пилета чуваше само дишането си. Ни съчка, ни звук от вървенето. Малко бе закъснял, но той виждаше в тъмното като котка. Със силен тропот зад гърба му прибягнаха двойка сърни. Докато се обърне, мярна мъжкаря във въздуха над дерето — подобен на птица. Проследи шума от копитата, поклати глава и продължи, без да бърза.

Иван чу тропота и се сниши до ствола на габъра. Сръндакът спря наблизно, но не се виждаше от храстите. Остана там, неподвижен. След някое време се чуха и стъпките на сърната — по-леки и меки. Но и тя спря в гъсталака. Иван пое дълбоко дъх, пръстът му беше където трябва. Друг, съвсем слаб шум го накара да се обърне наляво. Трета сърна пиеше от дерето спокойно — цялата на открито, като мишена. , Той започна веднага бавното, майсторско обръщане на пушката вляво, но още не бе извъртял и една педя, когато сърната рязко вдигна глава и буквално литна към гъсталака.

Стъмваше се, както се стъмва в балкана — постепенно, а бързо. Гатъо чу третия тропот, който утихна в гъстия подрост и обиколи, за да влезе и той вътре. Знаеше, че са там. И трите. Вече подплашени, можеше и да не излязат на откритото при водата. Тъкмо подплашени, щяха да останат в гъстото, докато не го видят. Но за да го видят, значи и той да ги види. А това беше достатъчно. Вървеше наистина като котка, пръстът — на спусъка, опипваше всичко с очи и чакаше едната секунда. Повече не му трябваше. Беше го-правил толкова пъти — от десет един не успяваше.

Без никакъв повод, все тъй с очи в гъсталака, Иван реши да се обърне отново наляво. (Той после дълги месеци искаше да си спомни: наистина ли без никакъв повод се обърна, той ли се обърна, или пък някаква дяволска сила го измами — щеше да мисли, да се ругае, да пуши лютивци цигари, но... вече се беше обърнал.) Полека извиваше шия и от изненада усети ежовина по гърба си. Огромен като насън, рогат и едва ли не страшен в мрака, сръндакът пиеше вода от дерето. Предните му крака разкрасени, цялото му едро тяло очертано на голото. Противно на улегналия си майсторски навик Иван с бързо движение обърна пушката по дългия полукръг, но животното отскочи като от пружина и само с две чаткания по камънаците край дерето вече влигаше в гъсталака. Изнервен от лошото начало на познатата пантомима и от настъпилия мрак, Иван поведе летящото тяло с пушката и стреля в последния миг, по посока към шията му. Остави пушката и скочи. Затича се сред силния тропот от всички страни, на всички сърни — когато стигна до мястото, нямаше нищо. Не вярваше да не е улучил — това не беше се случвало от много години. Ослуша се и след отдалечаващите се копита чу слаб звук наблизно. Забърза към него през гъсталака и след няколко крачки видя животното на земята.

Въздъхна със старата, сладката тръпка, извади ножа и вече се навеждаше над него, когато разбра, че това не беше животното.

Гатьо бе паднал на колене и на лакти, пушката му на шията — опитваше се да се изправи.

— Ей — каза Иван и коленете му се отсякоха. — Ама ти...

Гатьо изпсува, стенийки.

— Гатьо бре, ама аз ли...

Онзи изпсува още веднъж и с дясната си ръка хвана крачола на Иван. Пръстите на лявата мачкаха шумата. лицето му беше в кръв.

— Мърдам я — каза той. — Пръстите си мърдам. Ама...

Иван го изправи и като видя лицето му отблизо, помисли, че ще припадне. В това време Гатьо се пипна с дясната ръка по лявото слепоочие и като напипа кръвта, погледна пръстите си.

— Нищо — каза той. — Кожата само. Ама ръката, ръката...

Тя беше простреляна в рамото — лявата му ръка-и висеше в кървавия ръкав неестествено.

— Абе брат — каза прегракнало Иван.

— Давай надолу — изохка Гатьо. — Давай, докато...

Иван го прегърна през кръста, прехвърли дясната му ръка зад врата си и го поведе. Беше се мръкнало хубаво — само водата в дерето блестеше.

— Абе човек — с напукани устни каза Иван.

— Давай полека — пъшкеше Гатьо. — Туй на главата ми само е одраскано. Кожата само. Ама ръката да видим.

— Ей сега, Гатьо, ей сега.

Мъкнеха се така в тъмното, стръмното — към светлинките на селото. Спъваха се. Гатьо скимтеше и пъшкеше.

— Пушките, ей — каза той по едно време и се хвана за най-близкото дърво. — Бягай да ги прибереш. Иван ги изпсува.

— Върви, върви — каза Гатьо. — По-лошо ще стане. Аз ще се стискам за дървото, ти върви и се връщай.

— Кръвта бе, човек — каза Иван, съблече ризата си и я раздра.

— Имам кръв аз — скърцаше Гатьо със зъби, докато Иван го превръзваше. — Бягай сега за пушките.

Иван хукна нагоре, като размотава парцала около кръста си. Когато се върна, Гатьо бе седнал до дървото. Вдигна го и продължиха към селото.

Бяха наближили съвсем, когато Иван се спъна и двамата паднаха тежко на сипея. Гатьо изрева, после утихна съвсем. Иван го вдигна на ръце, като бебе.

— Гатьо бе — стенеше той, като с крака опипваше непрогледния мрак и пред двамата. — Абе братле... мамка му и животеца, дето е даден на нас. Мамка му!

Той вече плачеше, докато обливаше с лютите си псувни всички и всичко, но стъпваше много внимателно, а очите му не изпускаха светлинката на крайната къща, която се приближаваше с всяко вдишване и издишване — размазана и лъчиста, толкова важна, спасителна, едничка, колкото малкото, простото семенце, пълно с животец.

Гатьо изохка, протегна здравата си дясна ръка и го сграбчи за ризата на гърдите, в този миг по-тежък от всичките убити сърни през живота си.

— Иване... — рече. — Жив съм, Иване, да знаеш...

— Ох, братко — изскимтя Иван. — Дръж се бе! Как да ти се помоля?

— Държа се аз — ръмжеше Гатьо и силно стискаше ризата на гърдите му. — Дръж се и ти. Всичко ще се оправи, да знаеш... Щом се държим помежду си.

Сред риданията Иван се засмя. Притисна приятеля си, както се притиска в прегръдка дете. И сам той искаше сега да бъде дете — ужасно много искаше това, нищо друго. Представи си нещо... спомни си козите, говедата из този балкан, тояжката на Гатьо и своята собствена. Мечтите от онова време, които ги доведоха най-сетне до единствената прегръдка в живота им. И коравият, железен Иван беше на една крачка от някакво свръхважно откритие за живота си, за живота на всички и изобщо, но железният, корав Гатьо тежеше ужасно в ръцете му, страхуваше се да не го изтърве, да не паднат отново и нямаше никакво време за мислене. Може би после. Друг път. След години или след няколко крачки.

Например ей там, при каменния дувар на неговата къща, до който свършват извечните, винаги прости закони в гората и почват сменяемите, винаги сложни закони за хората.

ТОВА И ОНОВА

Преди години разказвах в печата историята на моето любимо ловно куче Карло, скоро след това писателят Йордан Радичков разказа пак в печата тази история по друг начин, като почтено я озаглави „Опровержение или един румб наляво“, така кучето Карло, вече покойно, бе обезсмъртено на два пъти от две доброжелателни пера — от две десници, които неведнъж са го погалвали по лебедовата шия било в района на Гара Верила, било в блатистите равнини край селата Казичене, Равно поле, Долни Богров.

Кучето Карло беше наше, тъй както са „наши“ блатистите равнини, които посочих (и още много, много други хълмове, долини, акациеве горички и черноземни угари), а колкото до кавичките, те нямат за цел да намекнат за елементарната юридическа собственост, те трябва лекичко да напомнят на уважаемия читател, че всъщност ние, всички живи люде, сме временна собственост на местата, които обитаваме, на нещата, които обичаме, на мигновените картини, които дълбоко се запечатват в очните ни дъна, и най-вече сме собственост на онези видения, които внезапно се настаняват в душата ни и после отказват изобщо да я напуснат.

И циганчето с калеврите, което видяхме на Гара Верила и което е описано от писателя Йордан Радичков в разказа му „Дъждовен влак“, и то е тъй наше.

И сега е моят ред за опровержение.

Хубаво се разказва за влака от Ямбол, за хората-вътре, пердетата, премълчаното и дъжда, човек може тъй да пътува с нежния и силен писател хиляди мили и все пак аз, роденият на гара, отдавна поглеждам няколко възла наляво и надясно и все си мечтая за онези примамливи точки из големия свят, от които влаковете потеглят и на които окончателно спират.

Нещо подобно ми се удаде наскоро, когато с куфарчето си в ръка забелязах, че всичките тридесетина коловоза на франкфуртската гара са челни, тоест задънени, и можех да си кажа: „Ето тук е една от

крайните точки на влаковете.“ Половин час по-късно продължих към Рурската област — отново с влак, никоя точка не е крайна, разбира се, виж колко добре е станало, че съм роден на гара, та да го знам толкова естествено, — видях от прозореца къде се произвеждат знаменитите ножчета „Золинген“, които ние наричаме откакто се помним „Солинген“, просто ей тъй, както наричаме крачните шевни машини на нашите лели „Сингер“, чули тази дума от самите лели и весело нехаещи, че било ставало дума за марката „Зингер“, което, казват, значело „певец“. Хубава дума за шевни машини, но не това е, което искам сега да разкажа, макар че Рурската област предизвиква спонтанно у мислещия човек толкова от неизбежните размишления, както и селцето Хердринген, чиято околност пребродих във всички посоки, тъй като литературните и философските разговори, за които там бях поканен, траят, да речем, три часа дневно, а самият божи ден е твърде, твърде по-дълъг.

Какво правя тук? Ето въпроса, който ме занимаваше с такава упоритост, че в отделни моменти се плашех да не съм мръднал душевно. Той сега се надигаше леко и неудържимо, изгърбен в мен тъкмо като знака, с който се правят въпросителните изречения, аз му въздъхвах, повдигайки рамене, той се извисяваше отгоре ми — подобен на душ, обливаше ме по главата с нови въпросчета и заприличвах на мокра кокошка, умъдрена между мълчащите старинни замъци и потискащо сресаните зелени поля.

Хранят ме, плащат ми, внимават да остана доволен:

от всичко и... Защо съм тук, а не в блатистите равнини около София? Защо не съм при билетата, които сега квачката води — наперушинена като змей! — в неугледния ми, разхвърлян новохански двор? Така ли биха се чувствували тези чисти, розови германци там, както аз тука? Тогава какво сме ние, хората? Може би само онова, което помним около собственото си детство, около всекидневието си — каквото и да е то?

Голямо пъшкане беше... Голямо мълчание. На всичко отгоре трябваше и аз да се усмихвам — да не обидя любезните и безупречни домакини.

Една разкошна вечер имаше, разбира се, когато югославският писател Драган Алексич поклати глава срещу мене и въздъхна по същия начин.

— Какво, Драгане? — викам.

— Толкова разходки правиш, а не си много весел, те гледам.

— Прекалено ми е чисто навсякъде — казах. Той трепна. Очите му светнаха и поръча по още една бира. Помня точно думите му на неговия език и те така се запечатаха завинаги в ушите ми:

— Чиста, брате! Чиста, као гробље живих! И нема нища. Ни пес, ни мачку.

Разказах му за един умрял плъх, чийто труп бях видял през деня до една ограда. Сресан. Опашката права успоредна на бордюрчето. Зъбите му чисти.

Още по една бира. Нашенски приказки. Дишане! Разказах му и за камъка, който си бях донесъл от гората. по-точно отрязан от пастите „Монблан“. Но той не беше изрязван от човешка ръка и от машина, той така се беше отронил при естественото изветряване на скалите в природата. Познавам тези неща, те се виждат. Бях се попитал, докато го носех към хотела:

дали пък тук мъртвата природа не се движи по строги геометрични линии, ред, посред тревите и дърветата (нито един чеп, моля ви се!), та накрая и хората действуват като нея?

(Ах, моите грапави джанки, бодливите клони във всички посоки, зверските бурени и коренища...)

Разбира се, че се напихме с Драган, а на другия ден даже неизбежният махмурлук беше приятен.

Броех часовете, радвах се на задрасканите дати като едно време в казармата. Вечер си казвах в дванайсет часа и една минута: „Вече е утре.“ И почвах още буден да сънувам местата, които всъщност съм аз. Недонаправените предмети, приятели, пилета, квачки, безкрайни криви камъни в купчината тор и ръждивите телове от балите слама — и всичко това ме викаше и ми правеше отчаяни знаци да ида при него.

Цъкаше секундарникът, ние се приближавахме със себе си отново и имаше само една неприятност, докато стане това — самолетът.

Думата „неприятност“ в случая нищо не изразява, аз всъщност имам ужас от самолет.

Пътувал съм много пъти, разбира се. По много часове, над джунгли, океани и ледове. Но — явно — тогава съм бил лекомислен. Или глупав. Или пък не съм погледнал съсредоточено как тънките

алуминиеви крила треперят. Знам, че е дуралуминий, че всичко е изчислено, и то с много резерви, като мостовите. Но онова вътре в мен не разбира от нищо. Както и да е, вълнението растеше в двете посоки и когато часът за излитане настъпи, аз приготвих най-нехайната си възможна гримаса, смесих се с непознатите безумно смели жени, мъже и пеленачета — да заема мястото си до прозореца. Някаква дипломатическа капиталистическа бабичка нещо ми измънка на всеобщия чужд език, който ме дразни и когато го разбирам, аз кимнах и тя седна до мен. Затегнахме коланите. Престанахме да пушим. Моторите ревнаха по „друг“ начин и аз гледах бебешките лица на стюардесите, които бързаха да ни заглавикват с каквото могат.

Имаше нещо ненормално в мисълта, че след два часа и нещо ще си бъда у дома. Чак оттука? Как така, след като за два часа едва мога по човешки да стигна от Нови хан до Верила, и то като пердаша направо през нивите и ливадите. Виж ти. Ето го всъщност днешния свят, иди се оправяй.

Нови хан, боже. Взирането в пъпките на калемите по ашламите. Сламицата в курника, пчелите по коритото на чешмата. Верила, варелите, боклуците, циганските бараки — от които всеки момент може да те лавне някой мелес, шарен като прането на телта, или пък да завърти опашка в краката ти. А може да излезе и онова нещо и да затътри калеври из пепелака през тебе.

Пясъчен часовник, наистина — какво великолепно сравнение. Метафора. Alegория. Пренос-превоз, защо не. Изобщо сто думи, които значат толкова ясното:

„Думам ти, дъще, сещай се, снахо.“ Вярно, че сме диванета; какво търся сега тук, в този тресящ се и бръмчащ самолет? Какво търсих в околностите на село Хердринген и под стъкления купол на франкфуртската гара, където само един силен вик е достатъчен да ти покаже колко струваш? Кога наистина ще се науча да различавам това от онова?

Летим. Премагаме в устата си карамелчета. Храним се настървено, в теснината между столовете, в пластмасовите кутии, с пластмасовите ножче, лъжичка и виличка, пием кафе и пием бира. „Загорка“. Дума, позната с раждането или много преди него. Така както на германеца му е позната по същия начин думата „Кроненбург“.

Можем да разменим бирите си, разбира се, но защо (и как всъщност?) да разменим това и онова?

Капиталистическата дипломатическа бабичка ми се усмихна и каза на чист български с шопски останки, че по време на дълги пътувания не можела да се храни. Погледнах в пластмасовата ѝ кутия — нямаше нищо. Кимнах, обърнах се към прозореца и отново исках да разпозная реките и планините под нас. Когато успях с това, страхът от летенето изчезваше. Тези води после щяха да минат край Свищов и край Русе. В тези гори живееха животни, които се криеха, въдеха се, бяха гонени от дресирани кучета и хора с дресирани пушки. Това се ядваше. То беше нормално и нищо чудно, тъй както си зяпам и мисля за него, да вземем наистина и най-успешно да кацнем у дома.

... Вървеше циганчето между релсите или край тях и гледаше колата, в която ние бяхме — не нас. Това е моето опровержение. Тя имаше такива като нас, те всяка вечер я щипеха зад бараките, в сламата, край боклуците. Но те пък нямаха кола. И пушки нямаха. Те просто бяха това, а като всяко момиче, учено или не, циганчето щеше да зяпа, докато е живо, към онова. Това е моето опровержение. Щеше да зяпа, милото, без никога да допусне, че ние така искрено искаме да изчезнем в мургавия пясъчен часовник на времето, който започваше примамливо от края на шията и се криеше в широките гънки на пазвата и тъй нататък и тъй нататък, докато дойде ред този часовник да бъде обърнат, защото той на този принцип е направен и всъщност заради туй. Опровержението ми вече е напълно готово, то може дори да се формулира съвсем точно: „Обърни пясъчния часовник, за да пребъдеш!“ — а може и разказвателно да се защити от всички страни: „Ето, ние имаме кола и пушки и сме такива, каквито сме за сметка не на някого друго, а за сметка на самите нас, като всяко нещо в живота, за сметка на собствената си образована дивотия, която не ни разрешава да идем с нашата магьосница в сламата, край боклуците, зад бараките, тъй както нейната неuka нежност не ѝ разрешава да дойде да седне в колата с чувството на стопанка, да отмести скъпите ни пушки като клечки за зъби и да ни пусне в безкрайната мелница сред песъчинките на времето — така е, така е.“ И тук аз мога да приключа тази история, но ако си спомняте, съм още във въздуха и не мога да остана така да вися — нали затуй зяпам надолу и куражът ми надебелява заедно с Дунава. Пуша и чакам да кажат да затегнем

коланите, да угасим цигарите. Да светнат надписи пред нас и да поемем дъх издълбоко.

На франкфуртската гара времето беше мъгливо, такова беше времето и на франкфуртското летище, после имаше облаци, но самолетът като едно нищо излезе над тях и дълго време неговото слънчево зайче пътуваше заедно с нас и от някой ламаринен покрив или пък воден басейн блясваше като обратно слънце в очите ни.

Най-сетне казаха за коланите. Казаха и каква е температурата на въздуха в София. Кубетата на Александър Невски лъснаха и аз разпознах реката Искър и тесните любими шосета. Ръцете ми бяха силно изпотени, бабичката до мене разправяше нещо за летището на Чикаго и за някакво палто, което синът ѝ там купил само за да я посрещне в студеното. Идиотска мисъл ме порази: „Сега можем вече и да паднем.“ Не ми се вярваше, че мога да умра тука. И даже да се случеше, не беше толкова страшно. Не знам защо.

Пистата идваше все по-близо, чух как тропнаха колесарите и разбрах, че всъщност е имало много голям смисъл да се пътува. Където и да е — надалеч. Защото как иначе човек ще разпознае това от онова?

Бях горд. Страшно важен. Така и слязох от стълбичката на самолета към автобуса, така погледнах от автобуса към терасата с посрещачите.

И после бях едно щастливо, уморено нищо — когато видях как децата ми махат с ръце и подскачат.

ВЪЛШЕБНИ ГОДИНИ

Беше тиха градска вечер. Детските гласове от улицата притихнаха. По телевизията с бодър тон и делово темпо показваха много Модерни танкове и престрелки, все на далечни места. Един успял човек на средна възраст пушеше на балкона си и зяпаше през прозорците на съседите. Това му беше интересно винаги, той вярваше открай време, че всички жени зад тези прозорци независимо от възрастта, килограмите и манталитета са по-хубави от собствената му Пенелопа. Поне по-привлекателни, което всъщност никога няма нужда от норми и доказателства. По същия начин успелият човек смяташе, че чуждите деца по-лесно живеят живота си: по-яки са, много по-сръчни и непретенциозни до естествена като слънцето веселост. Той знаеше, разбира се — този умен човек, — че във всичко това има голяма заблуда. Тя се доказваше от неизменното му и неочаквано любопитство към онова, което показваха чуждите телевизори. Те бяха неудобно поставени (чуждите телевизори, които виждаше от своя балкон), рязката синкава игра на петната тъй много повече дразнеше окото, но не, то се стремеше нататък. Към същата програма, която меко и цветно се излъчваше у дома.

— Ще пиеш ли ракия? — попита нежно Пенелопа, която усърдно и спокойно, като в класическа опера, нареждаше масата за вечеря.

Тя не се казваше така, нейното име бе Пенка, но някога, в далечните години на тяхната таванска младост, съквартирантът му една нощ го беше събудил с думите: „Ставай, Пена лопа!“ Момичето наистина чукаше на вратата, носейки лудата вест, че той, сто пъти изключваният студент, ще може отново, за сто и първи път да продължи своето образование. Те бяха тогава яко прегърнати — момичето и лудата вест — и набързо прикътани в най-скришното място под одеялото. От „Пена лопа“ стана и си остана Пенелопа — на всичкото отгоре това момиче, с изтъркана до тензух пола от целволе, после наистина трябваше двацет години да чака, също като в античната приказка, докато бедният провинциален Одисей издраска от

фунията на своята безнадеждност, подаде прошарената си вече глава над нейния удобен ръб и чу от околните (без да изпита никакви особени чувства) едно облещено: „Браво!“

Този успял човек на средна възраст — вече е време да кажа — бях аз. И тъй като жена ми отлично знае, че вечерно време нямам нищо против една чудесна салата, а знае също и това, че всяка чудесна салата без чашка ракия е почти престъпление, но все пита, като че ли тя е измислила всичко това, казах с досада:

— Ще завали.

Пет минути по-късно дъждът плющеше с всичка сила. Закачулена и рязко настроена против природата, жена ми прибираше прането от балкона, а аз си пиех полека ракията, докато телевизията продължаваше удобно и цветно да ме заплашва с новата световна война. Тогава се звънна и отидох да отворя.

Беше Жени. Почти не я познах в първия миг — толкова отдавна не бяхме се виждали. Разцелувах я, дадох ѝ знак да си трае ѝ я заведох в кухнята.

Жена ми изрева, като я видя, и двете се прегърнаха юнашки.

Удивително нещо е паметта ни-в същия миг се усетих с трийсет години по-млад, в едно страхотно дърво из Родопите на име Палатик. Пред мен бяха Пенка и Жени — все тъй юнашки прегърнати, мокри от дъжд и от сълзи. Не мина без сълзи и сега, те още се стискаха, а аз казах:

— Стойте така. Точно така, мокри и прегърнати. Те ме погледнаха учудено и сега беше на Жени ред да изпищи.

— Палатик! — светнаха очите ѝ. — Помните ли?

— Боже, няма да помним...

То не бе дъжд онова — то беше опашката на някоя от онези палеонтологически бури, които са издухвали езерата от леглата им за секунди, помитали са лепидодендроните, да ги складират някъде за днешните въглища, и са търкаляли огромните динозаври подобно на шикалки. Палатката се откъсна от въжетата и се развя като байрак, дърето излезе от коритото си и заля сандъците с инструментите. Но това все още бе нищо, защото Жени и един от апалите не се бяха прибрали. Мръкваше, потопът с нарастваща сила се лееше, виеше и трещеше. Две сърни прибягаха край нас, буквално прескачайки сандъците. След страшен гръм наблизо изрева мечка. Предния ден бях

зърнал малките ѝ на сто метра от палатката. С Пенка измъкнахме сандъците нагоре, под сламения покрив до отдавна изоставен егрек — инструментите струваха колкото заплатата на единия от нас до пенсия. Седнахме отгоре им и след две минути аз станах. „Къде?“ „За Жени.“

„Глупости! Не виждаш ли, че и една крачка не може да се направи сега?“

„Абе може и две крачки да се направят.“ Пенка се разплака и това беше целият ни тогавашен разговор. Запасах големия нож, взех чука с дългата дръжка и поех. Знаех района, разбира се, вече цял месец работехме тука. Знаех квадрата на Жени за днес — предните дни два от моите квадрати граничеха с него. Километър на километър — това е дневният квадрат на един геолог в нашата работа. Ще го измина стъпка по стъпка и ще ги намеря. Ще осъмна и ще ги намеря — иначе как?

— Олеле, какво съм преживяла, докато дойдеш — каза Жени.

— Ами аз? — каза жена ми и този път, без да пита, сложи още две чашки за ракията. — Хеле, като разбрах, че пък сега мечката ще си търси мечетата! — Налях и вдигнах високо моята чашка — светнал. щастлив и успял. Уютен, безподобно силен и готин-Човек — абониран за овации.

Беше разкошна вечер наистина. Неочакваните мили гости с нещо са винаги по-сладко събитие от предвидените. Те носят нещичко от програмата в чуждия телевизор и едно облаче от аромата на всички балконски жени. Седим си тримата. Очите ни — пълни със страшната памет на чувствата. Устните ни — с деликатеси от блестящата маса пред нас и с прескъпи подробности, позлатени от величието на думата Някога.

— Димитър сега е в Нигерия, като се върне, ще се съберем някоя вечер специално — каза Жени. — Ние все се каним...

— И ние все се каним да ви се обадим. Дъждът отвън плющеше силно и още по-силно ме връщаше край полудялото в онази нощ дере Палатик.

... Ще осъмна и ще ги намеря, иначе как? Пенка да си стои там, под сламения покрив на егрека, нищо ѝ няма. (Трябваше огън да опитам да стъкна, тя няма да може да го разпали.) Те са уморени, че много е пътят до този квадрат. И път ли е, майка му стара. Някъде са се свили и чакат. Колко народ си живее по градовете и селата и няма хабер какви места има из България. Дали тъй ще си умрат сума хора,

без да видят къде и как тече дерето Палатик? Сигурно. Без да погледнат поне веднъж към зъберите на Арсъз-тепе. Мале... ами ако Жени се е подхлъзнала и си е навехнала крак? Онзи, — келеш на дванайсет години. Надницата такава. Иди, че хвани с два и петдесет мъж да върви цял ден подире ти и да ти носи торбището с камъни. Голяма управляя, ей. Всъщност най-важното е сега аз да не се изхързуля в тъмницата. Да взема аз да счупя я крак, я ръка нещо, та ела гледай госпоиците утре как ще ме търсят. Пък и не съм чак толкова бодър, колкото искам да си го мисля. Ама ще стигна. То няма и какво друго да се направи. Ще се върви ей тъй, и това е. След час съм там. След час и нещо.

— Ей, господине — жена ми даде знак да сипя ракия. — Къде си?

— Тук съм, тук съм! Хайде наздраве.

— Слушай, ама защо не се виждаме наистина? Какво стана с нас? — искрено и натъртено Жени попита. — Имам чувството, че годините се изнизват като насън.

— Еднакви и безлични като бройлери — добавих.

— О, недей го казва ти. Ти, който си нашата гордост и утеха.

— Стига глупости, Жени!

— Честна дума. Знаеш ли колко пъти си говорим с Димитър и с Мила, и с другите наши колеги. Какво направи ти! Толкова да сме ти стискали палци, толкова...

— Жени, зарежи тези глупости, дай да си пием ракията като хората.

— Не, няма да ги зарежа и не са глупости, аз много, много време се каня да ти говоря. Веднъж бях седнала да ти пиша писмо, пък после ми се видя глупаво и го скъсах. Колко вълшебно стана всичко. Ама наистина като в приказките. Все последен, все бит, все наопаки, но накрая...

— Жени, стига, ти казвам! Това са артък приказки. Всичко е просто, естествено и... скучно. Да. И дъртешко, ако искаш да знаеш. Най-умното беше това, за годините, че се изнизват като мокра връв и вече все са еднакви, като приказки на събрание.

— Ти не трябва да казваш това, тъкмо ти. Това сега са вълшебни години за тебе! Ние нали следим всичко. Сега си в силата си, всичко

сега си е по местата. Това е... върхът на живота, разбираш ли? Как няма да ти се радваме и да гледаме в тебе?

— Ще се нашльопам, ако продължаваш с това... Ще се нашльопам яко и ще ви изпея една циганска песен. Из репертоара ми от гара Левски.

— Нашльопай се. И аз ще се напия с тебе! Смяхме се като в цирк. Наистина по-често и по-юнашката се чуваше „наздраве“ — докато спомени, оценки и желаниа се смесят в едно и също, огромно удоволствие от това, че просто сме заедно, седим си на топло, на сухо и удобно.

... Половин час след като бях тръгнал от лагера. при една от светкавиците се огледах и разбрах, че съм изминал около триста метра. Така наистина щях да осъмна из гората, преди да стигна до квадрата на Жени. Бях много повече уморен, отколкото си представях. Тогава всеки божи ден ни изцеждаше по чукарите, а вечерите бяха толкова хубави, че лягахме едва когато клепачите ни сами се затвореха край огъня. И картофените калории не ще да са били кой знае колко неизброими и, май че единият дух ни крепеше — силни като млади тигрици и лъвовете. Вървах така, повтарях си, че нямам друг избор, бях мокър до костите и под езика. Три пъти падах по гръб и веднъж напред, с голяма сила, но нищо не счупих и не навехнах. Продължавах да местя краката и си давах най-ясната сметка в живота, че ето това е всъщност човекът. Истинският човек. Напред — през ужаса на природата, — докато можеш. Докато спре дъждът и бурята. Докато светне слънцето и билетата полудеят в клоната. Докато намериш другаря си и му подадеш ръката си-в самия център на природния рай. Боже, това е... А колко бях гладен, знаех си аз. Бурята почна, преди да приготвим вечеря, не бях си взел поне една четвъртинка от черния хляб. Денем глад няма в гората, колко пъти тъй бях поемал без хляб. Но сега...

— Гледай каква жена имаш — рече Жени. сочейки масата. — Гледай сега това, това...

— То с гледане само не става — каза Пенка. — Вземи си де, ти нищо не ядеш.

— Ама я заслужаваш — настояваше Жени. — И този вълшебен живот заслужаваш. И двамата заслужавате всичко.

Хванах главата ѝ, целунах я силно.

— Дай — рекох — да целуна тази уста, от която излизат такива приказки. Един мой колега твърдеше, че не е важно какво е реалното положение, а какво се приказва за него. Ако той е прав, значи наистина всичко е о'кей, като те слушам.

— Не знам дали е прав, но хич не е бил глупав този твой колега.

Смеяхме се все по-силно. Хапвахме и си пийвахме все по-сладко. Дъждът отвън си плющеше, а телевизията бе сменила картечниците с чифтове кълки от някакъв екзотичен ансамбъл. Мечки и светкавица тук нямаше, а мебелите бяха толкова меки, че и да ги риташ, не можеш си изкълчи крака. Какво, по дяволите, човек може да иска повече от този живот?

... Напилах суха пръст при едно от зачестилите падания и малко по-късно открих пещерата. Браво, рекох си, сега с баба Меца можем да се постошим поне. Като нищо ще ме прегърне отзад — такъв изискан гост по това време. Въпреки всичко поседнах на сухо и докато си почивах, разбрах, че след минута мога дълбоко-дълбоко да спя. Надигнах се и продължих — вече съвсем ясно съзнавайки, че това мое ходене из гората си е безсмислено още от първата крачка. Започнах да викам, вече бях близо до квадрата на Жени. Гласът ми даваше сила и гонеше глупавия, колкото и естествен страх, че всеки момент мога да чуя ръмженето зад гърба си. Щях да я намушкам в корема, няма да се оставя да ме разкъса като теле. Ще ѝ пръсна черепа с чука. Човек върви — това е всичко. От тази нощ и завинаги ще го знам. Човек върви в тъмното, невъобразимо сам и безпомощен — но той върви. Той иска да стигне. Да победи. Да спаси. Да види светналите очи на другаря си, защото туй е то краят на всяка победа и истинска награда за нея. О, колко силен бях, и голям — докато се влачех като парцал в стенещата, прадива гора...

Наливах ракия, да обяснявам света на моите стари приятелки и колежки. Хубавите думи на Жени (въпреки моите протести) ме опиваха по-силно от алкохола. По едно време взех да им рецитирам (прав) едно старо стихотворение, в което любимият ми дядо Вазов се възхищава от величавото и безподобно могъщество на природата. Именно със стиха: „Ой ви, буки, прави буки“ — аз скокнах да се изправам. А въобще бях толкова вътре в нощта, която си спомнях цялата вечер, че исках пак да съм там, да се влача мокър и гладен, безумно сам и нищожен край грохота на неповторимото дърво Палатик, което

може да те смачка като паяче и да те забрави в същия миг — така по телевизията ни пожелаха „лека ноц“, Жени погледна часовника си и след малко трябваше да се сбогуваме, за да не изтърве тя трамвая.

— Хайде, друг път пак и още по-сериозно.

Дадохме ѝ чадър, целувахме се пак и тя си тръгна.

Махнахме ѝ от балкона, махна ни и тя.

— Защо не извика такси? — попита жена ми. Свих рамене.

— Защо не я изпрати до спирката?

Казах ѝ да ми оправи леглото и това беше целият разговор.

Отидох на балкона, под дъжда. Вратата се хлопна и след малко видях как Пенка тича и застига Жени по улицата. Как двете пак се прегърнаха и продължиха към спирката.

Прозорците на големия град един по един започнаха да угасват. Колата ми лъщеше отдолу — подобно на отвратително препарирана мечка. Нещо ръмжеше в мен и драскаше по душата ми — аз нервно исках да го разбера какво е.

Наистина, какво всъщност се бе случило с мене изобщо? Срещу какво бях получил своя досаден уют и тези сигурни като присъда удобства? Какво бях разпродал срещу тях? Така ли все правят другите амбициозни мъже, бавно и сигурно обедняващи, докато слабите и безпомощни, толкова лесно задоволими жени запазват яростната мощ на своето богатство от чувства?

Не помня колко стоях така — под дъжда на балкона, — но помня ясно и завинаги как изведнъж с кристален ужас усетих, че истинските вълшебни години на моя живот всъщност отдавна и безвъзвратно са отлетели.

ЧЕШМАРЯТ

Той беше мълчалив, висок човек. Моята трайна, вечна представа за него не се различава — да кажем — от спомена за един красив, рядък родопски сръндак. Все е някъде наблизо. И все го няма. Срещата по правило е внезапна, но всеки път образът му дълбоко се врязва в очите и в паметта. Дори не мога да кажа със сигурност пет пъти ли съм го виждал всичко на всичко или пък петдесет.

Имаше мустачки, лицето му беше сериозно и бледо, а тъмните му, безвъзрастови очи постоянно се смееха. Тихо и бистро — досущ като малките кладенчета под някоя огромна скала.

Не изписваше името си по чешмите, които градеше — само издълбаваше буквите Ц. П. и годината.

Беше дървар по професия, мисля, че нямаше семейство (поне никой не знаеше да има), сам набавяше материалите за чешмите и сам избираше местата им — от дълги години.

В тези времена моята работа бе да събирам водни проби от много широк район — правехме хидрогеоложка карта на Родопите. Нямаше извор, на който да не съм бил, нямаше и такава чешма.

Кладенчета, големи колкото котле. Естествени бунари — капаклии, — от които те гледа земната глъбина. Безбройни ручейчета, хванати в тесни дървени коритца. Зидани чешми с по три и по седем кавала и с дълги поила за добитъка.

На най-добрите от тях ще видите буквите Ц. П. и годината.

Разбира се, че съм разговарял с него — това влизаше и в самата ми работа. Свие рамене. Усмихне се. Приятно му било да остави чешма от ръцете си. Все едно че в богатата въздишка на всеки, който пиел вода от чешмите му, имало мъничко благословия и за майстора.

Тука потръпнах! Не бях докосвал смисъла на човека толкова просто и лесно въпреки всичките ми образования и философски интереси. За пръв път тъй ясно усетих, че смисълът изобщо, и цялата философия на нещата, е всъщност във всичко и навсякъде около нас. Просто някои го носеха в себе си — тъй както човек носи цвета на

очите си и както козата вимето си. А другите бяха заблудени нещастници.

Не можех да пропъдя от мислите си чешмаря. А и не исках. Питях се: с какво от себе си ще предизвикам блага въздишка у непознатия, уморен пътник, та една частичка от нея да благослови душата ми? И дори само от този въпрос вече долавях вътрешен мирис на щастие.

Накарах момчетата, които ми помагаха за хидрогеоложките проби, да струпат добър камък за новата му чешма. Аз носех сам самарите с шишетата, вместо помощниците ми, и тъй бях горд, че участвувам.

Неописуемо бе накрая чувството, с което ние — аз и момчетата — прочетохме на готовата чешма: „От геолозите и Ц. П. 1958.“

Тогава — помня — не ме досрамя да целуна този надпис, целувам го мислено и сега.

За следващата чешма (това беше почти година по-късно) разбрах, че чешмарят е купил цимент. Четири торби, които шофьорът на нашия отряд е закарал до мястото. Намерих бързо пълномощника на селцето и му казах, че е хубаво, а и редно общината да плати цимента. Той ми препоръча да се обърна за тая работа към горското. От горското казаха, че нямат нищо против, разбира се, но ако чешмата е запланувана в бюджета, а тя — очакваше се! — не бе запланувана. Изчислих, че докато уредя тези неща, ще се загуби време за четиридесет торби цимент, та махнах с ръка и оставих нещата да си вървят така, както щяха да си вървят и без мене.

Същата нощ някой открадна цимента.

— Кой? — попитах чешмаря.

Той правеше кофража. Погледна ме и се засмя. Но сега пък очите му бяха ледени — точно като Мечите извори под връх Сребрея.

Купих четири нови торби цимент, закарах ги и ги стоварих.

На втората нощ две от тях липсваха.

Една торба цимент — едно уиски в големите градове, Купих още две торби цимент, стоварих ги, но сега оставих на пост едно от момчетата, като го освободих от работа на другия ден.

Крадецът се оказа „стабилен“ човек от градчето. Жигули-комби, удобно, той як — цялата работа траела около две минути, каза момчето.

Дълго мислих как да постъпя, в какво и защо се бъркам, докато изведнъж скочих и бесен се упътих към дома на крадеца.

Къщата му беше голяма и скъпа, с ужасни цветове на пръсканата мазилка и фриз под стряхата с начупени огледала. Дворът приличаше на склад — с дълъг, нисък сайвант, безброй ръждиви ламарини и варели, кабели във вид на змийски кълба, дървен материал, изсипан от самосвал и оставен така с години.

Сайвантът се оказа свинарник (това долових с ноздрите си от много далеч), вътре в свинарника стопанинът бъркаше бетон.

Най-невероятното от всичко бе това, че още преди да вляза, чух гласа на чешмаря.

— На заем бе, човек — каза той.

— Не мога! — рече свинарят. — Пари назаем да ти дам, дето се вика, ама цимент не мога. Трябва ми, виждаш.

Забелязаха ме. покашлях се. Изведнъж пак не знаех какво да направя. Чух се да казвам:

— Здравсти. Аз намерих още две торби.

— Е. добре — рече чешмарят. — Остави ги пак там.

— Ще ги оставя.

И си тръгнах.

В момента нищо не беше останало от прекрасните ми изживявания с чешмите. Като да бях събуден от вълшебен сън — събуден с псувни и ритници.

Остарях отново, изведнъж — докато се прибера до палатките. Вечерта се напих. Не бях намерил никакви две торби цимент, той се бе свършил в градчето. Просто излъгах, като не знаех какво да направя. Сутринта натоварих от служебния цимент и го закарах на чешмата.

— И не го оставяй да нощува тук — казах на чешмаря, който довършваше кофража, и го оглеждаше.

— Няма — рече той. — Изливам го днес.

Пратих момчетата да му помагат, нарахих си въдицата и зарях водните проби.

Знаете ли — ако е въпрос на свинщина, аз мога да взема петстотин шишета с вода от най-близката река и да напиша на етикетите им всички обекти. Защо ми е да се трепя по доловете?

И мога да открадна сума торби цимент, и разни други скъпи и важни неща, далеч по-лесно от всеки свинар — това при мен е

възможно само с писалката.

Но не е тъй...

Не е тъй, не е тъй! — повтарях си цял ден, докато скитах из простия, честен, райски свят на горската природа.

Вечерта още веднъж се напихме — сега с чешмаря.

— Не е тъй! — повтарях аз, — Не е тъй!

— Зная, че не е тъй — обаждаше се той от време на време.

И ми разказа как преди много години всички му помагали в градежа на чешмите. Носели камъни, въртели кавали, копали в скалата и дялали коритата. После полека-лека се отдръпнали. После един кмет го питал има ли разрешение да прави чешми тъй, по къра. Още по-после друг някакъв тиквеник се силел да го глобява, И тъй.

— Ама не е тъй — настоявах си аз-

— Зная, че не е тъй — съгласяваше се чешмарят.

И това продължи, докато кръчмарят ни подсети, че отдавна сме останали само двамата и че нощта над Родопите отдавна е паднала.

След седмица пътят ми минаваше наблизко, отбих се да видя новата, последна чешма. Спрях и слязохме от колата с момчетата.

Хубава чешма, майсторска работа. Гладка, от цимент. Само че нямаше вода.

От мястото, където трябваше да бъде чучура, ни се зъбеше изкусно направена, циментова свинска глава.

ВКАМЕНЕЛОСТИ

Стърчах под жежкото слънце всред голия кър — фантазията ме беше понесла много далеч — с невероятните си криле.

Теорията на професора за тези скали бе привидно стройна и логична, но вътре в самите скали, както и в тяхното положение, имаше очевидни неща, които разрушаваха тази теория.

Не усещах пек, ни умора, ни нищо — не усетих и кога овчарят се е приближил до мен.

— Ало, София. Що е па толко зор сега?

— Кое? — рекох.

Той кимна към камъка в ръцете ми. Това беше рядка, много важна вкаменелост.

— Че наидеш ли руда, да се облажим малко и по назе?

— Няма — рекох. — Тук руда няма да има. Тук някога е било море. Утаили са се само варовици.

Онзи се усмихна и бутна каскета си напред, над челото.

— Кога че да е било море, викаш?

— Преди сто и дваисет милиона години. Той се засмя с глас.
Рече:

— Верно, че колко по-учен става човек, толко по-мачно му се разбира.

Подхвърлих фосила в ръката си и му показах отблизо.

— Виж. Това е било мида.

— Е, па може.

— Не — може, а е. Виж я. Мида.

— Вида, я. Вида.

Той се загледа нагоре и посочи нататък с гегата си.

— На връо има халка. Ти виде ли я?

— Не.

— Голема халка.

— Е?

— Па там требе да са връзвале параходите.

Гледах го с отворена уста. Мълчах като вкаменената мида в ръката ми. Тогава той се изсмя гръмко, завъртя гегата над главата си и като я хвърли към овцете, цветисто изпсува.

Тъй и не разбрах никога кого изпсува моят събеседник тогава: овцете, мяроците отпреди сто и двайсет милиона години или всички нас, които по книгите и под микроскопа, и в дъжда и под жежкото слънце търсим трудния път към реалната цивилизация.

Но и до ден днешен — когато ще излагам някоя нова теория — първо се оглеждам много внимателно с каква и пред каква вкаменелост ще я докажа.

НОВОТО ПАЛТО

Дядо Атанас умираше. Децата му бяха пристигнали отдалеч — сега седяха около одъра. Те бяха възрастни, сами си имаха деца, добри професии, жилища и автомобили.

— Всички ли сте с колите? — попита той, когато се изредиха да му докоснат ръката.

— Всички.

Старецът не можеше да стане, та да погледа как на уличката, пред малката му стара къща са наредени четири лъскави автомобили. Но си го представяше. И се усмихна.

Нямаше какво да си говорят сега. Бабата и булките шетаха, та кривяха от време на време глави, да скрият някоя сълза.

Дядо Атанас поиска възглавница. Подложиха му, той се понадигна.

— Няма за какво да се желя — рече. — Само ей туй палто.

Всички погледнаха новото му, много хубаво палто, което бе метнато върху облегалката на един стол.

— Само ей туй палто ми е в окото, че не можах да го облека. Трийсет години го имам. Все работа, все туй, онуй — все нямаше кога. Много хубаво палто, язык. Да го носите. На когото му е по мярка, все него да носи, докато го скъса.

Половин час по-късно старецът просто се обърна настрана и тихо заспа завинаги.

Палтото лепна на най-малкия от синовете. Когато на другия ден той го окачваше в своя гардероб, дълго го гледа.

И си помисли, че ние самите сме като нови палта. И си стоим така в гардероба, и не позволяваме на живота да ни облече.

ЗА НАМА

На Иван Йорданов

Връщаме се от лов, носим голям глиган. Иван казва на шофьора да спре преди селото и отива до крайната къща. Бави се, чудим се какво става, но чакаме. Иван е отличен ловец и приятел.

Ето го, иде с каручка. Кончето — нагиздено, ритлите — писани.

— Давайте го тук — рече Иван и ние сговорно му помогнахме, та свалихме глигана от джипката и го натоварихме на каручката. Тук той изглеждаше наистина чудовищен.

Ние се прибрахме да се преоблечем, а Иван тръгна с каручката из селото. Скоро той събра на площада мало и голямо. Всичко цъкаше с език и изразяваше възхищението си.

Намериха се и музиканти — те тръгнаха пред каручката. Иван караше кончето с високе и от време на време гръмваше с пушката към небето. Голям празник направи този човек в селото. Когато привечер се събрахме да дерем и да делим глигана, Иван седна с голяма компания в кръчмата. На мен се падна да го викам.

— Ела — рекох, — че делим вече прасето и ние ще тръгваме полека-лека.

— Делете го — махна с ръка Иван, като се усмихваше щастливо. — Как така?

— Те така. Делете си го и на добър ви час, които пътувате.

Настоях, че не може така, има си ред. На всичкото отгоре сам той бе свалил редкия екземпляр.

— На мен не ми е за месото, Доне! — рече Иван. — За нама ми е!

— За какво?

— За нама. Нали това ти казвам.

— Какво е това „нама“?

Иван сви рамене. Обърнах се към другите край масата — и те свиха рамене.

Много години оттогава, много народ съм питал какво значи тази дума „нама“.

И никой не ми е отговорил. Въпреки това тя все повече се набива в ума ми и с течение на времето аз все по-добре и по-добре я разбирам.

БОЖЕ, ПАЗИ БЪЛГАРИЯ

На Иван Цончев

Така се случи, че вървахме двамата, един до друг. Не се познавахме. Но тук нямаше и нужда от официалности. Аз държа пушка и той държи пушка-Пред нас е целият кър, а вътре в нас (или може би някъде другаде?) — на всекиго слуката.

По инстинкт, подобен на животинския, безпогрешно разбирам, че е нов ловец. Дрехите му и марката на пушката му показват, че той няма обичайните, вечни, нормални проблеми с доходите. Но когато си отвори устата, диалектът му се оказа в катастрофален дисонанс със скъпата екипировка.

— Да го удара ли? — попита ме бързо, когато видяхме как една яребица бяга пред нас, по реда в лозето.

— Не — рекох. — Те сега са забранени. Той ме погледна с любопитство и вродено недоверие. Пушката му беше през рамото, по диагонал на гърба му. Сметнах, че докато я свали, яребицата ще бъде на около четиристотин метра от нас.

— Що не си е бегало? — попита ме пак.

— Кое?

Той посочи напред, към яребицата.

— Къде искаш да бяга?

— У Африка.

— О... Те са си тук. Въобще. Не са прелетни, искам да кажа.

— А зимата?

Спрях. Извадих цигари, предложих и на него. Той отказа с нервно и много началническо движение на ръката.

Чуха се изстрели, един женски фазан прелетя далеч от нас, кацна до тръните и бързо се мушна вътре. Две кучета тутакси го последваха, но не след дълго се върнаха. Тръните бяха невероятно гъсти — в тях никое куче не би могло да последва фазана.

— Тия цета са нефелни — рече този до мен. — Да ида аз, да го намера?

— Иди — рекох.

Гледах го как бърза към тръните. И си спомних за един от моите учители в лова — лека му пръст, — той носеше като висулка на ключовете си една стара, пробита монета, с образа на Мадарския конник. И имаше прочутия навик — когато слушахме приказки или просто гледахме какво става наоколо — да вади ключовете с висулката и да ми сочи надписа по ръбчето на монетата. На всичкото отгоре ме караше редовно да чета този надпис на глас.

И аз никога не отказвах на моя учител. И ясно, и чинно, и всеки път произнасях, въртейки монетата в ръка:

— Боже, пази България.

ПРИ КОКОШКИТЕ

Бях чувал да казват, че като навърши петдесет години, човек си прави първата голяма равностметка. И така излезе. Вече цяла година се улавям как непрекъснато, отново искам да отговоря на онези въпроси от времето на юношеското съзряване, които са толкова прости, колкото отговорите им — трудни.

Кой съм? Защо съм? Какви са другите, наоколо?

Един прекрасен ден открих съвсем случайно, че най-малко съм сигурен дали знам кой съм, когато вървя по улицата. Това зависи от дрехите, с които съм облечен. От настроението ми. Дори от тези, които ще срещна, та и от времето в момента, като метеорологична обстановка.

И в собствения си дом, на любимия си стол, не винаги мога да кажа кой съм. Понякога се виждам като една несигурна проекция на нещо, което съм искал да бъда, но с течение на времето съм позабравил, и поизменил...

Имам стопанска сграда с дворче — там гледам десетина кокошки. Когато ги храня, чистя им, разхвърлям им суха слама по пода. оправям полозите и кацалките (ах, и как се радвам на яйцата!), толкова ми е точно и добре, че вместо да си задавам въпроси, обикновено си тананикам.

Аз съм техният стопанин — това е всичко. И те отлично знаят това — тичат по мен, из краката ми, чакат от ръцете ми, подхвъркват дори.

И тук, при моите кокошки, така щастливо не се занимавам със себе си...

ИНСТРУКЦИЯ НОМЕР 16

Трябваше да пътуваме за една седмица. Подреждането на багажа по куфарите отне много по-малко време, отколкото попълването на петнайсетте листа с инструкции за децата. Майка им написа четливо и окачи из цялата къща строги забрани, полезни съвети и добри пожелания — за времето, докато ни няма.

Колата за аерогарата още не беше дошла и реших да изчета всичко.

След което реших да се проявя и аз, като написах лист номер шестнайсет.

Ето по-важните от неговите точки:

1. Когато лягате вечер, събличайте си горните дрехи.
2. Преди да заспите, гасете лампите.
3. През цялото време, докато спите, дишайте! Това правете и когато сте будни.
4. Ако почувствате жажда, пийте вода или сокове, или компот — въобще нещо течено.
5. Когато огладнеете много, потърсете начин да хапнете нещо.
6. Ако се наложи да изминете някакво разстояние, местете си краката. (Няма фатално значение дали тръгвате първо с левия или пък с десния крак, тук може да проявите свобода на личния порив.)
7. Ако искате да кажете някому нещо, служете си с думите, които знаете.
8. За по-дълги разстояния можете да вземете автобуси — те се движат по шосетата и по улиците — големи, обикновено червени, на колелета.
9. За още по-дълги разстояния ползвайте влак — той се намира на жп гарите. По-подробно обяснение за него има в „Рибен буквар“ на д-р Петър Берон. Вижте.
10. Ако случайно ви напуши смях, кискайте се. но умерено.
11. При случай на дъжд (водни капки от небето), гледайте да сте на сухо.

12. В първите свободни часове прочетете още веднъж целия „Рибен буквар“ на д-р Петър Берон.
13. Когато излизате от къщи, обувайте си обувки според сезона.
14. Затваряйте вратата!
15. Не газете тревата!
16. Не плюйте по пода!
17. Нито по тавана!
18. Нито пък по стените!
19. И по къшетата не плюйте.
20. Когато се наложи да се храните, първо дъвчете, а после гълтайте.
21. Четете вестниците от горе до долу и отляво надясно!
22. Не разговаряйте с непознати.
23. Ако срещнете познат, говорете му непрекъснато. (Питайте го как е и какво прави.)
24. На зелената салата слагайте олио и оцет.
25. Доматите ще познаете по това, че са по-червени от краставиците, колкото и дълги да са те.
26. Не забравяйте, че ягодите са по-вкусни, когато са зрели!
27. Важно! Когато палите клечка кибрит, главичката на тази клечка на всяка цена трябва да е на другия край на клечката, тоест на този край, който не сте стиснали между пръстите си. Главичката на клечката трябва да се съприкоснови (и то чрез средно силен удар) с драскалото, а не с широката страна на кутийката, където има рисунка на чудовище и полезни съвети заедно с номера на Българския държавен стандарт (мисля, че беше 1103–72, но това трябва да се провери официално), с броя на клечките в цифри, обикновено 48–50, и цената от четири стотинки.
28. Четете книги, но не всякакви! Първо прочетете кои книги хвалят по вестниците и започнете от тях. Така удоволствието ще остане за после.
29. Не се уригвайте! На нищо!
30. Мислете само позволени неща! Внимавайте много с това, тъй като веднъж помисленото, макар и случайно, не може никога вече да се отмени!
31. Търсете надлежни и подробни инструкции за каквото и да е. Иначе ще развиете вашата личност неправилно.

32. И не забравяйте, че телевизията мисли вместо вас!

Оставам ваш собствен родител, който си е накапал ризата с олио и оцет, а това според родителката ви е достатъчно, за да развали не само предстоящото пътуване, но и в с и ч к о.

Послепис: Мили мои дечица, не обръщайте сериозно внимание на инструкции и съвети дори когато те са дадени от собствените ви родители.

По-после пис: А думи като „всичко“, „нищо“, „винаги“, „никога“ и други подобни не са реални никога и за нищо.

Още по-после пис: Но ето — трябва.

Най-после пис: От мен запомнете само едно, деца мои. Живейте както искате и както можете. Дори и нереално, ако това ви прави удоволствие. Но на всяка цена живейте така, че да трябва.

ДРУГАТА ЧАША, ПРИЯТЕЛЮ, ДРУГАТА...

На Георги Гогов

Нещата, за които ставаше дума в кафенето на писателите, бяха като хората, които идваха и сядаха тук — едни и същи. Когато някой отвореше уста да каже нещо, другите вече знаеха как той ще продължи. Тъй в задимения въздух тук си витаеше една обичайна, тиха скука — тя рядко се нарушаваше от случайни външни лица или теми.

Един следобед се заприказвахме с моя приятел Гогича за лозови пръчки. В интелектуалния интериор се чува прости, странни за тук много приятни имена на сортове. Ръцете записваха във въздуха формите на зърната и големината на гроздаците. Лицата се оживиха. Гласовете набъбнаха. Неколцина от съседните маси преместиха кафетата си и охотно се включиха в разговора като участници, та и дори само като слушатели.

Час по-късно около нашата маса вреше и кипеше. Кой няма мил, далечен спомен от лозя, чардаци, асми и неповторим дядо с мустаци? Всичко това сега никнеше около масата — забито дълбоко и непоклатимо в душите.

— Ще ти дам аз пръчки — рече моят приятел. — Тури ги там, пък...

— Няма да забравиш, нали?

И това беше нашият разговор. Въодушевлението продължи дълго, темата се смени сто пъти, също и хората. Но след време портиерът ми подаде едно пакетче, на което бе написано името ми. Вътре бяха пръчките от Гогича. Не знаей какво е било изражението на лицето ми, но изисканата дама, която ме придружаваше, изглеждаше поразена.

— Какво има? — с драматична нотка прошепна тя, като се блещеше насреща ми.

Показах ѝ пръчките, ухилен до ушите.

— Е?

— Ами това е. Пръчки. Не виждаш ли?

— Виждам. Но си мисля, че ако ти бяха показали буца злато, нямаше толкова да се израдваш.

— То е друго, това — казах.

И пропастта между моя милост и изисканата дама, която бездруго бях подозирал, в този миг, зейна огромна.

Същия ден посадих пръчките. И сега си спомням как им говорех като на деца и как накрая, когато всичко беше готово и ги полях, вдигнах пръст към небето:

— Тази вода да ми я върнете като вино. Ще пия вино от вас! С Гогича ще го пием.

Три години, по триста пъти в годината минавах край тези пръчки. Пъпките пролет, които полека се превръщат в крехки пеперудки. Зелените ластари лете. Кафявата шума, която декемврийският вятър отнася. И пак, и пак. Все радост в окото и в душата ми е било — хиляди пъти. И доказахме отново — пръчките и аз — че работата с формулата „Бучни пръчка, пий вино“ наистина не е толкова проста.

А когато най-сетне гроздаците се наляха и узряха, аз ги смачках в отделен съд, само тях. Наглеждах това вино. Навеждах му ухо и дълго слушах как кипи.

И даде бог — би казал дядо ми, да седнем с моя приятел на същата маса, в същото кафене. И аз да извадя шишето, за да наляя по една чаша на всеки — от моето вино, собственото, сорт „Гогич“.

„Вино като вино“ — казваха гримасите на другите, които го опитваха. Или: „Добро е, но не е нещо особено.“

И само ние с Гогича се гледахме досущ като деца (сборът от годините на двама ни е над сто и десет) и не преставахме да се усмихваме щастливо.

— Те не разбират нищо — каза ми той тихо.

— Знам — намигнах му аз.

И продължихме мълком да плуваме из онази друга, приятелю, друга — невидима и крехка, невероятно издръжлива чаша, в която всъщност всички живеем и която се нарича човешка мечта и надежда.

И как може някой да мисли, че има на света буци злато или пък вино, които да опияняват повече от нея?

КАФЕТО ИЗСТИВА, МАДАМ

Първият път, когато ученикът срещна това създание, той спря на тротоара и остана насреща му с отворена уста.

То едва забележимо се усмихна и — както можеше, да се очаква — отмина.

Той го сънува. Съчинява си диалози. Хвърли се да чете поезия. Когато мислеше за него, леглото му ставаше тясно и таванът му ставаше тесен — ставаше и хукваше отново навън.

Вторият път срещата се случи в театъра — създанието седеше през три реда напред, два стола отдясно. Ученикът нищо не видя от спектакъла. Но изучи до болка и завинаги всяка чупчица от разкошните коси на създанието.

Момчето си развали успеха. Скара се с приятелите си. Стана сприхаво и веднъж го видяха да блее на една маса в кварталната кръчма и да пие сам, подобно човек извън талвега на живота.

Десетият път, когато се срещнаха на улицата, момчето вдигна неопределено ръка във въздуха и успя да каже:

— Извинете...

Създанието го погледна за секунда в очите, но лицето му не се промени и токетата му го отнесоха по безпощадния път.

На другия ден момчето отиде войник.

Няколко години по-късно, на същата улица и почти точно на същото място те се срещнаха отново. Разбира се, никой не беше забравил другия. Студентът скръсти ръце пред гърдите си и се усмихна слабо. Създанието спря и също се усмихна. Каза:

— Добър ден. Все имам чувството, че искате да ми кажете нещо.

— О, много неща бяха, мадам.

— Може би... да изпием по едно кафе заедно? Студентът се засмя:

— Представям си на какво прилича.

— Кое?

— Кафето.

— Защо?

— Колко е изстинало оттогава, кафето. Това си представям.

— Не ви разбирам.

— Знам. Виж това не се е променило. Затуй сега ще ви обясня съвсем точно.

Той спокойно хвана ръката ѝ, целуна я вежливо и каза с плътния си глас:

— Слушайте, мадам. Сбогом. Аз толкова дълго ви сънувах, че вие вече напълно ми омръзнахте.

ЗАЩИТНИКЪТ

На Анжел Вагенщайн

Човекът беше около петдесетгодишен, висок, облечен приятно старомодно. В потока от якета, джинси и маратонки той се открояваше, а и чертите на лицето му бяха от онези, които се помнят: изразяваха едновременно строгост и доброта.

Чакахме на опашка в месарницата, имах време да го наблюдавам. Беше ми по-приятно, отколкото да следя движенията на продавача. Не че ме дразни сеченето на месото; продавачът поглеждаше кой е на реда и по неписания свой списък от приятели и познати „разпределяше“ качеството на своята стока.

Той стигна върха на своето могъщество, когато тропна пакет кокали на една бабка и заради нейния деликатен протест направо я наруга. Тя все пак отказа да вземе кокалите и си излезе — след като бе чакала толкова време.

Човекът, когото наблюдавах, леко приbledня, покашля се и каза на продавача:

— Другарю, не сте прав.

— Моля?! — рече продавачът със сатъра в ръка, с вид на човек, който не е чул добре.

— Не сте прав, това ви казах. Ще давате на хората каквото те искат. Те са клиентите ви и имат това право.

Продавачът се облегна на сатъра, сви вежди и рече:

— Ти... мене на занаят ли ще ме учиш бе?

— Да — каза човекът. — Тази стока е предназначена за нас. И магазинът не е ваш собствен, а на всички ни. Вашата работа е да разпределяте стоката правилно. Справедливо, искам да кажа.

— Че ела ти да я разпределяш, като много знаеш.

— Не, моята работа е друга.

Продавачът все тъй стоеше и изглеждаше много учуден. Той обходи с поглед няколко лица отвъд тезгяха и с още по-артистична гримаса изрази учудването си.

— Човекът е прав — обади се някой, като имаше предвид защитника на клиентите.

— Разбира се, че е прав — обади се друг. — Не може на едни най-крехкото, а на други — кокалите.

Продавачът не помръдваше. Все в същата поза, с отворена уста, слушаше и гледаше. Като човек, който си прави извънредно важни изводи за досиетата на всекиго поотделно. Като най-висш военачалник, който се колебае кой точно полк да хвърли в огъня на фаталната битка.

Още няколко гласа се обадиха в защита на защитника, но те бяха насочени тихо, към най-близкия съсед или просто към самите себе си. И тогава се чу високо:

— Хайде бе, стига сте се разправяли, човекът си знае работата!

„Човекът“ сега значеше „продавачът“, А този, който каза това, погледна през тезгяха и намигна.

— Все ще се намери някой да мърмори! — рече друг и погледна накриво защитника на клиентите.

— Има едни, дето никога не можеш угоди! — почти извика трети.

Продавачът скръсти ръце на гърдите си и видът му сега беше съвършено победоносен. Той бе виждал много народ тука — отвъд тезгяха. Той познаваше добре този народ. Отлично знаеше какво ще се случи и го чакаше търпеливо.

А то наистина се случи. Клиентите се разприказваха помежду си, всеки имаше своята си идея. И всичките тези собствени идеи — взети заедно — се насочиха към защитника. Той бе ядосал човека със сатъра в ръка. Това не беше добре.

И клиентите нападнаха своя защитник.

А той ги огледа с приbledнялото си лице и после излезе от магазина.

Дума не бяхме си разменили с този човек. И много време вече мина от тази нищо и никаква случка. И все не мога да забравя лицето му. То се е забило в паметта ми тъй, като че ли го помня още от детските си години.

Например от някой учебник по история на България.

ЖЕНА

Веднъж видях една жена на улица „Раковски“. Връщах се от училище, чантата ми беше претъпкана и лека. Жената се беше очертала в прозореца на стара бръшлянова къща като рисунка — решеше се пред огледало. Помня как спрях и останах зазяпан в жената. Помня как тя се обърна след миг и се зазяпа към мен.

Оттогава са минали повече от трийсет години. Десетината секунди на улица „Раковски“ и досега се повтарят в моите сънища — ето, аз спирам, тя се обръща...

Гледаме се.

Никога ли няма да я видя пак, наистина? Не сме ли се срещали, разговаряли, обичали, наскърбявали — без двамата да се познаем? Все тъй ли мълком ще я извиквам в съня си и ще я питам:

Къде си?

КОКИЧЕ

Веднъж видях едно кокиче — то беше подало свитата си камбанка уплашено: февруарският вятър край Радомир носеше сняг. Ветровете тогава носеха и мене — уплашено чаках моя април.

Колко ли хиляди кокичета съм видял, купил, набрал или отминал оттогава? Защо, когато се загледам в някое от тях — и даже само в думата „кокиче“, аз неизменно си спомням онова? И неизменно ще го попитам:

Къде си?

Веднъж ловният излет, в който участвувах, завърши неуспешно за мен. Бяхме около трийсет човека и почти всеки имаше заек. Аз — не. Събрахме се при чешмата под село, да си тръгваме. На поляната, осеяна със заешки трупове, някои закусваха. Други седяха и пушеха. Пушките им бяха прибрани. Аз идвах последен и с останалите искрици надежда претърсвах всяка трънка.

На десетина крачки от чешмата, пред очите на всички, заекът изскочи в краката ми и хукна. Млад, подскрежен и красив, „Ззззт! Ззззт! Ззззт!“ — чух ноктите му по камъка. Стрелях и го изтървах. Прицелих се по-хубаво и повторих. Той само отскочи встрани и продължи. Гледах го дълго как заминава, как после превали хълма и изчезна.

Този заек ми трябваше много — кой ли пък обича неуспеха?

Но и неговият живот му трябваше страшно — кой не се опитва да оцелее?

Вече не зная колко заека съм видял, убил, изял и раздал през живота си. И все през паметта ми тича заекът от чешмата — радостен, ужасен и прекрасен. Ето го заека, още пет скока и прехвърля баира... Отдавна по него не стрелям. Понякога само ще му извикам: „Ех, бря-бря-аа!“ Или пък тихо ще го попитам:

Къде си?

ПЕСЕН

Веднъж едно шосе — тогава стара и груба настилка — беше се бялвало между зелените ниви пред мен. Отстрани имаше два реда орехи — кичести, стари — докъдето ти видят очите. Ливади и биволи. Синьо небе. Блестящите златни кубета на черквата под връх Шипка.

Не усетих как съм поел дъх и съм започнал да пея. Никога не ме е бивало за това. А пък и нямаше въобще такава написана песен. Звуците сега се раждаха от всичко наоколо — така се ражда малката лятна вихрушка, която прилича на самодива и сама си избира място за танца.

Толкова хубаво пях тогава — за пръв и единствен път през живота си. Опитвал съм, разбира се, да я повторя, но песента никога вече не излиза със същата хубост. Това не ми пречи да я обичам със същата сила. И да я питам, когато видя небето, балкана, нивята и малките летни вихрушки:

Къде си?

ЧОВЕК

Разбира се, че живея плътно с това, което е самият миг вътре в мен и наоколо. То е всичко. В него са бившите ми страхове, намерения и надежди. В него са и бъдещите ми спомени.

Но защо очакваното от мен става все по-важно, желано, напрегнато — всичко?

Защо и спомените ми стават все по-скъпи, красиви, значителни — всичко?

Къде съм?

ЗАЩО ПИЩА ЛИ?

Често се срещам или се разделям с хора, на които не мога да открия чувствата си. И как да ги открия, когато тези чувства няма да свършат нищо — те са само истински.

Отдавна се каня да направя някои неща, каквито все още не съм направил. Но как да ги правя, когато тези неща не носят никаква печалба — те са само добродетелни.

Ще умра, разбира се. И за раждането никой не ме пита. Не ме е страх повече, отколкото е възприето. Вече живях, зная какво ще загубя.

Но премълчаното и неосъщественото на всяка цена трябва да останат — те са посоката на децата ни.

Септември, 1956 — септември, 1986

Източник: <http://bezmonitor.com>

Издание:

Дончо Цончев — ДНЕВНИКЪТ НА ЕДИН ГЕОЛОГ

Първо издание

Редактор Христиана Василева

Художествен редактор Антон Радевски

Технически редактор Светла Петрова

Коректор Ива Динева

(Прочее, към нея трябва да се обърнем за думата, отбелязана със звездичка от мен. Виктор)

Тираж 25112

Поръчка N 36/1988 ГОДИНА на изд. „БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ“

Дадена за набор НА 20. IX. 1988 Г. излязла от печат на 25. I. 1989

Г.

ДП „ДИМИТЪР НАЙДЕНОВ“ — В. ТЪРНОВО Цена 1,33 лв.

(С) Дончо Цончев, 1989 с/o Jusautor, Sofia

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.